

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ**

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFRİKA DAVALARI

Yüksek Lisans Tezi

Emre Murat

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

Ağustos 2021

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ**

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFRİKA DAVALARI

Yüksek Lisans Tezi

Emre Murat

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Enver Arpa**

Ağustos 2021

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 185230003 numaralı öğrencisi Emre Murat'ın hazırladığı “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Afrika Davaları” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 27/08/2021 günü saat:14.00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

İsim

İmza

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Bilge Şahin

**Jüri Üyesi
(Danışman)** : Prof. Dr. Enver Arpa

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mürsel Bayram

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Enver Arpa
Müdür

TEŞEKKÜR

Akademik bir çalışmanın verimli bir şekilde tamamlanması ancak motivasyon ile ilgilidir. Bu noktada uluslararası ilişkiler ve hukuk alanlarında çalışıyor olmam bende bir kafa karışıklığı yaratmış olsa da enstitüdeki hocalarımın beni motive etmesiyle bu disiplinlerarası çalışma ortaya çıkmış oldu. Türkiye’de son zamanlarda çok yönlü çalışmaların ortaya çıkıyor olması ve bu konuda hocalarımın bana çok daha önce bu vizyonu göstermiş olmaları bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki en büyük etken oldu. Bu anlamda kıymetli hocalarım Prof. Dr. Enver Arpa ve Doç. Dr. Mürsel Bayram’a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın bir kısmında insan haklarının korunmasının önemi de anlatılmaktadır. İnsan haklarının önemini anlamak ve idrak edebilmek de etkili bir çalışma ile mümkün olmaktadır. Bu sebeple insan hakları alanında çalışmama vesile olan Dr. Seval Yaman’a teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmayı hazırlarken desteğini hiçbir zaman esirgemeyen annem Hatice Murat’a ve babam Atilla Murat’a; ayrıca heyecanıma ve hatta stresime ortak olduğu için kardeşlerim Necib Murat ve Ömer Taha Murat’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1.....	5
1. ULUSLARARASI HUKUKUN VARLIĞI VE YETKİSİ	5
1.1. ULUSLARARASI HUKUKUN DEVLETLERİN EGEMENLİĞİNE ETKİSİ.....	6
1.2. ULUSLARARASI HUKUKUN YAPTIRIM GÜCÜ	8
1.2.1. Uluslararası Hukukun Yaptırım Gücü Olarak Uluslararası Mahkemelerin Tarihi Gelişimi.....	9
1.2.2. Örnekleri ile Evrensel Yetki Bağlamında Uluslararası Hukukun Yaptırım Gücü.....	11
1.3. ULUSLARARASI CEZA HUKUKU	14
BÖLÜM 2.....	16
2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ	16
2.1. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞUNDAN ÖNCEKİ GELİŞMELER	16
2.1.1. 20. Yüzyıl Öncesi Gelişmeler	16
2.1.2. 20. Yüzyılın Başındaki Gelişmeler	17
2.1.2.1. La Haye Barış Konferansları	17

2.1.2.2. I. Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler	19
2.1.2.3. 2. Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler	21
2.1.2.4. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM)	24
2.1.2.5. Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)	28
2.1.2.6. Sierra Leone Özel Mahkemesi.....	33
2.1.2.7. Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi	34
2.2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ	36
2.2.1. Roma Statüsü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Amaçları ...	36
2.2.2. Roma Statüsü'nün Hazırlanması	38
2.2.3. Roma Konferansı	40
2.2.4. Roma Statüsü'nün Kapsamı.....	42
2.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YAPISI	44
2.3.1. Başkanlık	45
2.3.2. Adliye	46
2.3.3. Savcılık Makamı	47
2.3.4. Kalem Teşkilatı	48
2.3.5. Taraf Devletler Meclisi.....	49
2.4. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİ.....	49
2.4.1. Tamamlayıcılık İlkesi	50
2.4.2. Yer Bakımından Yargı Yetkisi	52
2.4.3. Zaman Bakımından Yargı Yetkisi	53
2.4.4. Kişi Bakımından Yargı Yetkisi.....	54
2.4.5. Madde Bakımından Yargı Yetkisi	58
2.5. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİNE GİREN SUÇ TİPLERİ	59
2.5.1. Soykırım.....	59

2.5.2. İnsanlığa Karşı Suçlar	62
2.5.3. Savaş Suçları	66
2.5.4. Saldırı Suçu	69
BÖLÜM 3.....	71
3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFRİKA DAVALARI	71
3.1. GENEL OLARAK AFRİKA KITASI	71
3.1.1. Afrika'nın Tanımı ve Tanımın Altındaki Sorun.....	71
3.1.2. Çatışmalar Kıtası Afrika.....	72
3.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFRİKA DAVALARI	74
3.3.1. Sudan	74
3.3.2. Uganda	82
3.3.3. Kongo Demokratik Cumhuriyeti	84
3.3.4. Orta Afrika Cumhuriyeti.....	88
3.3.4.1. Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki 1. Olay	88
3.3.4.2. Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki 2. Olay	91
3.3.5. Kenya.....	93
3.3.6. Libya.....	95
3.3.7. Fildişi Sahili	98
BÖLÜM 4.....	100
4. UCM'DE GÖRÜLEN AFRİKA DAVALARININ SAHA VE KONJONKTÜR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ	100
4.1. AFRİKA DEVLETLERİNİN ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NE KARŞI YAKLAŞIMI.....	100
4.2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN AFRİKA'YA YAKLAŞIMI	103
4.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN AFRİKA VE DİĞER BÖLGELERE YAKLAŞIMININ MUKAYESESİ.....	104

SONUÇ	107
KAYNAKÇA	111

ÖZET

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması ile birlikte mahkemenin çalışma alanlarının yıllar içinde ekseri olarak Afrika kıtasına ilişkin olması mahkemenin eleştirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Afrika ülkeleri de mahkemeye itirazlarda bulunmuş ve hatta topluca çekilme kararı dahi almışlardır. Konu bu yönüyle incelendiğinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin neden çoğunlukla Afrika kıtası ile ilgilendiğini sorgulamak gerekmektedir. Dünya üzerinde işlenen çok ağır insan hakları ihlallerinin büyük çoğunluğunun Afrika kıtasında olması teknik olarak mümkün görünmemektedir. Fakat Uluslararası Ceza Mahkemesi adeta Afrika'ya odaklanmış durumdadır. Bu durum Afrika ülkelerinde yaşananlar ile mi ilgilidir yoksa bu ülkeler kolay müdahale edilebilir ülkeler midir? İşte bu çalışmada bu sorulara cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Ruanda, Sudan, İnsan hakları

ABSTRACT

With the establishment of the international criminal court, working areas of the court were mostly related to the African continent over the years caused that the court was criticized. In this regard, African countries also raised objections to the court and even they took the decision to withdraw collectively. When the subject is examined with this aspect, it is needed to query why the international criminal court mostly concerned with African continent. The majority of gross human rights violations in the world are not technically possible to be in African continent. But the international criminal court is especially focused on Africa. Is this situation related to facts in African countries or are these countries easily justifiable? So; in this study answers of these questions will be searched.

Keywords; Africa, International Criminal Court, Rwanda, Sudan, Human Rights

KISALTMALAR

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AFDL:** Kongo-Zaire Özgürlüğü için Demokratik Güçler İttifakı
- AİHHŞ:** Afrika İnsan ve Halkları Hakları Şartı
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BMGK:** Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- KDC:** Kongo Demokratik Cumhuriyeti
- EYUCM:** Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
- İHEB:** İnsan Haklar Evrensel Beyannamesi
- LRA:** Tanrının Direnişi Ordusu'nu
- MLC:** Kongo'nun Özgürlüğü Hareketi
- NATO:** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- OAC:** Orta Afrika Cumhuriyeti
- RDC:** Demokrasi için Birliktelik
- RUCM:** Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
- SPLM/A:** Sudan Halkı Özgürlük Hareketi/Ordusu
- UCM:** Uluslararası Ceza Mahkemesi
- UHK:** Uluslararası Hukuk Komisyonu
- UNİCEF:** Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

Hukukun ve neticesinde aranan adaletin uluslararası alanda kurumsallaşması dünyanın farklı bölgelerinde görülen hadiselerin bir birikim haline gelmesi ile gerçekleştirmiştir. 15. yüzyılda Von Hagenbach Davası ile birlikte uluslar ve devletler üstü bir yargılama mekanizması kurulması fikri ortaya atılmıştır. Von Hagenbach insanlığa karşı pek çok suç işlemiş ve kendi egemenliğini aşar nitelikte bir yargılamaya tabi edilmiştir. İşte bu gelişme zaman içinde bir kıvılcıma dönüşmüş ve artık 20. yüzyıla gelindiğinde insan haklarının devletlerin egemenliklerini aşar nitelikte bir mesele olduğu literatüre geçmiştir. İnsancıl hukuk ihlallerinin önlenmesi, insan hakları ve bu hakları korumanın önemi 20. yüzyıl ile birlikte daha çok konuşulur hale gelmiştir. Bunun neticesinde savaşları, katliamların, zorbalıkların ve daha birçok zulmün “devlet başkanı emir verse dahi” bir yaptırıma tabi tutulması gerektiği fikri adeta içtihat haline gelmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi yukarıda bahsedilen fikrin vücut bulmuş hali olarak 21. yüzyılda kurulmuştur. Bu mahkeme artık “uluslararası barışı ve güvenliği” tehdit eden olaylara müdahale edebilecek yetkiye sahip olarak etkili bir yargı mekanizması olacaktır. Çünkü mahkeme ne görev bağıışıklığı ne de dokunulmazlık gibi sınırlara tabi olacaktır. Meseleye bu noktadan bakıldığında teorik olarak UCM adaletin tecellisi için bir umut ışığı olarak görülmüştür. Çünkü özellikle 20. yüzyıla kadar olan süreçte çok büyük savaşlar yaşanmış, katliamlar gerçekleştirilmiş ve başta soykırım olmak üzere birçok suç işlenmiştir. Bu eylemlerin neredeyse hiçbiri yargılamaya tabi tutulmamıştır. Etkili bir yargılama denilebilecek ilk süreç 2. Dünya Savaşı’nın ardından Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleri ile başlamıştır. Fakat bu mahkemeler kurumsal bir yargı mekanizması olarak görev yapmamıştır ve mahkemeler üzerinde savaşın galip devletlerinin önemli bir etkisi vardır. Daha sonra kurulan Ruanda ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri de önceki örnekler gibi kurumsal nitelikten uzaktadırlar. Bahsi geçen mahkemeler ad hoc özelliğinde olup kalıcı bir yargı

mercii olarak görev yapmamışlardır ki isimlerinden dahi bu çıkarılabilmektedir. Fakat tarihsel bir tecrübenin bir ürünü olarak ortaya çıkan UCM bu boşluğu doldurmaktadır.

UCM her ne kadar kurumsal anlamda etkili olduğu düşünülen bir yargı mekanizması olsa da üzerinde çok derin tartışmalar mevcuttur. Mahkeme ile özellikle Afrika devletleri arasında bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Çünkü mahkeme göreve başladığı 2002 yılından bu yana pek çok yargılama yapmış olsa da realist düzlemde adeta belli sınırlara tabi olduğu anlaşılmaktadır. Bu husus mahkemenin ABD, Çin ve Rusya gibi büyük devletler ile ilgili kayda değer bir işlem yapmaması fakat birçok Afrika devletine kolayca müdahale edebilmesiyle açıklanabilir durumdadır. Bu çalışmada bu husus üzerinde durulmaktadır. Çalışmada UCM'nin kuruluşuna giden süreçte yaşanan tecrübeler, evrensel yetki, uluslararası ceza hukuku, UCM'nin görev ve yetki alanı gibi meseleler anlatıldıktan sonra sahada nasıl bir durumun olduğu aktarılmıştır. Bu aktarımlara göre UCM'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlama amacıyla gerçekleştirdiği yargılamaların bazı tartışmalara konu olduğu tespiti yapılmıştır. Adaletin taraf veya bir sınıra tabi olamayacağı fakat UCM'nin bu anlamda tartışmaya açık bir konumda olduğu tespiti örnekler üzerinden verilmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde görülen davaların çoğunluğu Afrika devletlerindeki meselelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada durumun nedenleri iki teori üzerinden değerlendirilmektedir. Birinci teori Afrika devletleri gerçekten de insancıl hukuk ihlallerinin yoğun olarak görüldüğü devletlerdir. Bu teoriye göre yargılamaların hakkaniyetinde bir şüphe bulunmamaktadır. Diğer teoriye göre Afrikalı devletler uluslararası konjonktüre göre kolay müdahale edilebilir devletlerdir. Bu teoriye göre uluslararası hukuk sadece gücünün yettiği bölgelerde kendini göstermektedir. Hukukun evrenselliği bağlamında yapılan tartışmalarda önemli bir gündem maddesi olan bu teorinin güçlü ispatları bulunmaktadır. Örneğin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne üye olmamasına rağmen Sudan'daki insancıl hukuk ihlallerine müdahil olması ve Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir için tutuklama kararı çıkarması önemli bir tartışma konusu olmuştur. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Sudan hakkında kullandığı yargı yetkisiyle hukukun evrenselliğini göstermiş gibi olsa da aynı mahkemenin Çin'de yaşanan insancıl hukuk ihlallerine sessiz kalması son derece ironi içeren bir durumdur. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Sudan'a müdahil olarak sadece 123 üyesi üzerinde değil gerekli kararlar alınabildiği takdirde diğer ülkelerde de faaliyet gösterebildiğini

göstermiştir. Bugün itibari ile 123 üyenin 34'ü Afrikalı devletlerden oluşmaktadır. 2002'de kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde 2002-2021 arasında görülen 10 büyük davanın 9'u Afrika meseleleri ile ilgili olmuştur. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi devletlerin egemenliği ile ilgili tartışmalara da neden olmuştur. Birçok Afrikalı devletin kendi içinde yaşadığı sorunlara UCM'nin müdahale etmesi bir bakımdan o devletlerin egemenliğini ihlal etmektedir. Fakat insan haklarının evrenselliği ve insancıl hukuk ihlallerinin yaptırımsız kalamayacağı düşüncesi göz önünde bulundurulduğunda devletler üstü bir otoritenin varlığı da şüphesiz gereklidir. Bu misyonu kendinde bulan UCM, dünyanın pek çok bölgesinde yaşanan insancıl hukuk ihlallerine müdahale etmektedir. Fakat "daha kolay müdahale edilebilecek devletler" olarak nitelendirilebilecek devletlere müdahale eden UCM'nin tarafsızlığı tartışılmaktadır. Yukarıda verilen Çin örneği bu durumu kanıtlar niteliktedir. Henüz uygulanmasa da 2017 yılında Afrika Birliği toplu halde UCM'den çekilme kararı almıştır.

Tezin amacı yukarıda verilen bilgiler ışında Afrikalı devletler ve UCM arasındaki meselelerin saha ve konjonktür bakımından değerlendirmektir. Tezde uluslararası hukuk normlarının UCM'nin davalarında ne derece etkili olduğu ve bu etkinin Afrika meselelerinde kendini nasıl gösterdiği analiz edilmiştir.

Bu çalışmada Afrikalı devletlerin özellikle Afrika Birliği bağlamında konuyla ilgili ortak tavrı incelenmektedir. Bu incelemeye ek olarak Afrika ve diğer bölgelere ilişkin kısa bir mukayese de yapılmaktadır. Tezde ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin işleyişi de anlatılmaktadır ki bu yönüyle tez disiplinler arası bir özellik taşımaktadır

Tezde yer alan veriler ve bilgiler UCM'nin internet sitesinden, davalarla ilgili haber yapılan mecralardan ve akademik çalışmalardan temin edilmiştir. İlgili dava konularında iddia edilen hak ihlallerinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı saptanmıştır. Dava konuları ayrıca davalarla ilgilenen birçok uluslararası kuruluşan da temin edilmiştir. Birden fazla kuruluşun raporu daha sağlıklı verilerin elde edilmesini sağlamıştır. Bir diğer aşamada Afrikalı devletlerin bahsedilen davalara karşı aldığı tavır incelenmiştir. Buradaki veriler Afrika Birliği'nin toplantılarından ve ilgili devletlerin zaman içerisinde yaptığı diplomatik açıklamalardan elde edilmiştir. Bir diğer aşamada

UCM'nin kullandığı yargı yetkisinin şeffaflığı ve adilliğı tartışılmıştır. Bu aşamada uluslararası hukukun normlar bağlamında incelenmesi ve UCM'nin bu normlardaki yeri de analiz edilmiştir. Son olarak UCM ve Afrika devletleri arasındaki davaların saha ve konjonktür bakımından değerdendirilmesi yapılmıştır. Uluslararası politikanın gerçekliğı bağlamında yapılacak olan analizler tezin son kısmı olmuştur.

BÖLÜM 1

1. ULUSLARARASI HUKUKUN VARLIĞI VE YETKİSİ

21. yüzyılın en önemli tartışmalarından biri de uluslararası bir hukukun varlığı ve yetkisinin olup olmadığı tartışmalarıdır. Küreselleşme olgusunun hızla daha da etkili olarak görüldüğü yeni dönemde özellikle uluslararası örgütlerin sayılarının artması ve daha etkili bir hale gelmesi ile beraber uluslararası bir hukukun varlığının ve yetkisinin sınırı konusunda pek çok tartışma bulunmaktadır.

Küreselleşmenin başlaması ile beraber devletler ve milletler arasındaki pek çok farklılık sona ermiştir. 20. ve 21. yüzyıl, adeta sınırların kalktığı ve milletlerarası etkileşimin uç noktaya ulaştığı bir dönem olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber tek kutuplu dünya sisteminde küreselleşmenin hızlanması ile beraber birçok uluslararası sorun ortaya çıkmıştır. Bu sorunların ortaya çıkması ile beraber insanlığın ilk zamanlarından bu yana mevcut olan birçok sorunun da hızla büyüdüğü görülmüştür. Bu bağlamda uluslararası terörizm ile mücadele, insan hakları ihlallerini önlenmesi, doğal çevrenin korunması, uluslararası ticaretin ve yatırımların adil ve insan haklarına saygılı biçimde gerçekleştirilmesi gibi hedefler 21. yüzyılın önemli uluslararası gündemlerinden olmuştur (Aksar, 2019, s. 23).

Uluslararası hukukun tanımı ve konusu zaman içinde büyük değişime uğramıştır. Şüphesiz bu kavram çok geniş çalışmalara konu olabilecek niteliktedir. Fakat bu bölümde çalışmamızın çizdiği sınırlar içinde kalınarak uluslararası hukukun varlığı, dayanağı ve yetkisi bağlamında bir inceleme yapılacaktır. Uluslararası hukukun kökeni devletlerarası deniz hukuku ve savaş hukukuna dayanmaktadır. Fakat 20. ve 21. yüzyılda uluslararası hukukun kapsamı daha da genişlemiştir. Artık bu çağda uluslararası örgütler ve bireyler de devletler gibi birer aktördür (Aksar, 2019, s. 24). Uluslararası hukuk, ülkelerin birbirleri ile ve diğer uluslararası hukuk kişileri ile olan ilişkilerinde uygulanan hukuk bütünüdür (Kılıç, 2009, s. 617).

Hukuk düzeninden bahsedebilmek için iki temel unsurun mevcut olması gerekmektedir. Bu unsurlardan ilki “uyulması zorunlu kurallar bütünü” olarak bir hukuk düzeninin varlığıdır. Diğer unsur ise bu hukuk düzeninin bir “yaptırım” gücünün olmasıdır. Bu bağlamda uluslararası hukukun da kendi içinde uyulması gereken kurallar bütünü bulunmaktadır (Pazarcı, 2013, s. 5). Burada temel sorun yaptırımın nasıl olacağıdır. Devletler kendi içinde iç hukuk kurallarını uygularken mutlak bir egemenlik yetkisini kullanabilmektedir. Fakat uluslararası hukukta bu durum pek de basit bir şekilde yapılamamaktadır. Uluslararası hukuk, kendi içinde barındırdığı kurallara uyulmasını sağlayacak bir yaptırım gücünden yoksundur (Pazarcı, 2013, s. 7). Uluslararası hukuk şiddetin en tehlikeli sonuçlarına karşı önlem almakta başarısızdır. Cassese’ye göre uluslararası hukukun savaşın en ürkütücü etkilerini azaltmakla sınırlı bir yaptırım gücü bulunmaktadır (Cassese, 1986, s. 254-255; aktaran; Aral, 2016, s. 104). Fakat yukarıda bahsedilen yoksunluk kısmen bir yoksunluktur. Uluslararası örgütlerin ortaya çıkması ve devletlerarası uzlaşma yöntemlerinin gelişmesi ile uluslararası hukukun yaptırım gücü artmıştır. Örneğin; Birleşmiş Milletler’in kurulması ile beraber tüm dünyada barışın korunması adına çeşitli önlemler alınmıştır. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin VII. Bölümü’nde zorlama önlemleri bulunmaktadır. Bu önlemler ihtimallere göre çeşitlendirilen birer yaptırım niteliğindedir (Karabulut, 2016, s. 359). Örneğin; Sudan’da devletin askeri operasyonları sırasında işlediği iddia edilen insan hakları ihlallerine karşı 30 Temmuz 2004 tarihli BM Güvenlik Konseyi 1556 sayılı kararınca şiddet eylemleri kınanmıştır. Aynı kararda “Sudan’daki durum uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ediyor” ifadesi yer almıştır. Bu ifade BM Sözleşmesi’nin VII. Bölümü’ne atıf niteliğindedir. Sürecin devamında BM, sözleşmesinde belirtilen madde gereğince inisiyatif olarak BM-Afrika Birliği askerlerinden oluşan birlikler ile bölgeye yerleşmiştir (Aral, 2016, s. 171-177).

1.1. ULUSLARARASI HUKUKUN DEVLETLERİN EGEMENLİĞİNE ETKİSİ

Egemenlik kavramının bir kavram olarak ele alınması son birkaç yüzyılda görülmüştür. Egemenlik, devlet içinde en üstün otoritenin kimde olduğu ile ilgili bir kavramdır. Egemenliğin varlığı devlet olabilmenin en önemli şartlarından biridir (Erdoğan, 2017, s. 381).

Egemenlik kavramını ilk olarak Jean Bodin ifade etmiştir. Bodin’e göre egemenlik mutlak ve sınırlandırılmaz bir özelliğe sahiptir. Kavramın ortaya çıkış dönemi, monarşilerin görüldüğü bir dönemdir. Thomas Hobbes’a göre de egemenlik, devlet ile beraber var olan bir olgudur. Fakat bu kavramın uluslararası sistemi belirleyen en önemli unsurlardan biri olması Westphalia Antlaşması ile mümkün olmuştur. Kendi hâkimiyet alanları içinde özgür ve diğer devletlere saygı duyan bir özelliğe sahip olan modern devlet olgusu bu antlaşma ile ortaya çıkmıştır (Beriş, 2008, s. 57-58). Modern devlet için egemenlik hem varlık şartı hem de kurucu şarttır. Egemenlik, modern devlet için sınırsız bir hukuk gücü oluşturanın da şartıdır (Akkuş, 2002, s. 133).

Egemenlik kavramı uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde ortaya çıktığı günden bugüne zamanla değişime uğramıştır. Bu bağlamda egemenlik kavramının tarihsel değişimi üzerinde çalışan Samuel Barkin ve Bruce Cronin; Napolyon, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası dönemlerde egemenliğin çok farklı şekillerde algılandığını tespit etmişlerdir. Bahsi geçen dört dönemin karşılaştırılması sonucunda egemenlik olgusunun “ne sabit ne de sürekli” şeklinde değil, modern dönemde kendi içindeki tarihsel aşamalara göre farklılık gösterdiği anlaşılmıştır (Balcı, 2011, s. 9). Bu bağlamda bilinmelidir ki egemenlik kavramı da uluslararası hukukun daha etkin hale gelmesi ile şekil değiştirmiştir.

20. yüzyılda ulus ötesi aktörlerin sayısının ve etkisinin artması ile beraber özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri egemenliklerini tartışılmaz bir mesele olarak görmemişlerdir. Aksine, bu ülkeler belli bir sisteme dâhil olabilmek uğruna egemenliklerinden taviz verebilmişlerdir. Verilen tavizler, Daniel Drezner tarafından “egemenliğin satılması” olarak nitelendirilmiştir (Bacık, 2007, s. 74-75). Bu bağlamda egemenlik kavramının uluslararası ilişkiler literatüründe değişime uğramasının en başta güvenlik politikaları ile ilgili olduğu açıktır. 20. yüzyılın getirdiği savaşlar ve yıkımlar ülkeler arasında görülen bloklaşmaya ve uluslar üstü kurumlar kurulmasına neden olmuştur.

Egemenlik kavramının değişiminde bir diğer önemli faktör de insan haklarını koruma mekanizmalarının tüm dünyada daha etkin hale gelmesiyle gerçekleşmiştir ki Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin temel felsefesi de bu durum ile yakından ilgilidir. Küreselleşme ile beraber insan haklarına saygı, ülkelerin iç sorunu olmaktan çıkmıştır.

Artık insan hakları, uluslararası toplumun doğrudan ilgilendiği bir gündem haline gelmiştir. Bu gelişmeler devletleri, uluslararası hukukun belirlediği kurallara göre taahhüt vermek zorunda bırakmıştır. Bu bağlamda uluslararası toplumun, BM aracılığı ile ulus-devletlere “insani” amaçlar doğrultusunda müdahalede bulunabileceği kabul görmüştür. Geleneksel anlamda mutlak egemenlik anlayışının yerini artık “kayıtlı egemenlik” almıştır. (Özkan, 2003, s. 371). Verilen bilgilere ek olarak belirtilmelidir ki egemenlik anlayışı devletin kendisini hiçbir sınırlandırmaya maruz kalamayacağı varsayımına dayandırılmış olsa dahi bu görüşün geçerliliği çoktan ortadan kalkmış olup modern hukukçular tarafından da kabul edilmeyen bir görüş haline gelmiştir (Aoolleman, 1971; s. 14; aktaran, Kocaoğlu, 2005, s. 190).

İnsan haklarının devletlerin iç meselelerinden çıkması sonucunda, Wesphalia’da kurulan ve şekillenen egemenlik anlayışı değişime uğramıştır. Artık devletlerin egemenliği ancak uluslararası hukukun çizdiği sınırlar dahilindedir (Uygun, 2003, s. 259-260).

Özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile uluslararası ilişkilerde insan hakları geçmiş dönemlere göre daha çok gündeme gelmeye başlamıştır (Erdal, 2010, s. 182). 21. yüzyıl itibarıyla neredeyse dünyanın bütün devletleri kabul ettikleri uluslararası antlaşmalara uyarak zaman zaman egemenliklerinden taviz vermektedirler. Durumun bu noktaya kadar gelmesinde birçok olay etkili olmuştur. Gerek Soğuk Savaş, gerekse tek kutuplu dünya düzeni ve bu düzende beliren uluslararası terör sorunu birçok ülkeyi kolektif hareket etme bilincine sevk etmiştir (Mutlu, 2019, s. 7).

1.2. ULUSLARARASI HUKUKUN YAPTIRIM GÜCÜ

Uluslararası hukukun yaptırım gücünün ne olduğu konusunda çeşitli tartışmalar ve bu tartışmalar bağlamında belirlenen noksanlıklar olduğu daha önce ifade edilmişti. Hans Kelsen, uluslararası hukukun yaptırımını açıklarken yalnızca bir kurala uyma zorunluluğunu sağlamaya yönelik olarak zararlı karşılık, savaş ve BM nezdinde alınan yaptırımlar olarak belirtmiştir (Pazarcı, 2013, s. 408). Fakat belirtilmelidir ki bahsi geçen yaptırımlar çoğunlukla son aşamada uygulanan yaptırımlardır. Uluslararası sorunlarda genellikle ilk olarak diplomatik yollarla çözüm aranmaktadır.

Uluslararası hukuk kişileri arasındaki sorunların çözümünde silahlı yollara başvurmadan diplomatik yollarla çözüm yaygın olarak görülmektedir. Fakat diplomatik yollarla çözümün dışında uluslararası mahkemeler de önemli bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksar, 2007, s. 213; aktaran; Kılıç, 2009, s. 618-619). 20. ve 21. yüzyıllar artık pek çok uluslararası mahkemenin olduğu ve bu mahkemelerin hukuki bir dayanağa sahip olarak yargılama yaptığı bir dönem olmuştur. Fakat bu mahkemelerin gelişiminde önemli bir tarihsel arka plan bulunmaktadır.

1.2.1. Uluslararası Hukukun Yaptırım Gücü Olarak Uluslararası Mahkemelerin Tarihi Gelişimi

Tarih boyunca her dönem savaşlar ve bu savaşların getirdiği yıkımlar olmuştur. Bu savaşlarda soykırım, işkence ve katliamlar gibi suçlar görülmüştür. İşlenen bu suçların sonucunda kin, nefret ve intikam duygusu hiç eksik olmamıştır. Bu sebeple uluslararası bir mahkeme kurma fikri pek çok dönemde gündeme gelmiştir (Zorlu, 2016, s. 115). Bu bağlamda zaman içerisinde kurulan birçok uluslararası ceza organı mevcuttur. Çalışmamızın konusu olan Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu mahkemelerden biridir. Fakat Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşundan önce kurulmuş ve faaliyete geçmiş birçok mahkeme bulunmaktadır.

Ulusal hukuk sistemlerinde olduğu gibi uluslararası hukuk sisteminde yargılama yetkisi olan birimler mevcuttur. Bir antlaşma ile kurulan ilk uluslararası mahkeme 1907 yılında 2. La Haye Barış Konferansı'nda kabul edilen "Uluslararası Zorluluk Mahkemesi" olmuştur. Fakat bu mahkeme hiçbir zaman yürürlüğe girememiştir. Geçerliliği olan ilk uluslararası mahkeme 20 Aralık 1907 tarihinde Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua arasında imzalanarak kurulan Orta-Amerika Adalet Divanı'dır. Fakat bu mahkeme 10 yıl geçerli kalmıştır. 1907'de revize edilemeyen mahkeme sona ermiştir (Hudson, 1932, s. 785-786). Uluslararası bir mahkeme kurma eğilimleri çoğunlukla Avrupa merkezli olarak görülse de geçerliliği olan ilk mahkeme Orta Amerika'da kurulmuştur. Bu hadise göstermektedir ki uluslararası bir yargı mekanizmasının kurulması için yapılan çalışmalar olabildiğince geniş bir coğrafya'da sürdürülmüştür.

Uluslararası bir mahkeme kurma anlamında önemli olan ilk çalışmalardan bir diğeri Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'dır. Bu divan 1922-1946 yılları arasında görev yapmıştır (Pazarcı, 2013, s. 477).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile beraber devletlerin otoriteleri sınırlandırılmaya başlanmıştır. Bu sürecin sonucunda "ülke dışı yargılama yetkisi" kavramı ortaya çıkmıştır ki zaman içinde bu kavram "evrensel yetki" şeklini alacaktır. Bu kavram ile beraber artık modern devletler sadece kendi vatandaşlarından değil, tüm dünyadaki insanlardan sorumludur (Kocaoğlu, 2005, s. 191). Bu bağlamda birçok uluslararası hukuk metni, evrensel bir yargılama yetkisi öngörmektedir.

Uluslararası ilişkiler ve işbirliği geliştikçe uluslararası hukuk adına önemli kodifikasyon çalışmaları yapılmıştır. Uluslararası sistemin şekil değiştirmesi ve Birleşmiş Milletler'in kurulması ile beraber artık uluslararası hukukun kodifiye edilmiş bir yaptırım gücü bulunmaktadır. Bu bağlamda uluslararası barışı korumak adına BM Güvenlik Konseyi tarafından her türlü önlem alınabilmektedir. Konsey, dünyanın neresinde olursa olsun uluslararası barışı tehdit eden ve edebilecek her türlü tehlikeye karşı önlem alabilmektedir. Söz konusu yetki BM Antlaşması'nın 41. ve 42. maddelerinde belirtilmiştir (Aksar, 2019, s. 46).

20. yüzyılda kurulmuş ve yargı yetkisi anlamında en önde gelenilerinden biri olan diğeri bir mahkeme de Uluslararası Adalet Divanı'dır. Uluslararası Adalet Divanı'nın yargıçları 1899 e 1907 La Haye Sözleşmeleri ile kurulmuş olan Sürekli Hakemlik Mahkemesi'ni gösterdiği adaylar arasından seçilmektedir. Yargıçları, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi ayrı ayrı oylamalar ile seçmektedir (Pazarcı, 2013, s. 478). Yapılan seçim metodu göstermektedir ki uluslararası bir yargı organının gelişimi daha önce kurulmuş olan sözleşmelerin de katmış olduğu birikimler ile devam etmektedir. Divan, tarafların Divan'ın yetkisini kabul etmesi üzerine yargılama yapabilmektedir. Divan'ın kararları sadece taraflar açısından bağlayıcıdır. Fakat belirtmelidir ki Divan, şahıs yargılaması yapmamaktadır. Bu eksiklik Divan'ın en çok eleştirildiği yönlerinden birisi olmuştur (Aksar, 2007, s. 72). Uluslararası Adalet Divanı'nın şahıs yargılama eksikliğini çalışmamızda kuruluş aşamasının ve yargı yetkisini detaylı olarak anlatılacağı Uluslararası Ceza Mahkemesi kapatacaktır.

Uluslararası hukukta yaptırım uygulamaya yönelik kurulmuş birçok yetkili birim bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen iki birim dışında, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Adalet Divanı ve Dünya Ticaret Örgütü gibi birimler bulunmaktadır (Aksar, 2019, s. 49).

Uluslararası hukukun da önemli bir yaptırım gücünün olduğu artık yadsınamaz bir gerçektir. Uluslararası hukukun zaman içinde gelişmesi ve birçok mahkemenin kurulması ile beraber çeşitli yaptırım olanakları gelişmiştir. Bu gelişmeler ile birlikte yargılama kapsamı da değişime uğramıştır. Yukarıda bahsi geçen gelişmelerin ardından nihayet 1 Temmuz 2002 tarihinde Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Zaman içinde gelişen uluslararası ceza yargısı kişileri de yargılamaya başlamıştır. 21. yüzyılda artık kişiler de uluslararası hukuk bünyesinde yargılanabilmektedir. Bu yargılamalar çoğunlukla Uluslararası Ceza Mahkemesince yapılmaktadır. Çalışmamızın bir sonraki bölümünde Uluslararası Ceza Mahkemesi; tarihçesi, kuruluşu, yargı yetkisi ve yargılamaları bağlamında değerlendirilecektir.

1.2.2. Örnekleri ile Evrensel Yetki Bağlamında Uluslararası Hukukun Yaptırım Gücü

Evrensel yetki kavramı, uluslararası ilişkileri ve uluslararası hukuku derinden etkileyen bir kavram olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi uluslararası hukukun kodifiye edilmesi çalışmaları ve belli bir yaptırım gücünün oluşturulması düşüncesinin arkasında yatan felsefi düşüncelerden biri de “evrensel yetki”dir. Bu kavram henüz 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulanan bir kavram olmuştur. Uluslararası ilişkiler çalışmalarına önemli katkılarda bulunan ve ABD eski Milli Güvenlik Danışmanı olan Henry Kissenger evrensel yetki için “Çok yeni bir kavram. 1990 basım tarihli Black’s Hukuk Sözlüğü’nde dahi bu terime yer verilmemiş” demiştir (Kissenger, 2001, s. 80). Evrensel yetki tartışmaları ulusal alanda Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Avustralya, Avusturya, Kanada, İsrail, İsviçre, İngiltere, ABD, İspanya, Hollanda ve nihayet bir Afrika ülkesi olan Senegal’in kanuni ve yargısal bir uygulaması ile hayat bulmuştur. Bu ülkelerin bu yetkiyi uyguladığı her dava tüm dünya tarafından yakından izlenmiştir. Bu kavramın uygulanışı uluslararası hukuk açısından devrimsel nitelikte olmuştur (Reydams, 2003; s. 83; aktaran, Kocaoğlu, 2005, s. 189).

Evrensel yetki, birçok insan hakları ihlallerinin ve birçok suç tipinin failleri veya azmettiricileri olan devlet yöneticileri, askerler ve pek çok üst düzey yöneticinin işledikleri suçlar karşı Demokles'in kılıcı konumundadır. Evrensel yetki; ülkelerin yalnızca belirlenen suçun doğasına dayanarak ceza yargılaması yapabilme yetkisi ve sorumluluğudur (Kocaoğlu, 2005, s. 190-192). Burada bu suç tiplerin sınırlı sayıda olduğunu belirtmekte fayda vardır. Sadece belli ülkelere veya bölgelere ait olan özgü suçlar bu kapsamın dışında kalmaktadır. Fakat öyle suç tipleri vardır ki bu suçlar insanlığın evrensel olarak kabul edebileceği suç tipleridir. Örneğin; evli olmayan bir kadın ve erkeğin birliktelik yaşaması batı toplumlarında suç sayılmazken doğuda bazı ülkelerde suç sayılabilmektedir. Fakat soykırım suçu dünyanın neresinde olursa olsun suç kabul edilebilecektir. İşte burada evrensel yetki kavramının etkinliği öne çıkmaktadır.

Hukuken artık dünyanın birçok ülkesi kendi kanunlarını mülkilik ilkesine dayandırmaktadır. Mülkilik ilkesi, ülkesellik ilkesi olarak da bilinmektedir. Bu ilkeye göre kanunlar ülke sınırları içinde bulunan yerli ve yabancı herkese uygulanabilmektedir. Kural olarak da kamu hukuku alanında mülkilik ilkesi gereklidir (Gözler, 2018, s. 261). Evrensel yetki kavramı mülkilik ilkesinin istisnası niteliğindedir. Kamu hukukunun alt dallarından olan ceza hukuku, uluslararası anlamda uygulanırken mülkilik ilkesi terk edilmektedir. Bunun nihai amacı çok ağır suç tiplerinin önüne geçebilmektir.

Evrensel yetki kavramını kullanmamış olsa da uluslararası hukukun kurucusu kabul edilen Hugo Grotius da mülkilik ilkesinin bazı durumlarda terk edilebileceğini ifade etmiştir. Savaş ve Barış'ın Hakları Üzerine isimli eserinde Grotius "Krallar, krallara denk güçlerle teçhiz edilmiş olanlar, sadece kendileri veya tebaalarına karşı işlenmiş kötülöklere değil ayrıca kendilerini özellikle ilgilendirmeyen ama tabii hukuku ve milletlerarası hukuku ihlal edenleri de cezalandırmak hakkına tam olarak haizlerdir" demiştir (Kocaoğlu, 2005, s. 193).

Evrensel yetki uygulamalarını yakın tarihte görmek mümkündür. Örneğin; Belçika 1980'li yıllardan itibaren soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarını yargılamak için çalışmalar yapmıştır. Evrensel yetkinin kullanıldığı en önemli davalardan biri de İsrail'in yargılamasını yaptığı "Eichmann Davası"dır. İkinci Dünya

Savaşı yıllarında Almanya'nın kurduğu toplamak kamplarında görev yapan üst düzey Nazi yöneticisi olan Adolf Eichmann, savaştan sonra kaçarak Arjantin'e yerleşmiştir. Burada kimlik değiştirerek yaşayan Eichmann, İsrail Gizli Servisi Mossad tarafından yakalanmıştır. Eichmann, 1961 yılında Kudüs Bölge Mahkemesi tarafından yargılanmıştır ve idama mahkum edilmiştir. Eichmann'ın üzerine atılı suçlar savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırımdır (Kocaoğlu, 2005, s. 202). Burada önemli olan nokta Eichmann'ın hangi suçlardan yargılandığıdır. Bu yargılamadan neredeyse yaklaşık 40 sene sonra kurulacak olan Uluslararası Ceza Mahkemesi de ilgili suçları yargılama yetkisini kendinde görmüştür. Evrensel yetki bu anlamda önem arz etmektedir.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere evrensel yetki bağlamında uluslararası ceza yargılaması yapma konusunda Belçika öne çıkmaktadır. Belçika, failerin vatandaşı olmaması ve hatta Belçika dışında olması durumunda dahi 1993 Uluslararası İnsancıl Hukukun Ağır İhlallerinin Cezalandırılması Yasası kapsamında yargılamalar yapmıştır. Belçika, söz konusu yargılamaları kendi iç hukukuna göre kanunlaştırarak kodifiye etmiştir (Lemaitre, 2001). Bu bağlamda yapılan yargılamalara örnek verilecek olursa Belçika, eski sömürgesi olan Ruanda'da Hutu ve Tutsi kabileleri arasında yaşanan çatışmalarda sayıları milyona varan ölümlerin olduğu soykırımlar için 1999 yılında “Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçları” da belirtilen yasa kapsamına ekleyerek evrensel yetkinin kullanımı anlamında önemli bir adım atmıştır. Yasa kapsamına eklenen söz konusu suçlar Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin de yargı kapsamında olan dört büyük suçtan ikisidir. Belçika'nın bu kapsamda attığı adım, devlet ve hükümet görevlilerinin dokunulmazlık zırhlarının Belçika mahkemeleri tarafından tanınmamasıdır ki bu adım uluslararası hukuk ve onun yaptırım gücü bağlamında önemli gelişmelerden biridir. Ayrıca belirtilmelidir ki evrensel yetki bağlamında yapılan yargılamalarda devlet ve hükümet görevlilerinin dokunulmazlıklarının tanınmaması suçun işlenme tarihinde ve halen failin görevde olması durumunda da geçerli olmaktadır (Smis ve Borght, 2003). Esas itibari ile bu durum bir sonraki bölümde anlatılacak olan hukukta “kanunilik ilkesi” açısından sakıncalıdır. Ancak uluslararası ceza hukuku, yapısı gereği örf ve adete dayanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası ceza hukuku alanında kanunilik ilkesi, ulusal ceza hukukunda olduğundan farklı bir özellik taşımaktadır (Dönmezer ve Erman, 1997; s. 535; aktaran Karakehya, 2008, s. 146).

Belçika, 1994 yılında Ruanda’da yaşananlar sebebiyle 1993 Belçika Uluslararası İnsancıl Hukukun Ağır İhlallerinin Cezalandırılması Yasası kapsamında yargılama yapması için Ruandalı ve Belçikalı pek çok kişi tarafından taleple karşılaşmıştır. Bunun üzerine Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur (Lemaitre, 2001). Söz konusu mahkemenin yargı süreci ve detayları çalışmamızın ilgili başlığı altında anlatılacaktır.

Belçika’nın evrensel yetki bağlamında yargılama girişimlerine bir diğer örnek de 2000 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nin o dönemki dışişleri bakanı olan Abdulaye Yerodia Ndombasi hakkında çıkarttığı tevkif müzekkeresidir. Belçika, Ndombasi’nin uluslararası insancıl hukuku ihlal ettiğini iddia ederek Uluslararası Adalet Divanı’na başvurmuştur. Kongo Demokratik Cumhuriyeti ise Belçika’nın bu girişiminin devletlerin eşit egemenliği ilkesine ters düştüğünü iddia etmiştir (Kocaoğlu, 2005, s. 208). Belçika’nın ilgili talebini incelemeye alan Uluslararası Adalet Divanı, Ndombasi’nin görevi sırasında dokunulmazlık hakkının olduğu ve görevini icra ederken başka bir devletin yetkilerine müdahale edemeyeceği kararını vermiştir (Steiner, 2004, s. 215). Her ne kadar Uluslararası Adalet Divanı böyle bir karar almış olsa da söz konusu hadise ile benzerlik gösteren diğer hadiselerin Uluslararası Ceza Mahkemesi’nce suç kapsamına alınmıştır. Uluslararası Adalet Divanı’nın bu kararı uluslararası insancıl hukuk kurallarının daha özgü bir mahkemece denetlenmesi gerektiğinin de göstergesi niteliğindedir. Uluslararası Ceza mahkemesi söz konusu boşluğu dolduracak niteliktedir.

1.3. ULUSLARARASI CEZA HUKUKU

Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne ilişkin bilgiler, tartışmalar ve çalışmalar uluslararası ceza hukukunun konu alanına girmektedir. Bu yönüyle Uluslararası Ceza Mahkemesi’nden bahsedilecekse uluslararası ceza hukukunun ne olduğu ve kapsamına neyin dahil olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Uluslararası ceza hukukunun birçok farklı yönden tanımlaması bulunmaktadır. Bu tanımlamalar yapılırken genel itibari ile alanlardan yola çıkılmaktadır. Uluslararası ceza hukuku, 3 farklı alanda tanımlanmaktadır. Birinci alan “*ceza kanunlarının yer bakımından uygulanma alanı*” olarak belirtilen konulardan oluşmaktadır. Normal

şartlarda ceza hukukunda yer bakımından uygulama alanı ulusal nitelikte değerlendirilmektedir. Fakat uluslararası ceza hukukunda yabancılık unsuru taşıyan olayların iç hukuk yolu niteliğinde çözüme kavuşturulması meselesi tartışma konusu olmuştur. Uluslararası sözleşmelerin gereklilikleri bu bağlamda öne çıkmaktadır. İkinci alan ise uluslararası veya sınır aşan suçların önlenmesi ve müeyyidesi hususunda uluslararası adli işbirliğidir. Üçüncü alan ise soykırım, insanlığa karşı suçlar veya savaş suçları gibi alanlarda doğrudan uluslararası mahkemeler tarafından yargılama konusu olabilecek suçlar ile ilgilidir. Burada öne çıkan mesele adı geçen suç tiplerinin uluslararası mahkemelerce iç hukuk yolu niteliğinde yargılamaya tabi tutulmasıdır. Bu alan doktrinde “*devletler ceza hukuku*” olarak da adlandırılmaktadır. Dar anlamda uluslararası ceza hukuku üçüncü alandan oluşmaktadır (Tezcan ve d. 2019, s. 29). Uluslararası Ceza Mahkemesi de yargılama yaparken üçüncü alanda bahsedilen konuya bağlı olarak çalışmaktadır. UCM; soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarını yargılamaktadır.

Tezcan ve Önok’a göre uluslararası ceza hukukunun ilgi alanı bir devlette işlenen bir suçun diğer devletleri olumsuz etkileme olasılığı olması durumunda potansiyel sınır aşan etkileri sebebiyle uluslararası alanda ele alınması gereken suçlardır (Tezcan ve d. 2019, s. 33).

Uluslararası ceza hukukunun oluşum süreci bir görüşe göre zorunluluk sebebiyle ortaya çıkmıştır. Bu zorunluluk devletlerin kendi vatandaşlarını işledikleri uluslararası suçlar nedeniyle yargılamak istememelerinden kaynaklanmaktadır. İşte bu durum uluslararası ceza hukukunun ortaya çıkmasını sağlamıştır (Aksar, 2019, s. 160).

Uluslararası ceza hukuku diğer hukuk dallarına kıyasla daha yeni ve gelişmekte olan bir hukuk dalıdır. Bu alan devletlerin egemenlik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olmaları nedeniyle ulusal hukuk sistemlerine göre daha yavaş gelişmektedir. Ceza hukukunun gelişimi çoğunlukla iç hukuk sistemlerinde gerçekleşmektedir. Bunun en büyük nedenlerinden biri uluslararası ceza hukukunun uluslararası antlaşmalara, diplomasiye ve uluslararası politikaya bağlı olmasıdır. Bahsi geçen şartlar ulusal hukuk sistemlerinde yer alan ceza hukuku düzenlemelerine daha az etki etmektedir.

BÖLÜM 2

2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

2.1. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞUNDAN ÖNCEKİ GELİŞMELER

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması birkaç yılda gelişen olaylar neticesinde olmamıştır. Mahkemenin kurulmasına giden süreçte pek çok benzer özellikte ad hoc mahkemeler kurulmuştur. Tam anlamıyla evrensel bir yargı yetkisi göstermese de bu mahkemeler de Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşuna giden yolda birer temel taşı olmuşlardır. Bu mahkemelerin zaman içerisinde kalıcı olması gerektiği fikri Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasını sağlamıştır.

2.1.1. 20. Yüzyıl Öncesi Gelişmeler

Uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulması fikri 15. yüzyıldan bu yana var olan bir fikirdir. Uluslararası bir yargılama düşüncesi olarak bilinen ilk girişim 1474 yılında yapılan Bresiach Valisi Peter von Hagenbach'ın yargılanması olmuştur (Green, 1989, s. 173-174; aktaran, Azarkan). Peter von Hagenbach'ın yargılanmasının uluslararası ceza hukuku açısından incelenmiş pek çok çalışma bulunmaktadır. Öncelikle belirtilmelidir ki von Hagenbach'ın yargılanmasının önemli olmasının en temel nedeni bir şahıs olarak yargılanması ve bu yargılanmanın ulusal hukukun ötesine geçmesidir. Von Hagenbach ve onu savunan avukatı suçlamalar ile ilgili Burgonya Dükü'ne bağlı olduğunu ve dolayısıyla emirleri yerine getirdiğini ifade etmişlerdir (Gordon, 2013, s. 32). Von Hagenbach, mahkemeyi ve hakimleri tanımadığını söylemiştir (Levine, 2005, s. 121; aktaran, Beyazıt, 2011, s. 318). Mahkemede 28 farklı şehir ve devletten hakimler yer almıştır (Altun, 2004, s. 25). Von Hagenbach, mahkemenin gerçekleştirdiği yargılama sonucunda suçlu bulunmuştur. Kararda von Hagenbach'ın “Tanrının ve insanların kanunlarını ihlal ederek, askerlerine masum sivil

halkın ırzına geçirtip öldürmekten ve yağmalatmaktan” suçlu bulunduğu belirtilmiştir (Tezcan, 2000, s. 272-273; aktaran, Avcı, 2012, s. 11). Verilen bu kararın günümüz itibariyle Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yargı yetkisine giren suçlar kapsamında olması mahkemenin tarihi açıdan önemini açıkça göstermektedir.

Peter von Hagenbach’ın yargılanması ve cezalandırılması uluslararası bir ceza yargısı kurulması açısından önemli bir etken olsa da gelişmeler yavaş ilerlemiştir. 1474 yılında gerçekleştirilen von Hagenbach yargılaması kadar önemli sayılabilecek bir diğer gelişme yaklaşık 400 yıl sonra 1872 yılında gerçekleşmiştir. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi kurucusu Gustave Moynier, Uluslararası Ceza Mahkemesi Tasarısı’nı hazırlamıştır. Moynier, bu tasarıyı hazırlayarak Cenevre Konvansiyonu’nun taraf ülkelerinin ihlallerini önlemek amacındaydı. Bu bağlamda tasarı, uluslararası bir ceza yargısının oluşturulmasını öngörüyordu (Hall, 1998, s. 59). Tasarıda 1864 Cenevre Konvansiyonu’nun uygulamasının güvencesinin sağlanması ve taraf devletlerin birbirleri arasında bir savaş durumu olduğunda her bir üyenin kurulacak bir mahkemeye sözleşmenin ihlal edildiği gerekçesiyle başvurması amaçlanmıştır. Gustave Moynier’in hazırladığı bu tasarı 10 maddeden oluşmaktadır. Tasarı dönemin otoriteleri tarafından etkisiz olarak nitelendirilmiştir (Önok, 2003, s. 26; aktaran, Erdal, 2010, s. 9). Moynier’in tasarısı hazırlandığı dönemde her ne kadar etkisiz olarak görülse de uluslararası bir ceza yargısı oluşturma fikrinin tarihi gelişimi açısından önemli bir aşamadır. Tasarının özellikle 10 madde ile kodifiye edilmesi ve bir sözleşmeye üye olan devletlere etkili bir icra ve işlem uygulama yetkisi bakımından önemlidir.

2.1.2. 20. Yüzyılın Başındaki Gelişmeler

2.1.2.1. La Haye Barış Konferansları

Uluslararası bir ceza yargısı oluşturma fikrinin tarihi gelişiminde önemli bir dönüm noktası da 1899 ve 1907 yıllarında yapılan La Haye Barış Konferansları’dır. İlk La Haye Barış Konferansı 1899 yılında Rus Çarı II. Nicholas’ın teklifi ile gerçekleşmiştir. II. Nicholas, toplantı öncesinde ilan ettiği bir ferman ile devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesi, barışın korunması ve silahsızlanma konularının müzakere edilmesini talep etmiştir. Sonuç olarak 18 Mayıs 1899’da Hollanda’nın La Haye şehrinde 26 devletin temsilcilerinin katılımı ile Birinci La Haye Barış Konferansı

gerçekleştirilmiştir. Konferansta “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümüne İlişkin La Haye Sözleşmeleri” isimli bir ortak mutabakat belgesi ortaya çıkmıştır (Beyazıt, 2011, s. 320). Konferansın sonucunda ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç da konferansa katılan 26 devlet tarafından ortak bir ‘Daimi Hakemlik Divanı’nın kurulmasıdır. Bu divanın amacı uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesidir (Avcı, 2012, s. 12). La Haye Barış Konferansları’nda devletlerin savaş esnasında uyması gereken bazı kurallar ihdas edilmiştir. Bu kurallar veya benzerleri sonraki yıllarda kurulacak olan uluslararası ceza mahkemelerinde de görülecektir (Domaç, 2009, s. 25). Sonuç olarak La Haye Barış Konferansları, uluslararası bir ceza mahkemesi kurmamış olsa da ileriye dönük yapılacak olan çalışmalara temel teşkil edecek öneme sahiptir. Özellikle katılımcı devletler arasında kurulan bir divanın varlığı ve bu divanda barışçıl çözümler aranması uluslararası hukuk açısından önemli bir gelişmedir. Fakat bilinmelidir ki La Haye Konferanslarında imzalanan sözleşmeler ve uluslararası antlaşmalar sadece devletlere cezai sorumluluk yüklemiştir. Şahıslara herhangi bir cezai sorumluluk yüklemeyen bu sözleşmeler ve antlaşmalar aynı zamanda müeyyideden de yoksundurlar. Fakat yine de sözleşmeler kendi dönemi içinde savaş suçları hukukunun bir kaynağı olarak gösterilmiştir. Örneğin; 1913 yılında Carnegie Foundation tarafından görevlendirilen ve Balkan Savaşları’nda işlenen suçları araştırmakla görevli olan komisyon La Haye Sözleşmeleri’ni savaş suçlarını tanımlamada bir kaynak olarak kullanmıştır (Schabas, 2004, s. 16).

La Haye Sözleşmeleri, devam eden yıllarda birçok savaş suçu araştırmasına kaynaklık etmiştir. Özellikle 1. ve 2. Dünya Savaşları’nın hemen ardından yürütülen çalışmalarda suçların kodifiye edilmesinde La Haye Sözleşmeleri önemli birer kaynak oluşturmuştur. Bu sözleşmeler Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nde de kendini göstermiştir. Statü’nün 8. maddesinin (2)(b), (e) ve (f) bentlerinde La Haye Sözleşmeleri’nin etkileri net olarak görülmektedir (Schabas, 2004, s. 17).

La Haye Barış Konferansları’nın bitiminden 7 yıl sonra 1. Dünya Savaşı başlamıştır. 4 yıl süren bu büyü savaş sonrasında uluslararası ceza yargısı adına önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler savaşta yaşanan hadiselerin büyük etkisi olduğu şüphesiz herkesçe kabul edilmektedir. Savaş, dünyadaki birçok devleti ve topluluğu özellikle evrensel hukuk değerleri bağlamında yeniden düşünmeye sevk etmiştir.

2.1.2.2. I. Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler

20. yüzyılın başlarına kadar insanlık tarihi boyunca irili ufaklı pek çok savaş görülmüştür. Savaşlar genel anlamda bölgesel nitelikte olmuş ve sadece birkaç devlet arasında gerçekleşmiştir. Fakat 1914'te başlayıp 1918'e kadar süren 1. Dünya Savaşı, o güne kadar görülmüş en büyük savaş olmuştur. Avrupa, Asya ve Afrika'da gerçekleşen 1. Dünya Savaşı, milyonlarca insanın ölmesine neden olup birçok devletin yıkılıp yerlerine yenilerinin kurulmasına neden olmuştur.

1. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Paris Barış Konferansı'nın toplanması ile savaş suçluların yargılanması görüşülmüştür. Galip devletler, konferansta böyle bir yargılamanın hukuki temellerini ve mantığını tartışmışlardır. ABD, bu tür bir yargılamanın "ex post facto/ceza normunun geriye yürütmesi" olacağını iddia ederek yanlış olduğunu belirtmiştir (Schabas, 2004, s. 17). Gerçekten de ceza hukukunda bir yargılama yapılacağı zaman kanunların geriye yürütülmesinin adil olmayacağı görüşü genel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Kanunilik ilkesi olarak kabul edilen bu ilke, kanunda öngörülemeyen bir suçtan dolayı hiç kimsenin sorumlu tutulamayacağı anlamına gelmektedir (Artuk ve d. 2019, s. 50). Bu bağlamda kanunilik ilkesini yukarıdaki tanıma göre kabul edecek olursak ABD'nin itirazı hukuki değerlere göre yerindedir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere uluslararası ceza hukukunda kanunilik ilkesi daha farklı özellikler taşımaktadır. Yine de itiraz uluslararası ceza hukukun kodifiye edilmesi gerektiğinin bir göstergesi olmuştur. ABD'nin itirazına rağmen konferansta savaş suçlularının yargılanması gerektiği fikrinde uzlaşa sağlanmıştır. Uzlaşma ile beraber "insanlık yasaları" fikri doğmuştur. Bu fikre göre Alman İmparatoru II. Kaiser Wilhelm'in "*uluslararası ahlak kurallarına ve anlaşmaların kutsallığına karşı en üst derecedeki bir suçtan ötürü*" yargılanması gerektiği düşüncesine varılmıştır. Fakat bu düşünce o dönemde gerçekleşen bazı hadiseler nedeniyle gerçekleşememiştir. Galip devletler İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Japonya, Versay Antlaşması'nın 227. maddesi hükmünce Alman İmparatoru II. Kaiser Wilhelm'i yargılamak istemişlerdir. Ancak, Kaiser Wilhelm'in Hollanda'ya kaçması ve ardından Hollanda'nın Wilhelm'i teslim etmek istememesi üzerine herhangi bir yargılama yapılamamıştır (Alibaba, 2000, 184, Schabas, 2004, s. 17).

Savaşın ardından imzalanan Versay Antlaşması, galip devletlere savaş suçu işlemiş olan Alman askerlerini yargılama yetkisi vermiştir. Fakat Almanların durumu kabul etmemesi üzerine savaş suçluları sadece Alman mahkemelerinde yargılanmışlardır. Tarihe Liepzig Yargılamaları olarak geçen bu yargılamalarda sadece birkaç kişi hafif cezalar almıştır. Bu gelişmeler uluslararası bir yargılama yapma konusundaki başarısızlığı gözler önüne sermiştir (Schabas, 2004, s. 18).

Savaşın ardından başarısız olan yargılama girişimlerinden biri de Osmanlı Devleti'nin savaş suçlularının yargılama düşüncesidir. Osmanlı Devleti ile imzalanması planlanan Sevr Antlaşması ile savaş suçlularının yargılanması öngörülmüştür. Galip devletler, başta 1915 olayları olmak üzere pek çok olayda Osmanlı Devleti yetkililerini yargılamak istemiştir. Bu yargılamaların dışında Osmanlı Devleti tebaasının da yargılanması amaçlanmıştır. Fakat Sevr Antlaşması'nın hiçbir zaman imzalanmaması üzerine bu girişimler de başarısız olmuştur (Schabas, 2004, s. 18-19).

Yukarıda bahsi geçen yargılama düşünceleri başarısız olsa da savaşın hemen ardından kurulan Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulmuş olan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı başarılı olmuştur. Divan, Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan Milletler Cemiyeti Konseyi'nin hazırlamış olduğu ön tasarı Genel Kurul tarafından kabul edilmesiyle kurulmuştur. Divanın resmi olarak göreve başlama tarihi 15.02.1922'dir. Çalışmamızda daha önce bahsedildiği üzere bu divan 1946 yılına kadar görevini sürdürmüştür (Pazarcı, 2013, s. 476-477).

1. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından kalıcı bir barış sağlanamamıştır. Özellikle Almanya ile yapılan Versay Antlaşması, Alman tehdidine son vermek içi yapılsa da başarısız olmuştur. Antlaşma, Almanya'yı uluslararası sisteme saygın bir devlet olarak tekrar kazandıramamıştır. Aynı antlaşma Almanya'yı bir daha büyük bir tehlike olamayacak şekilde etkisiz hale de getirememiştir (Sander, 2012, s. 405). Bu yönüyle çelişkili olan Versay Antlaşması adeta yeni bir savaşın habercisi olmuştur. 1939'da başlayacak olan 2. Dünya Savaşı çok daha büyük bir yıkım getirmiştir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından görülen gelişmeler önceki dönemlere göre daha somut olmuştur.

2.1.2.3. 2. Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler

2. Dünya Savaşı, 1. Dünya Savaşı'na kıyasla çok daha büyük bir yıkıma neden olmuştur. Bu savaş ile beraber tarihte eşi benzeri görülmemiş insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Esas itibari ile daha geniş bir perspektiften bakılacak olursa bahsi geçen insan hakları ihlalleri sadece savaş sırasında değil; aynı zamanda savaşı öncesi dönemde de yoğun olarak görülmüştür. Almanya'da Nazilerin iktidar olduğu dönemde Yahudilere, kalıtsal hastalığı olanlara ve engellilere karşı tarihte görülmemiş dışlama politikaları uygulanmıştır. Bu politikalardan en bilineni şüphesiz “Kısırlaştırma Yasası” olarak bilinen yasadır. Bu yasanın kabul edilmesinin ardından Nazilerin döneminde kayıtlara geçen 300 binden fazla kısırlaştırılmış engelli bulunmaktadır (Friedlander, 2002, s. 209). Almanya'da Adolf Hitler'in “toplumun asalet saflık ve güzelliğine zarar verdiği” düşüncesinin hakim olduğu birçok grup katledilmiştir. Bu gruplar içinde yukarıda belirtilen gruplara ek olarak eşcinseller, çingeneler ve komünistler de dahil edilmiştir (Rosenbaum, 1993, s. 10-25; aktaran; Erdal, 2010, s. 12). Nazilerin bu tür politikalarına 1980'li ve 1990'lı yıllarda yapılan araştırmalarda “biyopolitika” denilmiştir. Bu politikalara göre toplumda sağlıklı ve değerli unsurların teşvik edilirken hastalıklı, asalak ve değersiz unsurlar imha edilmiştir (Caplan, 2017, s. 18). Nazilerin bu tür faaliyetleri daha sonra pek çok uluslararası ceza mahkemesinde ana suçlardan biri olarak kabul edilecek olan soykırım ve insanlığa karşı suçlar kapsamına girmektedir. Çok ağır insan hakları ihlalleri olan bu uygulamaların sorumluları savaş sonrası kurulacak olan mahkemelerde yargılanmıştır. Almanlar gibi Japonların da 2. Dünya Savaşı yıllarında işledikleri pek çok insanlık dışı suçlar uluslararası toplumca tepki ile karşılanmıştır (Akbulut, 1999, s. 104; aktaran; Avcı, 2012, s. 16). Tüm bu yaşananların sonucunda savaş sonrasında savaş suçlularını yargılamak üzere Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Tokyo Uluslararası Ceza Mahkemesi adıyla iki mahkeme kurulmuştur. Fakat belirtilmelidir ki bu mahkemeler galip devletlerin etkisi ve veraseti altında kurulmuştur (Buchanan, 2010, s. 305; akaran; Zorlu, 2016, s. 118). Bu bağlamda makemenin tarafsızlığı tartışmaya açıktır.

i. Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi

Nazilerin işlediği suçların yargılanması gerektiği üzerine yapılan ilk çalışma ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa'nın ortaklaşa yayımladıkları Moskova

Deklarasyonu olmuştur. Bu deklarasyonda savaş suçlularının yargılaması için iki farklı metot öngörülmüştür. Birinci metoda göre olağan savaş suçları, katliam ve işkence gibi suçları işleyen faillerin suçu işledikleri yerdeki ulusal mahkemelerde yargılanmasını öngörmüştür. Diğer metoda göre ise büyük savaş suçluları olarak nitelendirilen grubun yargılanması üzerine belirlenmiştir. Bu bağlamda suçları belli bir coğrafi bölge ile sınırlandırılmayan, düşman devlet mensubu üst düzey yöneticilerin kurulacak olan uluslararası ceza mahkemelerinde yargılanması gerektiği ifade edilmiştir (Erdal, 2010, s. 13).

Nazilerin yargılanması için yapılmış olan bir diğer çalışma Kasım 1942’de ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill’in isteği üzerine “Savaş Suçluları Komisyonu”nun kurulmasıdır. Bu komisyon tarafından Nazilerin demokratik yapıya son vererek muhalefeti ortadan kaldırmaları ve Yahudilere yapılan baskılar ve soykırımları incelemiştir. Çalışmaların sonunda Kasım 1943’te savaş suçlularının ve Nazi liderlerinin yargılanmaları için uluslararası bir mahkeme kurulacağı ilan edilmiştir (Çınar, 2004, s. 13; aktaran; Avcı, 2012, s. 19).

Almanya’nın düşmesinin ardından 2 Mayıs 1945’te ABD Başkanı Truman tarafından Yüksek Mahkeme Hakimi Robert H. Jackson savaş suçlularının yargılanması adına uluslararası bir mahkeme kurulması için görevlendirilmiştir. 5 Haziran 1945 tarihinde Almanya, teslim bildirisini imzaladıktan sonra savaş suçu veya benzer suçları işleyen Nazi yöneticilerini Müttefik Devletlere teslim etmeyi kabul etmiştir (Erdal, 2010, s. 13).

Müttefik Devletler, 8 Ağustos 1945 tarihinde savaş suçlularının yargılanması için “Avrupa Eksen Devletlerinin Büyük Savaş Suçlularının Yargılanmasına İlişkin Londra Antlaşması”nda ek kısmına Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi’ni kurmuşlardır. Bu mahkemede sadece savaş suçlularının değil, barışa karşı suçların ve insanlığa karşı suçların da yargılanması öngörülmüştür (Ekşi, 2004, s. 5; aktaran; Avcı, 2012, s. 16).

Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi 18 Ekim 1945 ile 1 Ekim 1946 tarihleri arasında 22 kişiyi yargılamıştır. Yargılamalar sonucunda 12 sanığa idam, 3 sanığa müebbet ve 4 sanığa 10 ile 20 yıl arası cezası verilmiştir. Adolf Hitler’in en ünlü generallerinden biri olan Herman Göring başta olmak üzere Hans Frank, Alfred

Rosenberg ve Julius Streitcher gibi önemli Nazi yetkilileri idam cezası almıştır (Sav, 2015, s. 66). Bu yargılamalar ile beraber tarihte ilk kez savaşan devletleri liderleri işledikleri savaş suçları, barışa ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle uluslararası bir yargılama sonucunda mahkum edilmiştir (Domaç, 2009, s. 13).

Bu yargılamaların ardından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 11 Aralık 1946 tarihinde kabul ettiği bir kararda Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Statüsü ve Mahkemesi'nin tanımladığı uluslararası hukuk prensiplerini desteklediğini belirtmiştir (Alsan, 1951, s. 6; aktaran; Domaç, 2009, s. 13). Birleşmiş Milletler gibi büyük bir uluslararası örgütün Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'ni önemsemesi kurulacak olan bir uluslararası ceza mahkemesi adına son derece büyük bir önem arz etmiştir.

ii. *Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi*

Tokyo Uluslararası Ceza Mahkemesi literatürde bazı yazarlar tarafından Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi de denilmiştir. Fakat biz çalışmamız hazırlanırken literatürde çoğunlukla gördüğümüz Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ismini kullanacağız.

Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Pasifik Savaş Alanı Müttefik Kuvvetler Başkomutanı General Douglas MacArthur tarafından yayınlanan 19 Ocak 1946 tarihli bir kararname ile kurulmuştur. Mahkeme kurulurken Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi örnek alınmış olsa da daha çok bir askeri komisyon veya sıkıyönetim mahkemesine benzer özellikler taşımaktadır. Belirtilmelidir ki Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi uluslararası yargı sisteminde normal ceza yargılama usulü bağlamında Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'ne göre nitelik açısından daha düşüktür. Bu düşüklüğün sebebi Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'nin çoğunlukla askeri komisyonların etkisinde kalması ve bir sıkıyönetim mahkemesi özelliği taşımasından kaynaklanmaktadır (Odman, 1996, s. 140). Mahkeme kurulurken tüm yargıçlar General MacArthur tarafından seçilmiştir. Mahkemede görevli yargıçların seçkin hukukçular olmaması, tecrübeli olmaması ve bazılarının duruşmalara dahi katılmamış olması mahkeme ile ilgili eleştirilerden bazılarıdır (Askin, 1997, s. 173; aktaran: Karacaoğlu, 2003, s. 345).

Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, 1946-1958 yılları arasında yargılamalar yapmıştır. 25 kişiyi yargılayan mahkeme; 7 kişi hakkında ölüm cezası, 7 kişi hakkında mübbet hapis ve diğer sanıklar için de farklı hapis cezaları vermiştir. (Tezcan, 2000, s. 4; aktaran; Tongür, 2004, s. 10).

Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri, aynı doğrultuda kurulmuş mahkemelerdir. Fakat bu mahkemeler, galip devletlerin inisiyatifi ile kurulan mahkemelerdir. Dolayısıyla tam anlamıyla bir tarafsızlık durumundan bahsetmek mümkün değildir. Bununla beraber galip devletlerin de savaş esnasında gerçekleştirdiği eylemler ile ilgili herhangi bir yargılama girişimi olmayışı önemli bir soru işaretidir. ABD'nin Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine düzenlediği atom bombası saldırısında 200.000 binden fazla sivil hayatını kaybetmiştir. Fakat bu saldırı ile ilgili herhangi bir yaptırım gündeme gelmemiştir. Bu durum 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan bu mahkemelerin bazı yazarlarca salt bir adalet arayışı olmadığı gözü ile bakılmasına neden olmuştur.

2.1.2.4. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM)

25 Haziran 1991 tarihinde Hırvatistan ve Slovenya'nın Yugoslavya Federasyonu'ndan tek taraflı olarak ayrılması ile bu bölgelerde birçok çatışma görülmüş ve çeşitli insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Söz konusu ihlallerin sık ve derin yaşandığı bölge ise Bosna Hersek olmuştur. Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da 1992'den 1993'e kadar olan süreçte 8 bin kişi ölmüş, 50 bin kişi yaralanmıştır. Binlerce kişi ise bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır. Bosna Hersek'in bağımsızlığı ilan etmesi ile Sırlar ve Hırvatlar da bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Ardı ardına gelen ilanların ile bölgede çatışmalar daha da artmıştır (Ertuğrul, 2007, s. 129; aktaran; Domaç, 2009, s. 14).

Eski Yugoslavya topraklarında yaşanan insan hakları ihlallerine ilişkin bir mahkeme kurma fikri ilk kez 1992 yılı ilkbaharında Birleşmiş Milletler nezdinde ortaya atılmıştır. Bölgenin siyasi bakımdan parçalanmasının ardından Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Kuvveti, etnik taraflar arasında barışı sağlamak, insanlığa karşı girilen vahşeti önlemek ve ortadan kaldırmak görevini üstlenmiştir. Fakat bu kuvvet de kaynak ve yetki bakımından kısıtlı olması sebebiyle etkili bir girişim olmamıştır. Ancak

bölgede yaşanan insan hakları ihlalleri Polonya eski Başbakanı ve Birleşmiş Milletler Raportörü Tadeusz Mazowiecki tarafından raporlanarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na sunulmuştur (Odman, 1996, s. 141).

Mahkeme kurulmadan önce çeşitli adımlar atılmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 764 (1992), 771 (1992) ve 820 (1993) sayılı kararlarında insan hakları ihlallerinden duyulan endişe dile getirilerek tarafların sorumlulukları belirtilmiştir. Ayrıca yine Güvenlik Konseyi tarafından 780 sayılı kararla bölgede işlenen insancıl hukuk ihlallerini kanıtları ile birlikte incelemek üzere Uzmanlık Komisyonu kurulmuştur. Söz konusu komisyon, yaptığı araştırmalar neticesinde kasten öldürme, etnik temizlik, topluca öldürme, işkence, tecavüz, sivillerin mallarının yağmalanması ve imhası, kültürel ve dini yapıların tahrip edilmesi ve keyfi tutuklama dahil ağır ihlallerin ve diğer uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin yaşandığını tespit etmiş ve raporlamıştır (Shaw, 2018, s. 281).

EYUCM'nin kuruluşuna pek çok ülkenin görüş ve katkısı olmuştur. Yukarıda belirtilen hazırlık çalışmalarına ek olarak ABD, mahkemenin statüsü ile ilgili bir takım özel yasa hükümleri içeren bir metin yayınlamıştır. Meksika, BM Şartı'nın VII. maddesine uygun bir metin oluşturulması hususunda belirlediği sorunları açıklamıştır. Fransa da konu ile ilgili bir raporu BM'ye sunmuştur. İtalya ise mahkemenin temel unsurlarını belirleyen bir taslak metnini BM'ye göndermiştir (Odman, 1996, s. 142). Görüldüğü üzere Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşunda birçok ülkenin ve en başta belirtildiği üzere Birleşmiş Milletler'in katkıları bulunmaktadır. Özellikle belirtilmelidir ki bu mahkeme herhangi bir savaşın sonunda galip devletlerin inisiyatifi ile kurulan bir mahkeme değildir. Dolayısıyla daha önce kurulan Nürnberg ve Tokyo mahkemelerine kıyasla uluslararası hukuk normlarına daha uygun bir nitelik taşımaktadır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 827 sayılı kararının ekinde belirtilen mahkeme statüsüne göre, kurulacak olan bu mahkeme; Eski Yugoslavya'da 1 Ocak 1991'den itibaren 1949 Cenevre Sözleşmesi'ne, savaş hukukunun teamül kurallarına, 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne ve 2. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Nürnberg Mahkemesi kararları ile kabul edilmiş olan insanlığa karşı suçlara ve Güvenlik Konseyi kararı ile belirlenen sivillere karşı yapılan öldürme, tecavüz, işkence gibi suçları kapsayan,

uluslararası kurallara aykırı olarak işlenen suçlar konusunda yetkilendirilmiştir (Pazarcı, 1996, s. 388). Esas itibari ile mahkemenin suçta ve cezada kanunilik bağlamında değerlendirdiği zaman dilimi kuruluşundan öncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu durum “Kanunilik ilkesi ihlal mi ediliyor?” gibi bir tartışmaya mahal vermektedir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere uluslararası ceza hukukunda kanunilik ilkesi daha farklı anlaşılmaktadır. Ayrıca belirtilmelidir ki yetkilendirilme aşamasında atıf yapılan mahkeme ve sözleşmelerin olayların başladığı tarihlerden önceki bir tarihte kabul edilmiş olması da nispeten kanunilik ilkesine aykırılık oluşturduğu itirazlarına cevap niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda 1990’lı yılların henüz başında işlenen ve uluslararası yargının konusu olabilecek olaylara ilişkin daha önce kabul edilen sözleşme ve mahkeme kararlarının mevcut olması uluslararası ceza hukuku açısından ne derece ilerleme olduğunu da göstermektedir. Fakat yinede Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, ad hoc bir mahkemedir ve spesifik bir alanda yetkilendirilmiştir. Dolayısıyla evrensel bir nitelik taşımamaktadır.

Mahkemenin statüsünde uluslararası mahkemenin ulusal mahkemeye göre yetkili olduğu da belirtilmiştir. İlgili mahkeme statüsüne göre aynı konuda yetkili olan ulusal ve uluslararası mahkemelerin olması durumunda uluslararası mahkemenin yetkisinin üstün olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca statüde ulusal veya uluslararası mahkemece verilmiş ve kesinleşmiş bir kararın “non bis in idem” ilkesi gereğince yeniden yargılama yapılamayacağı da belirtilmiştir (Pazarcı, 1996, s. 388). Ancak bu durumun istisnaları mevcuttur. Uluslararası insancıl hukuk kurallarını ciddi şekilde ihlal etmiş olan kişiler için uluslararası mahkeme tarafından verilmiş ve kesinleşmiş bir karar var ise bu kişiler ulusal mahkemelerde yeniden yargılanamazlar. Fakat ulusal mahkemede yargılanmış bir kişi, yargılanırken suçu sıradan bir suç olarak nitelendirilmiş veya yargılama bağımsız olmayıp kişiyi uluslararası cezai sorumluluktan kurtarmak için düzenlenmiş ise yargılama yenilenebilmektedir. Yargılamanın özenli bir şekilde yapılmaması da yenileme nedenidir (Shaw, 2018, s. 282-283). Ayrıca belirtilmelidir ki Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile ulusal mahkemeler arasında “yarışan yetki” bulunmaktadır. Yarışan yetki, uluslararası ceza hukukunda iki ayrı hukuk düzeninin aynı kişiyi aynı suçtan sebeple kendi yetki alanı bağlamında yargılama yetkisine sahip olmasıdır. Bu sorun evrensel yetki ve iade koşulları ile çözülebilmektedir (Harhoff, 1997, s. 572). Statüde belirlenen uluslararası mahkemenin

üstün yetkisinin bulunması hususu egemenlik prensibine istisna oluşturmaktadır. Ayrıca kesinleşmiş kararlara yönelik yeniden yargılama yapılamayacağının belirtilmesi de oluşması muhtemel yeni hukuki sorunların önlenmesine yöneliktir.

Mahkemenin yargılama yetkisini kullanabileceği suçlar mahkeme statüsünün 2. ve 5. maddelerinde belirtilmiştir. Söz konusu maddelerde belirtilen suçlar; 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri, savaş kuralları ve teamüllerinin ihlali, soykırım ve insanlığa karşı suçlardır. Statüye göre bu suçları planyan, azmettiren, işleyen, emreden veya bunların planlanması, hazırlanması veya icrasına yardım ve yataklık eden kişiler şahsi olarak sorumludurlar. Bu bağlamda belirtilmelidir ki bahsi geçen suçları işleyen şahısları sahip oldukları makam ve mevkiler cezai sorumluluktan kurtaramayacaktır. Mahkeme gerçekten de bu yönde kararlar vermiştir. Örneğin Tadic Davası'nda Temyiz Dairesi, uluslararası teamül hukukunda hem uluslararası olan, hem de olmayan silahlı çatışmaları düzenleyen insancıl hukukun ciddi ihlalleri için cezai sorumluluğunun olduğu belirtmiştir (Shaw, 2018, s. 282). İlk kez 1995 yılında hakim karşısına çıkan Dusko Tadic, esir kapmlarındaki suçlar nedeniyle 20 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (Sputnik, 2017).

Mahkeme ile ilgili öne çıkan bir diğer ayrıntı da yine devletlerin, uluslararası insancıl hukuk kurallarını ciddi şekilde ihlal eden sanık ve şüphelileri soruşturulması ve yargılanması hususunda mahkeme ile işbirliği yapmak zorunda olduklarıdır. Devletler, bu kişilerin saptanması, bulunması, ifadesinin alınması, gözaltına alınması veya tutuklama tedbirinin uygulanması, mahkemeye teslim edilmesi ve suça ilişkin kanıt sunulması husularını ilgili yargı merciinin talebi olmaksızın gecikmesiz bir şekilde işleme almak zorundadırlar (Shaw, 2018, s. 282). Mahkeme her ne kadar ad hoc bir mahkeme olup bölgesel bir yetkiye sahip olsa da Birleşmiş Milletler üyesi olan tüm devletlerin mahkeme karşısında bazı yükümlülüklerinin olması nedeniyle mahkemenin önemli bir otorite olduğunu göstermektedir (Tongür, 2004, s. 13).

Devletlerin, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği yükümlülüğü genel bir yükümlülüktür. Bu yükümlülük Birleşmiş Milletler Andlaşması'ndan kaynaklanmaktadır. Andlaşmanın 25. maddesinde “Birleşmiş Milletler üyeleri, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır” hükmü mevcuttur. İlgili madde nedeniyle BM üyeleri,

Güvenlik Konseyi'nin uluslararası mahkemeye ilişkin kararlarına uymak zorundadırlar (Erdal, 2010, s. 192). Bu bağlamda Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yapısı ve işleyişi itibari ile uluslararası ceza hukukunun tarihsel gelişimi bağlamında ilerleme gösterildiğini delili niteliğindedir. Bu gelişimde şüphesiz ki uluslararası örgütlerin de artık birer uluslararası aktör haline gelmesi ve küreselleşme sürecinin etkili olduğu görülmektedir.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin ilk hakimi göre mahkemenin kuruluşunda görülen en ciddi sıkıntı uluslararası ceza yargılaması ve usul hukuku anlamında bir rejim eksikliğini olmasıdır. Mahkeme, uluslararası teamül hukuku, pek çok hukuki metin, yüzlerce emsal karar, mahkeme statüsü belirlenirken belirtilen uluslararası sözleşmeler ve en nihayetinde statünün kendisini dikkate alarak yargılamalar gerçekleştirmiştir. Yargılamalar için eksikliği bulunan usul hukuku ise yargıçlar tarafından hazırlanan bir metin ile giderilmiştir. Hazırlanan bu metin daha sonraki daimi yargı organları için de taslak bir metin olmuştur (Domaç, 2009, s. 16).

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama yetkisi olduğu zaman diliminin başlangıcı 1 Ocak 1991 olarak kabul edilmiştir. Fakat mahkeme için herhangi bir son tarih belirtilmemiştir. Dolayısıyla mahkeme, bölgede huzur ve adalet sağlanana dek görev yapacaktır. Mahkemenin yargılamaları Hollanda'nın La Haye kentinde devam etmektedir. Mahkemede uluslararası hukuk açısından emsal ve ibret teşkil edecek hadiseler de yaşanmaktadır. Örneğin; 29 Kasım 2017 tarihinde temyiz duruşmasında 20 yıl hapis cezası onanan eski Hırvat General Slobodan Praljak, cezası onanır onanmaz zehir içerek intihar etmiştir (BBC, 2017).

2.1.2.5. Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)

20. yüzyılın insanlık açısından en büyük dramlarından biri de 90'lı yılların ortalarında Afrika'da yaşanmıştır. Ruanda'da çok ağır insan hakları ihlalleri görülmüştür. Esas itibari ile Ruanda'da yaşanan insan hakları ihlalleri ve işlenen suçlara bakıldığında sorunun kimliklere dayanan bir çatışmadan kaynaklandığı görülmektedir. Fakat bu çatışmanın da arka planında Belçika'nın ülkeyi sömürgeleştirdiği dönemde atılan adımlar bulunmaktadır. Ruanda'da yaşanan insan hakları ihlalleri 90'lı yıllardan çok öncesine dayanmaktadır.

Ruanda 1924 yılında Belçika sömürgesi olmuştur. Belçika, buradaki etnik ayrımcılığı daha da keskin hale getirecek bazı adımlar atmıştır. Ruanda etnik açıdan Tutsi ve Hutu adında iki farklı grubun birlikte yaşadığı bir bölgedir. Belçika, bölgede yönetici kadrolara üst sınıf olarak Tutsileri getirerek iki grup arasındaki gerginliği turmandırmıştır. “Etnik Tanıtım Kartı Sistemi” adı verilen bir düzenleme ile Tutsilere daha üstün yetkiler verilmiştir (Tamçelik ve Özdemir, 2014, s. 508). Etnik kökenleri gösteren bu kartlar ile Hutular üretime ve işçiliğe zorlanırken Tutsiler ise yönetici konumlara yerleştirilmiştir. Bu ayrımcılık ile birlikte Tutsiler daha modern koşullarda yaşamını sürdürürken Hutular çok daha zorlu şartlara maruz bırakılmışlardır. Söz konusu düzenlemeler sonucunda Tutsiler çok daha güçlü hale gelmişlerdir. Bölgedeki nüfus oranları ise o dönem için %85 Hutular %14 Tutsilerden oluşmaktadır (Newbury, 1995, s. 12). 1920 ve 1930’lu yıllarda Ruanda’daki ırk kökenlerini belirlemek amacıyla çeşitli kafatası ölçümleri yapılmıştır. 1933 yılında Belçika, bölgede nüfus sayımı gerçekleştirmiştir. Hutu, Tutsu ve Twa’lardan oluşacak şekilde 3 ayrı kategori belirlenmiştir. İnsanların boylarının, burunlarının uzunlukları ölçüp gözlerinin şekillerini kategorize etmişlerdir (Sencerman, 2003, s. 42). Söz konusu adımlar bölgede yaşayan iki grup arasındaki gerginliği çatışmaya dönüştürmüştür. 1959 yılında yıllarca alt sınıf olarak görülen Hutular isyan etmişlerdir. İsyan sonucunda yaklaşık 20 bin Tutsi öldürülmüştür. Ağır ihlaller sadece ölümlerden de kaynaklanmamıştır. Binlerce Tutsi, ülkelerini terketmek zorunda kalmıştır. 1959’dan 1962’ye kadar 200 bin Tutsi’nin Burundi, Uganda ve Zaire’ye kaçtığı tahmin edilmektedir (Tamçelik ve Özdemir, 2014, s. 508-519). Ünlü tarihçi ve filozof Bertran Russel, Hutuların gerçekleştirdiği bu soykırım için “Nazilerin gerçekleştirdiği Yahudi katliamından sonraki en korkunç ve sistematik katliamdır” demiştir (Goose ve Smyth, 1994, s. 88). Russel’in “sistematik” ifadesi önemli bir anlam taşımaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin soykırım suçunda incelediği hususlardan biri de suçun manevi unsuru olarak “özel kast”tır. Özel kastın olup olmadığı noktasında işlenen suçun sistematik olması ayırt edici bir özellik taşımaktadır.

Ruanda’da 1959 yılında yaşanan soykırıma uluslararası kamuoyu sessiz kalmıştır. Bu sessizliğin en büyük nedenlerinde biri de Batılı kolonyal güçlerin, soykırıma giden süreçte doğrudan veya dolaylı olarak etki etmesidir (Sencerman, 2003, s. 37). Görüldüğü üzere çok ağır insan hakları ihlalleri dahi Batılı güçlerin aleyhine

olması sebebiyle herhangi bir cezai yaptırıma tabi olmamıştır. Söz konusu durum kodifiye edilmiş bir uluslararası ceza organına olan ihtiyacı gözler önüne sermiştir.

1959 yılında yaşanan değişimin Ruanda'nın sosyolojisi ve siyaseti açısından önemli sonuçları bulunmaktadır. Ülkenin yönetiminde yaşanan bu değişim yıllardır hüküm süren elit Tutsi iktidarının sonunu getirmiştir. Fakat bu iktidarın yıkılması ile yeni bir Hutu iktidarı kurulmuştur. Hutu iktidarı da Tutsi iktidarı gibi dışlayıcı bir tavır sergilemiştir. Sonuç olarak her iki taraf da yıllar süren süreç boyunca kendi kimliklerini dava haline getirerek daha da fanatikleşmişlerdir (Newbury, 1999, s. 297).

Ruanda, 1962 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığın hemen ardından Hutuların önderliğinde milliyetçi bir hükümet kurulmuştur. Hutuların iktidara gelmesiyle durum yaklaşık 40 yıl öncesinin tersine dönmüş, bu sefer de Tutsiler kamu kurumlarından dışlanmıştır. Söz konusu dışlanma 1973 yılına kadar gayri resmi olarak devam etmiştir. 1962'den 1973'e kadar iktidarda kalan Gregoire Kayibanda ülkede kontrolü sağlamak adına Hutu olan muhaliflerine de dahil olmak üzere birçok muhalifine karşı şiddet uygulamış ve öldürmüştür. Örneğin; 1963 ve 1964 yıllarında yaşanan iki hadisede ülkenin kuzeyinde yaşanan çatışmalarda yaklaşık 2000 Tutsi öldürülmüştür. 1973 yılında Kayibanda'nın son dönemlerinde Tutsilere etnik kota uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamaya bir örnek verilecek olursa Tutsilere ilk ve orta öğrenimde %20'lik bir kota uygulanmıştır. Aynı kota siyasal hayatta da geçerli olmuştur (Tamçelik ve Özdemir, 2014, s. 520). Bahsi geçen insan hakları ihlalleri esas itibari ile bir devletin uyguladığı şiddetten çok iki farklı etnik grubun çatışması olarak gören düşünceler de mevcuttur. Bu görüşlere göre olaylar her ne kadar kamusal bir baskı ve şiddet olsa da belirtilmelidir ki söz konusu olaylar bu şiddetin dışarıdan gelen tacizlerden kaynaklı siyasi eylemler olduğu da düşünülmektedir (Sencer, 2003, s. 46). Bu görüşün haklı yanları olsa da sonuç itibari ile Kayibanda ve rejiminin kasten kamu gücünü kullanarak şiddet kullandığı ve hatta katliam yaptığı unutulmamalıdır. Modern uluslararası ceza hukuku, bu bağlamda kişilerin kimliklerine ve görevlerine bakılmaksızın cezai bir yaptırımı öngörmektedir. Fakat daha önce de bahsedildiği üzere o yıllarda uluslararası kamuoyu konu ile ilgilenmediği için herhangi bir yaptırım gündeme gelmemiştir.

1973 yılında General Juvenal Habyarimana'nın darbe ile iktidarı ele geçirmesinin ardından kamuda Tutsilere etnik kota uygulanmaya başlanmıştır. Fakat artık Tutsiler öldürülmeyle sadece sosyal hayattan uzaklaştırılmıştır. (Tamçelik, Özdemir, 2014, s. 509-520). 1973 yılı itibari ile bölgenin kuzeyi dışında kalan diğer bölgelerde gruplar arasında ilişkiler bir nebze olsun ilerlemiştir. Tutsiler ve Hutular arasında evlilikler yapılmaya başlanmıştır. Fakat bu gelişmeler de bölgedeki sorunlara çare olamamıştır. General Habyarimana'nın rejimi 1980'lerin ortlarından itibaren sınıfsal çatışmalardan kaynaklı olarak ciddi ekonomik ve politik sorunlarla karşılaşmıştır (Newbury, 1995, s. 13). Bu süreç siyasal olarak muhalifler tarafından atılan bazı adımları da beraberinde getirmiştir. 1988 yılında sürgündeki Tutsiler ve ılımlı Hutular, Uganda'da "Ruanda Yurtsever Cephesi" adında bir kuruluş kurmuşlardır. 1990 yılında Tutsilere yapılan baskılar artmıştır. Aynı yıl Tutsiler ve bir grup muhalif Hutu, Devlet Başkanı Habyarimana'ya karşı bir isyan başlatarak ülkenin kuzeyini istila etmişlerdir. Bu isyan 1991 yılında Ruanda hükümeti ile Ruanda Yurtsever Cephesi yapılan bir ateşkes ile sonuçlanmıştır. Fakat ateşkes, olaylara çare olmamış; silahlı çatışmalar devam etmiştir. Çatışmalar, Ruanda Yurtsever Cephesi'nin başkent Kigali'ye girmesi ile çok farklı bir boyut kazanmıştır. Ülkede artan iç savaş 6 Nisan 1994'ten sonra durdurulamaz hale gelmiştir. Bu tarihten sonra yaklaşık 100 gün boyunca çok ağır insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler Barış Gücü yetersi kalmıştır. 19 Temmuz 1994'te iç savaş sona ermiş ve Tutsi ve Hutulardan oluşan geçici bir hükümet kurulmuştur (Tamçelik, Özdemir, 2014, s. 509). Bahsi geçen 100 gün boyunca Ruanda'da 500.000 ile 1 milyon arasında insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Gül, 2019, s. 297).

Ruanda'da yaşanan ağır insancıl hukuk ihlallerinin ardından BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Kasım 1994 tarihli 955 sayılı kararı ile Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Alınan karar gereğince mahkemenin yetki alanına giren suç tiplerini sadece 1994 yılı ile sınırlı tutulmuştur (Gülmez, 2001, s. 163; aktaran; Gül 2019, s. 297). Mahkemenin yapısı Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile aynı özellikleri taşımaktadır. Mahkemenin yargılamaya esas aldığı suç tipleri soykırım, insanlığa karşı suçlar ve Cenevre Sözleşmesi 3. maddenin 2. ek protokollerde belirtilen suç tiplerinden oluşmaktadır (Şen, 2009, s. 27; aktaran; Zorlu, 2016, s. 126). İlgili

madde ve protokoller kapsamında apsetme, işkence, tecavüz ırksal ve dinsel nedenlerle zulmetme gibi suç tipleri esas alınmıştır.

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi de EYUCM gibi devletlerin ulusal mahkemelerine göre öncelikli yetkiye sahiptir. RUCM, bu kapsamda ulusal mahkemelerden yargılamaların ertelenmesini isteme hakkına sahiptir. Ayrıca belirtmelidir ki normal şartlarda hakkında hüküm verilmiş bir kişinin yeniden yargılanması mümkün olmamasına rağmen ilgili kişinin ciddi bir uluslararası insancıl hukuk ihlali işlemesi veya yargı merciinin bağımsız ve tarafsız hareket etmediği durumlarda RUCM yeniden yargılama hakkında sahip olacaktır (Shaw, 2018, s. 285). Bu bağlamda RUCM'nin egemenlik yetkisine üstün yetkilere sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca ciddi bir uluslararası insancıl hukuk ihlalinin tespiti noktasında mahkemenin inisiyatif alması da uluslararası ceza yargısının yaptırım gücü açısından geldiği noktayı da açıkça göstermektedir.

RUCM'nin yargılamaları uluslararası ceza yargısından ayrı bir öneme sahiptir. Mahkemede ilk kez soykırım suçu nedeniyle bir devlet yöneticisi mahkum edilmiştir. Eski Başbakan Jean Kambanda, yargılama esaninsa suçunu itiraf etmiş ve hakkında cezaya hükmedilmiştir (Gülmez, 2001, s. 165; akataran; Gül 2019, s. 297). Başka bir deyişle soykırım suçundan cezaya mahkum edilmiş ilk devlet başkanı Afrika kıtasından çıkmıştır.

Hutulu olan bir yönetici Jean Paul Akayesu da mahkemede yargılanıp mahkum edilmiş yöneticilerden biridir. Akayesu, 26 Mayıs 1996 tarihinde Zambiya'dan eiade edilmiş ve soykırım ve insanlığa karşı suçlardan sorumlu tutulmuştur. Akayesu'nun iddianamesinde Tutsilerin öldürülmesi için halkı kışkırttığı, bu yönde emriler verdiği, işkence ve ölümleri yönettiği suçlamaları yer almıştır. Akayesu hakkında verilen karar 2 Eylül 1998'de açıklanmış ve sanık 15 eylemin 9'undan suçlu bulunmuştur (Ball, 1999, s. 171-177 aktaran; Erdal, 2010, s. 36).

RUCM, yargılamalarında son kararını Aralık 2012'de vermiştir. Mahkeme 31 Aralık 2015'te görevlerini Uluslararası Ceza Mahkemeleri Mekanizması'na aktarmıştır (Shaw, 2018, s. 285).

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, ad hoc bir mahkeme olduğu için insan hakları ihallerini önleme görevinden daha ziyade ihalleri yargılama amacı ile kurulmuştur. Bu bağlamda yerleşik yapıda olmayan ve ağır insancıl hukuk ihalleri sonucunda kurulan bu mahkeme ‘geç kalınmış’ bir mahkemedir. Bu anlamda yerleşik bir uluslararası ceza mahkemesi ihtiyacının olduğu bir kez daha anlaşılmıştır.

2.1.2.6. Sierra Leone Özel Mahkemesi

Sierra Leone Özel Mahkemesi; kuruluşu, yapısı ve amacı itibarıyla çalışmamızda daha önce bahsi geçen mahkemelerden farklıdır. Fakat çalışmanın özellikle Afrika kıtasında davaları incelemesi bakımından Sierra Leone Özel Mahkemesi’nden bahsetmekte fayda bulunmaktadır.

Öncelikle belirtmelidir ki Sierra Leone Özel Mahkemesi, Sierra Leone ile Birleşmiş Milletler’in ortak mutabakatı ile kurulmuştur. Bu bağlamda mahkeme her ne kadar hükümet tarafından kurulduğu için iç hukuk yolu olarak görülse de aslında uluslararası hukukun bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Mahkemenin yargıladığı suçlar Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yargılamaya esas aldığı suçlar ile benzetilmektedir (Schabas, 2004, s. 114). Mahkeme, Sierra Leone’de uzun yıllar devam eden iç savaşın ardından, 30 Kasım 1996’dan itibaren olmak kaydıyla ülkede işlenen uluslararası insancıl hukuk ve iç hukuk ihalleri açısından sorumluluk taşıyan en yetkili kişileri ‘bireysel’ cezai sorumluluk esasına göre yargılama amacı ile kurulmuştur. Mahkemenin kuruluşu BM Güvenlik Konseyi’nin 14 Ağustos 2000 tarihli 1315 sayılı kararı uyarınca BM ile Sierra Leone arasında yapılan 16 Ocak 2002 tarihli antlaşma ile kurulmuştur (Shaw, 2018, s. 294).

Sierra Leone Özel Mahkemesi, uluslararası hukukun ulusal hukuka göre daha etkin olduğu düşüncesi ile kurulmuştur. Bu argümanın temelinde mahkeme kurulmadan önce Sierra Leone tarafından iç savaşta suç işleyenlere yönelik planlanan geniş çaplı affa BM tarafından itiraz edilmesi bulunmaktadır. 1999 yılında Sierra Leone Hükümeti ile isyancı Devrimci Bileşik Cephe arasında imzalanan Lome Antlaşması ile iç savaşta suç işleyenlere yönelik geniş çaplı bir af ilanı öngörülmüştür. İki taraf arasında devam eden görüşmelere BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi de katılmıştır. Temsilci, uluslararası suçların af kapsamına giremeyeceğini belirtmiştir. Sonraki süreçte

antlaşma imzalanamamıştır. İç savaşın devam etmesi ile birlikte Sierra Leone Başbakanı Ahmed Kabbah'ın talebi üzerine Sierra Leone Özel Mahkemesi kurumuştur (Roper ve Barria, 2006, s. 31-34; aktaran; Domaç 2009, s. 19). BM'nin özel temsilci aracılığıyla barı antlaşmasına itiraz etmesi esas itibari ile Sierra Leone'nin egemenlik hakkına müdahale gibi görülmektedir. Fakat belirtilmelidir ki uluslararası insancıl hukuk ihlalleri, egemenlik hakkı ile meşru hale getirilemeyeceği gibi affa da tabi tutulmamalıdır. BM'nin müdahalesi evrensel yetki anlamında yerindedir.

BM Güvenlik Konseyince alınan 14 Ağustos 2000 tarihli 1315 sayılı karar ile iç savaşta işlenen suçlarda en yetkili kişilerin yargılanmasına karar verilmiştir. Mahkeme, işlenen suçların büyüklüğüne göre karar vermemiş olup yetkili kişilerin suçlardaki cezai sorumluluklarını incelemiştir (Bassiouni, 2003, s. 12; aktaran; Domaç 2009, s. 19). Mahkemenin böyle bir yargılama yapması yöneticilerin ve yetkililerin işlemiş oldukları suçları yetkilerine dayanarak işlediklerini söylemelerinin yargılamaya herhangi bir etki etmeyeceğini göstermektedir. Esas itibari ile bu durum 21. yüzyılın uluslararası ceza hukukuna ve insan hakları koruma ilkelerine uygunluk göstermektedir. Uluslararası yargı organları; yöneticileri, yetkilileri, hükümetleri ve hatta devlet başkanlarını yargılayabilme amacı ile kurulmaktadır. Bu amaçla kurulan her bir mahkeme üst düzey yetkililerin alacağı suç teşkil eden kararlara karşı caydırıcı özellik taşımaktadır.

Sierra Leone Özel Mahkemesi, 30 Kasım 1996'dan itibaren ülkede işlenmiş insancıl hukuk ihlallerini kovuşturmuştur. Mahkemede BM tarafından görevlendirilmiş bir savcı ve savcıya yardım etmek üzere görevlendirilmiş Sierra Leoneli bir yardımcı savcı görev almıştır. Mahkemenin incelediği suçlar; insanlığa karşı suçlar, Cenevre Sözleşmeleri ile II. Ek Protokole ortak 3. maddenin ihlalleri, uluslararası insancıl hukukun diğer ciddi ihlalleri ve Sierra Leon hukukundaki bazı suçlardan oluşmaktadır (Shaw, 2018, s. 294-295).

2.1.2.7. Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi

Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi, esas itibari ile daha çok iç hukuk yolu niteliğindedir. Fakat mahkemenin incelediği suçlar daha önce kurulmuş olan

uluslararası ceza mahkemelerinin esas aldığı suç tipleri olduğu için bu mahkemeden bahsetmekte fayda bulunmaktadır.

Kamboçya’da 1975 yılında Khmer Rouge rejimi iç savaş sonunda ülke yönetimini ele geçirmiştir. Rejim 1979 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Bu süre zarfında ülkede düzenlenen eylemlerde tahminlere göre 1 milyondan fazla insanın öldüğü düşünülmektedir. 2001 yılında Kamboçya Milli Meclisi tarafından Khmer Rouge rejimi döneminde işlenmiş insancıl hukuk ihlallerini yargılamak amacıyla bir mahkemenin kurulmasına ilişkin kanun kabul edilmiştir. Fakat belirtilmelidir ki Kamboçya, bu süreci tek başına yönetmemiştir. Yargılamalar yapılmadan önce Birleşmiş Milletler ile bür müzakere süreci başlatılmıştır. Bu sürecin ardından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 17 Nisan 1975-6 Ocak 1979 tarihleri arasında işlenmiş olan Kamboçya ceza kanunu, uluslararası insancıl hukuk ve teamülleri ile Kamboçya tarafından tanınan uluslararası antlaşmalardaki suçlar ve ciddi ihlallerden suçları incelemek amacıyla BM ve Kamboçya arasında Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi’nin kurulmasına karar verilmiştir (Shaw, 2018, s. 296).

Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi’nin yargılama usulü Kamboçya hukukuna uygun şekilde yapılması planlanmıştır. Fakat hukuk boşluğu olduğu durumlarda uluslararası usullerin de uygulanacağı belirtilmiştir. Mahkemeye 5 kişi hakkında dava açılması için iddianame sunulmuş, bir kişi hakkında yargılama yapılmıştır. Yargılanan kişi Khang Khek Ieu, insanlığa karşı suçlar ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri’nin ağır ihlallerinden mahkum edilmiştir (Shaw, 2018, s. 296).

Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi de daha önce bahsi geçen mahkemeler gibi ad hoc bir özellik taşımaktadır. Fakat mahkemenin yargıladığı suçlar bağlamında bakıldığında uluslararası ceza hukuku açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler’in yargılamalar öncesinde aldığı inisayatif de uluslararası hukukun ve insan hakları koruma mekanizmaların gelişimi açısından önemli bir adım olarak görülmelidir.

Yukarıda geniş yargılamalar yapmış ve insan hakları ihlallerini işleyenleri mahkum etmiş birçok mahkemeden bahsedilmiştir. Fakat bu mahkemeler ad hoc özelliğinde olup etkili bir hukuki yol olarak görülmemelidir. Nitekim yapılan yargılamalar, yargılamalara esas olan olayların üzerinden yıllar geçtikten sonra

yapılmıştır. Yani ölen ölmüş, kalan kalmış, suç işlenmiş ve herhangi bir mekanizma tarafından da önlenememiştir.

2.2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

Uluslararası Ceza Mahkemesi ani bir kararla kurulmuş bir mahkeme değildir. Mahkeme, bir sürecin sonunda kurulmuştur. Bu süreçte dünyanın farklı noktalarında ağır insan hakları ihlalleri yaşanmış ve bu ihlaller sonucunda birçok ad hoc niteliğinde mahkeme kurulmuştur. Bu mahkemeler birçok yargılamanın sonucunda mahkumiyet kararları vermiş olsa da uluslararası bir ceza organı boşluğunu dolduramamıştır. En nihayetinde bölgesel yetkilere sahip olan bu mahkemeler ad hoc olarak kurulduğu için de geç kalınmış birer hukuki girişimlerdir. Fakat bu süreçte birçok uluslararası sözleşme imzalanmış ve uluslararası ceza hukuku gelişmeye devam etmiştir. Bu bağlamda 1998 yılında kabul edilen Roma Statüsü, uluslararası ceza hukukun gelişiminde önemli bir role sahip olmuştur. Roma Statüsü'nün kabulü ile de Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. UCM'nin yargılama yetkisini, ilkelerini ve esaslarını detaylı bir şekilde açıklayan statü bu anlamda büyük bir boşluğu doldurmuştur. Bu sebeple Roma Statüsü'nü usul ve esas anlamında incelemek yerinde olacaktır.

2.2.1. Roma Statüsü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Amaçları

Roma Statüsü'nün kabulü ile birlikte kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi uzun bir dönem devam eden beklenti ve hedefler doğrultusunda kurulmuştur. Mahkeme tarih boyunca süregelen birçok tecrübe ve girişimin sonucunda uluslararası ceza hukukunun temel kurumlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler gibi geniş kapsamlı bir yapının kuruluşundan 57 yıl sonra kurulan UCM bu anlamda geç kalınmış bir çalışmanın sonucunda kurulmuştur. UCM'nin kuruluşu ile daimi bir uluslararası ceza mahkemesi kurulma ihtiyacı giderilmiştir. UCM'nin kurulmasında 3 temel amacın var olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu amaçlar; uluslararası barış ve adaleti sağlamak, bireysel cezai sorumluluğu sağlamak ve ad hoc mahkemelerin sakıncalarını gidermektir (Erdal, 2010, s. 37).

Daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması, uluslararası barış ve düzenin sağlanması açısından gerekli görülmüştür. Vahşet seviyesine ulaşan birçok

insancıl hukuk ihlali sonunca bu ihlaller kapsamında işlenen suçların cezasız kalmaması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Ulusal mahkemelerin bu konudaki yetersizliği uluslararası nitelikte bir ceza mahkemesinin kurulmasını gerekli kılmıştır. Kurulacak olan mahkemenin bahsi geçen ihlallere göz yummayacağı, failerin mutlak sorumluluklarını tespit edeceği ve potansiyel suçlular üzerinde caydırıcı etki yapacağı beklenmiştir (Erdal, 2010, s. 37). Burada caydırıcılık özelliğine ayrıca değinmek gerekmektedir. Bilindiği üzere ad hoc mahkemeleri geçici suç işlendikten sonra yargılamak üzere kurulan mahkemelerdir. Bu sebeple ad hoc mahkemeler işlenmesi muhtemel suçlara ilişkin tam bir caydırıcı özelliğe sahip değildirler. Daimi bir uluslararası ceza mahkemesi bu soruna da çare olabilecektir. UCM'nin kurumsal bir yapı teşkil etmesi ad hoc mahkemelere göre daha caydırıcı bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Kurulması gerekli görülen daimi bir uluslararası ceza mahkemesi etkili bir hukuk yolu olabilecektir. Ad hoc mahkemelerin kuruluş sürecinin zaman alması delillerin karartılması, resmi belgelerin yok edilmesi, failerin yurt dışına kaçırılması gibi sorunlara neden olabilecektir. Fakat daimi bir ceza organının hali hazırda görev yapıyor olması bu bağlamda daha etkili bir süreci başlatabilecektir (Erdal, 2010, s. 37).

UCM'nin kurulmasındaki bir diğer önemli amaç da 'bireysel cezai sorumluluğu' sağlamaktır. En başta belirtilmelidir ki uluslararası suçların asli faileri gerçek kişilerdir. Bu suçlar genellikle devlet görevlilerinin görevleri ile ilgili faaliyetlerinden sebeple işlenmektedir. Fakat bununla beraber bu suçlar; işlenirken failerin yerine getirdikleri devlet görevlerinden bağımsız ve kişisel bir kastın varlığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu suçları işleyen kişiler ulusal hukuk tarafından fiili veya hukuki bir cezasızlık ayrıcalığından faydalanabilmektedir (Goldstone, 2000, s. 666). Devletlerin kendi vatandaşlarını uluslararası suçlar sebebiyle ulusal mahkemelerinde yargılamak istememeleri uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Aksar, 2019, s. 160). Bu husus ile birlikte devletlerin ulusal mahkemelerinin yaptığı yargılamaların uluslararası toplum açısından güvenilir görülme ihtimali de bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı daimi bir uluslararası ceza organına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bireysel cezai sorumluluk noktasında bir diğer önemli husus daha önce kurulan mahkemeler ile ilgilidir. UCM kurulana kadar olan süreçte daha önce kurulmuş olan yargı organları devletler üzerinde yargı yetkisine sahip olmuşlardır. Örneğin; Uluslararası Sürekli Adalet Divanı ve Uluslararası Adalet Divanı yalnızca devletler üzerinde yargılama yapabilmişleridir. Bu durum ağır insancıl hukuk ihlallerini işleyen gerçek suçluların cezasız kalmalarına neden olmuştur (Erdal, 2010, s. 38). İşte bu nedenle de bireysel cezai sorumluluğu yargılamaya esas alan bir mahkemenin kurulması gerekmektedir. Bu bağlamda UCM gerekli boşluğu doldurma amacındadır.

UCM'nin kuruluşu ad hoc mahkemelerin sakıncalarını da gidermeyi amaçlamaktadır. Hak bağlamında bakılacak olursa herkesin suç işlediği tarihten önce kurulmuş olan bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma hakkı bulunmaktadır. İlgili suçu yargılayacak olan mahkemenin yetki ve görevinin daha önceden belirlenmiş olmasına 'tabi haki ilkesi' denilmektedir. Ad hoc mahkemeler ise bu ilkeye ters nitelikte kurulmuş mahkemelerdir (Önok, 2003, s. 26; aktaran; Erdal, 2010, s. 38). Bu durum göz önüne alındığında daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin bulunması tabi hakim ilkesi açısından yerinde olacaktır.

2.2.2. Roma Statüsü'nün Hazırlanması

Roma Statüsü, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşunda ana metin olarak kabul edilmektedir. Statü, mahkemenin yargılama yetkisini, usulü rejimini ve genel işleyişini belirlemiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulma fikri, daha önce de belirtildiği üzere 15. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Fakat bu mahkemenin kuruluşu ancak 21. yüzyılın başında gerçekleşmiştir. Bu süreçte Roma Statüsü'nün hazırlanması kırılma noktalarından biri olmuştur. Statü'nün hazırlanışı 1989 yılı itibari ile başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulmasını istemiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar sonucunda 15 Haziran – 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında 147 devletin katılımı ile Birleşmiş Milletler Diplomatik Konferansı düzenlenmiştir. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun hazırladığı tasarıya 120 devlet olumlu, 7 devlet olumsuz oy verirken 21 devlet çekimser oy kullanmıştır. Sonuç olarak 18 Temmuz 1998 tarihinde Roma Statüsü kabul edilmiştir. (Tongür, 2004, s. 16).

1989 yılında Trinidad Tobago'nun gerçekleştirdiği uyuşturucu kaçakçılığına yönelik bir uluslararası mahkeme kurulması ile 1990 yılında Irak Başbakanı Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali üzerine gelen yargılanması talepleri BM'nin bu alanda geçmişteki örneklerle kıyasla daha somut bir adım atmasına etki etmiştir. Bu kapsamda BM, Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan (UHK) 1992 yılında mahkemenin kurulmasına ilişkin bir çalışma yapmasını istemiştir (Alibaba, 2000, s. 188). UHK tarafından hazırlanan çalışma BM Genel Kurulunca olumlu görülmüştür. Alınan karar üzerine BM, UHK'dan 1994 yılına kadar mahkemenin kurulmasına ilişkin bir taslak statü hazırlanmasını istemiştir. Söz konusu çalışma istenen tarihte tamamlanmıştır (Bos ve d., 1999, s. 20; aktaran; Domaç, 2009, s. 24). Görüldüğü üzere Roma Statüsü'nün hazırlık aşamalarının başlama süreci, UCM'nin kapsamına giren suç tiplerinin araştırılması ile başlamamıştır. BM aslında UHK'dan uyuşturucu maddelerin yasa dışı ticaretini yapan kişilerin yargılanması için bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması hakkında bir çalışma yapılmasını istemiştir (Arsanjani 1999, s. 33). Fakat komisyon araştırmalarını ilgili alan ile sınırlı tutmamıştır (Erdal, 2010, s. 37).

Hazırlanan taslak statünün onaylanması üzerine Devletler Konferansı'nın hazırlıkları için bir Özel Komite kurulmuştur. Çalışmalarına başlayan Özel Komite, BM Genel Kurulu'nun statü üzerindeki çalışmaların yürütülmesi için ayrı bir Hazırlık Komitesi kurulması için tavsiye vermiştir. Bu kapsamda mahkemenin kurulması için yapılan ön çalışmaların yeterli olduğuna karar veren BM Genel Kurulu 1995 yılının aralık ayında Hazırlık Komitesi'ni kurmuştur. Bu komitenin görevi devletlerin ve kuruluşların görüşlerini dikkate alarak, Diplomatik Tam Yetkili Temsilciler Konferansı'na sunulacak olan nihai statü metni ile ilgili çalışma yürütme üzerine olarak belirlenmiştir. Hazırlık Komitesi 1998 yılında tasarıya son şeklini vererek görevini tamamlamıştır (Önok, 2003, s. 88, aktaran; Domaç, 2009, s. 24).

Taslak çalışmaları devam ederken UHK, mahkemenin kurulmasına ilişkin birçok alternatifi incelemiştir. İncelenen alternatiflerden ilki Uluslararası Adalet Divanı'nın yanında BM'nin yeni bir organı olarak kurulması yerine Divanın yeniden yapılandırılması üzerinedir. Fakat bu alternatif Divanın iş yükünün artacağı ve bu sebeple adaletin gecikeceği ve bunun sonucunda da Divana olan güvenin azalacağı endişesiyle uygun görülmemiştir. Ayrıca Divanın yanında ikinci bir yargı organı kurmak BM Antlaşması'nın 108. ve 109. maddeleri uyarınca değiştirilmesi ile mümkün

olacaktır. İlgili değişikliğin yıllar sürebileceği ihtimaline karşın bu alternatif uygun görölmemiştir (Erdal, 2010, s. 40).

UHK'nın göz önünde bulundurduğu alternatiflerden biri de Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin kuruluş usulünün uygulanmasına ilişkin olmuştur. Söz konusu usul BM Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölümünü çerçevesinde alınacak bir kararı ile olabilecektir. Bu noktada daimi bir uluslararası ceza mahkemesi ihtiyacının giderilmesi hususunda ciddi bir eksiklik meydana gelmektedir. Çünkü BM Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm kapsamında bir karar ile bir ceza mahkemesi kurması 39. madde kapsamında yer alan uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği, bozulduğu ya da saldırı fiilinin gerçekteştiği durumların tespiti gerekmektedir. Bu durumda daimi nitelikte bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması ile spesifik bir durumdan bahsetmek mümkün değildir. Bu spesifik durum mahkemenin yer ve zaman bakımından yargı yetkisini ciddi manada kısıtlayacaktır (Erdal, 2010, s. 41). Ayrıca böyle bir durumda daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin caydırıcılık gücü de olmayacaktır.

Göz önünde bulundurulacak son alternatif ise mahkemenin uluslararası niteliğe sahip bir antlaşma ile kurulması fikri olmuştur. Bu alternatif en isabetli yol olarak görölmüştür (Corell, 1995, s. 89; aktaran; Erdal, 2010, 41).

Bu çalışmalar sonucunda Roma Konferansı'na giden yol büyük ölçüde tamamlanmıştır. Roma Konferansı ile birlikte yıllar boyunca devam süre gelen daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması fikri gerçekte dönüşmüştür.

2.2.3. Roma Konferansı

Roma Konferansı, daha önce de belirtildiği üzere 15 Haziran – 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında 147 devletin katılımı ile Birleşmiş Milletler Diplomatik Konferansı adıyla düzenlenmiştir.

Konferans için hazırlanan statü taslağının her bölümü, statünün tamamından sorumlu olan Genel Komite'nin farklı çalışma grupları arasında bölünmüştür. Konferansta Kanada ve Almanya başta olmak üzere 42 ölkede, BM Güvenlik Konseyi'nin müdahalesinden arındırılmış, tam bağımsız bir mahkemenin kurulması ve mahkemenin etkin çalışabilecek bir savcısının olması görüşünü savunmuşlardır. Buna karşın ABD,

Çin ve Fransa'nın da içinde bulunduğu bir diğer grup ise Güvenlik Konseyi tarafından kontrol edilen bir mahkeme fikrini savunmuşlardır (Fowler, 1999, s. 7; aktaran; Erdal, 2010, s. 42). Aslında konferansa katılan ülkeleri 3 grupta sınıflandırmak doğru olacaktır. Benzer görüşlü ülkelerin olduğu ve çoğunluğu Avrupalı gelişmiş ülkelerin oluşturduğu grup güçlü ve bağımsız bir mahkeme fikrini savunmuşlardır. İkinci bir grup ise P-5 isimli gruptur. Bu grup BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden oluşmaktadır. Bu grubun savunduğu görüş Güvenlik Konseyi'nin statüde güçlü bir pozisyonda yer alması ve nükleer silahların yasaklanmaması yönünde olmuştur. İngiltere, konferansın başlamasına kısa bir süre kala P-5'ten ayrılmış ve benzer görüşlü ülkeler katılmıştır. Üçüncü bir grup ise bağımsız olarak konferansa katılan ülkelere oluşmaktadır. Hindistan, Meksika ve Mısır gibi ülkelere oluşan bu grup P-5 ülkelerinin aksi yönünde görüşleri benimsemiştir (Malanczuk, 2000, s. 79).

Bu noktada ABD'nin tutumu noktasında belirtilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. ABD, esasen daimi bir uluslararası ceza mahkemesi fikrine karşı farklı bir tutum sergilemektedir. En başta belirtilmelidir ki ABD, Uluslararası Ceza Mahkemesi fikrine mahkemenin yargılama yetkisine giren suç tiplerini işleyen suçluların yargılanmasının ulusal mahkemelere bırakılması düşüncesinde olduğu için karşı çıkmaktadır (Ball, 1999, s. 21; aktaran; Tongür, 2004, s. 20). Bu duruma ek olarak ABD aynı zamanda UCM'nin ulusal egemenliği ihlal edeceğini de savunmuş ve ülke sınırları dışında görev yapan vatandaşlarının haksızlığa uğrama tehlikesi altında olduğunu belirtmiştir (Tongür; 2004, s. 20). Bu bağlamda ABD'nin özellikle 90'lı yıllarda ve 2000'li yılların başında düzenlediği sınır ötesi harekatlarda yaşanan ihlaller sebebiyle bu şekilde bir tavır sergilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bilindiği üzere ABD bahsi geçen yıllarda Afganistan ve Irak başta olmak üzere pek çok bölgeye sınır ötesi harekat düzenlemiş ve sonucunda da pek çok sivil hayatını kaybetmiştir.

ABD yukarıda bahsedilen gerekçeler sebebiyle UCM'nin kurulması fikrine karşı mesafeli yaklaşmıştır. ABD'nin tutumu mahkemenin kuruluş aşamasına doğrudan etki etmese de dönemin ABD Başkanı Bill Clinton imza için belirlenen son gün olan 31 Aralık 2000 tarihinde statüyü imzalamıştır (Avcı, 2012, s.141).

BM Genel Kurulu'nun 15 Aralık 1997 tarih ve 160 sayılı kararı ile Devletler Diplomatik Konferansı'nın 15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma'da

yapılmasına karar verilmiştir. Konferansa 116 maddelik bir statü metni ile gidilmiştir. Roma Konferansı'na 160 ülke, 33 uluslararası kuruluş ve 236 hükümet dışı örgüt temsilcisi katılmıştır (Alibaba, 2000, s.194).

Roma Statüsü için yapılan çalışmalara bir eleştiri eklemekte fayda bulunmaktadır. Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere çalışmaların yürütüldüğü süreçte Afrika ülkelerinin çok az etkisi olmuştur. Evrensel bir özellik taşıması hedeflenen bir mahkemenin evrensel bir akıl ile ortaya çıkması beklenmektedir. Fakat bu husus tartışmaya açık olacak şekilde gerçekleşmiştir.

2.2.4. Roma Statüsü'nün Kapsamı

Roma Statüsü, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin adeta metinden oluşmuş bir şeklidir. Bu bağlamda belirtilmelidir ki statünün detayları zaten mahkemenin yapısı ve yargılama yetkisi başlıklarında ayrıca anlatılacaktır. Fakat Roma Statüsü'nün giriş kısmı ve yargı yetkisine esas aldığı suç tiplerinden kısaca bahsetmekte fayda bulunmaktadır.

Roma Statüsü'nün giriş bölümünde statünün kuruluş felsefesi açıklanmıştır. Metinde yer alan *“Bu yüzyıl içinde milyonlarca çocuk, kadın ve erkeğin, insanlık vicdanını derin bir şekilde yaralayan hayal bile edilemeyecek kötülüklerin kurbanı olduğu...”* kısmı statünün insanlığın acı gerçeği ile yüzleştiğini açıkça göstermektedir. Metnin devamında bahsi geçen ağır suçların dünyadaki barış, güvenlik ve esenliği tehdit ettiği yazmaktadır.

Roma Statüsü, uluslararası ceza hukukunun kurumsallaşması konusunda daha önceki statülerden daha etkili bir metin olmuştur. Statü, 128 maddeden oluşmaktadır. UCM'nin kuruluşundan önce görev yapan EYUCM 34, RUCM ise 32 maddeden oluşmaktaydı (Shaw, 2018, s. 287).

Roma Statüsü giriş bölümü ve diğer 13 ayrı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü daha çok felsefi yaklaşımı ele almıştır. Statünün 1. bölümünde (1-4. maddeler) mahkemenin kuruluşu yer almaktadır. Bu bölümde mahkemenin yeri, BM ile ilişkisi ve mahkemenin hukuki statüsü gibi hususlar ele alınmaktadır.

Statünün 2. bölümünde (5-21. maddeler) Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama kapsamına giren suç tipleri verilmiştir. Statü'nün 5. maddesine göre;

Soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu UCM'nin yargılama kapsamına girmektedir. İlgili maddede bu suç tiplerin uluslararası toplumu yakından ilgilendiren çok ciddi suçlar olduğu ve kapsamın sadece bu suçlarla sınırlı olduğu da yazılmıştır. Ayrıca suçlar, tipiklik bağlamında da detaylı olarak incelenmiştir. Yine bu bölümde kabul edilebilir ve uygulanabilir hukuk başlığı da yer almıştır. Fakat burada bir istisnadan bahsetmek gerekmektedir. Statüde saldırı suçunun tanımı ve kapsamına ilişkin özel bir madde mevcut değildir.

Statünün 3. bölümünde (22-33. maddeler) ceza hukukunun genel ilkelerine yer verilmiştir. Bu bölümde çoğu devletin ulusal hukukunda yere alan kanunilik ve şahsilik ilkeleri yer almaktadır. Bu husus önemlidir çünkü daha önce geçmişte görülen pek çok uluslararası ceza yargılamasında yargılamaların kanunilik ilkesine aykırı olduğu tartışmaları olmuştur. Roma Statüsü, şekli anlamda Kıta Avrupası hukuk sistemlerine benzemektedir. Bu bağlamda Kıta Avrupası sistemine göre ceza hukuku; genel hükümler, özel hükümler ve ceza muhakemesi hukuku bölümleri ile ayrılmıştır. Statünün benzerliği bu yönüyle statü, bir ilk olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda ilk defa ceza hukukun genel hükümleri bir uluslararası antlaşmada yer almıştır (Beyazıt, 2008, s. 47).

Roma Statüsü'nün ilk 3 bölüm dışında kalan 10 bölümü hukuki anlamda teknik detaylardan oluşmaktadır. Bu bölümlerde mahkemenin yapısı, görev dağılımı, taraf devletler statüsü, soruşturma ve kovuşturma evreleri, cezalar, uluslararası işbirliği ve adli yardımlaşma, uygulama, mahkemenin finansmanı ve nihai hükümler başlıklarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Roma Statüsü, UCM'nin amaçlarını açıklamaktadır. Bu amaçlar daha geniş bir perspektiften açıklanacak olursa *“Uluslararası suçlulukla mücadelede uluslararası düzeyde örnek bir adalet sağlamak; bu tür suç mağdurlarının zararını gidermek; uluslararası düzeyde sosyal değerleri ve bireysel dürüstlüğü güçlendirmek; bu suçlar konusunda günümüz nesillerini eğitmek ve en önemlisi de gelecekte muhtemel bu tür insani çöküşleri önlemek ve bunların cezasız kalamayacağı inancını yerleştirerek vazgeçirmektedir.”* ifadelerini kullanmak gerekmektedir (Tezcan, 2000, s. 276). Bu noktada daha önce de bahsedildiği üzere caydırıcılık ve ad hoc mahkemelerin

sakıncaları açısından UCM'nin kurulması son derece önemli bir gelişme olarak görülmelidir.

Roma Statüsü, uluslararası hukuka yaptırım mekanizmaları anlamında yenilik doğuran bir özelliğe sahiptir. Bireysel cezai sorumluluk kapsamında yapılacak olan yargılamalar uluslararası hukukta devam eden yaptırım tartışmalarına kısmen çare olabilmektedir (Beyazıt, 2008, s. 47).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin usul ve esaslarının belirlendiği Roma Statüsü'nde toplam 16 yerde “adalet” kelimesi geçmektedir. Genel olarak adaletin tecellisi ve adaletin sağlanması gibi hususlar öne çıkmaktadır. Bu bağlamda statünün adaletin sağlanması açısından ilkesel olarak asgari standartları sağladığını belirtmekte fayda bulunmaktadır (Dost, 2019, s. 247).

2.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YAPISI

Uluslararası Ceza Mahkemesi, statünün 34. maddesinde belirtildiği üzere dört organdan oluşmaktadır. Bu organlar; başkanlık, adliye, savcılık makamı ve kalem teşkilatıdır. Bu organlar kendi içlerinde farklı görevlere göre yapılanmalardan oluşmaktadır. Statü belirlenirken daha önce Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun hazırladığı tasarıda önemli bir değişiklik yapılmıştır. Hollanda'nın teklifi üzerine UCM'nin yapısal çerçevesine soruşturma yetkisine sahip bir hakim eklenmiştir. Bu birim adliye içerisindeki yerini almıştır. Statüde ilgili maddede belirtilmediği halde Taraf Devletler Meclisi de mahkemenin organlarından biri niteliğindedir (Tezcan ve d. 2019, s. 340).

Statüde hakimlerin, savcılarının ve yardımcılarının ve kalem görevlilerinin tam zamanlı olarak çalışan olarak atanmaları gerektiği görülmektedir. Bunun nedeni bahsi geçen görevlere atanacak kişilerin “uluslararası memur” statüsünde olmalarını sağlamaktır. Bu kapsamda bu kişiler sadece ve sürekli olarak UCM'nin hizmetinde olan resmi memur sıfatındadırlar (Tezcan ve d. 2019, s. 340). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin hakim sayısı mahkemenin kuruluşu esnasında 18 olarak belirlenmiştir. Fakat bu sayının artırılabilirliğinin mümkün olduğu da kararlaştırılmıştır. Hakimlerin seçimi hususunda eşit coğrafi dağılım ve kadın-erkek hakim dağılımında adil oran kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle cinsiyet hususundaki dağılıma özen

gösterilmesinin nedeni tarihsel tecrübeler ile yakından ilgilidir. Uluslararası Adalet Divanı'na 80 senede sadece bir kadın hakimın atanmış olması bu hususta önemli bir sebep olarak öne çıkmaktadır (Schabas, 2004, s. 217).

Yukarıda bahsedilen birimlerin kurumsal anlamda ne oldukları ile ilgili bilgi aktarımında fayda bulunmaktadır.

2.3.1. Başkanlık

UCM'nin başkanlık birimine bir başkan ve iki yardımcısı 3 yıllık bir görev süresi için seçilmektedir. Başkan ve 2 yardımcısı, hakimler arasından hakimler tarafından mutlak çoğunluğa göre seçilmektedir. Başkan ve yardımcılarının bir kez daha seçilmeleri mümkündür. Söz konusu usuller statünü 38. maddesinde belirtilmiştir.

Mahkeme başkanın görevi mahkemeyi statüye uygun bir biçimde yönetmesi ve tüzükte uygun görülen diğer görevlerdir. Mahkemede birinci başkan yardımcısı başkanın yokluğunda veya başkanlık ehliyetini kaybettiğinde bu göreve vekalet etmektedir. İkinci başkan da aynı usullere göre başkan ve birinci başkan yardımcısının olmadığı durumlarda vekalet etmektedir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin başkanı 2021 yılı Mart ayında değişmiştir. Nijeryalı Başkan Eboue Osuji'nin görevi 11 Mart 2021 tarihinde sona ermiştir. Mahkemenin yeni başkanı Polonyalı Piotr Hofmanski olmuştur. Burada Afrikalı bir başkan olan Osuji'den bahsetmek gerekmektedir. Osuji'nin mesleki geçmişi UCM'ye başkanlık etme noktasında son derece yeterlidir. Osuji, Sierra Leone Özel Mahkemesi'nde Charles Taylor Davası'nda savcılık danışmanlık görevini üstlenmiştir. Ayrıca Osuji Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde daire başkanı ve başsavcılık yargılama müşaviri de dahil olmak üzere çeşitli görevlerde de bulunmuştur (icc-cpi.int). Başkan Osunji'nin bir Afrikalı olması ve daha önce Afrika'da yaşanan bazı insancıl hukuk ihlallerine karşı kurulmuş ve görev yapmış ad hoc mahkemelerde görev yapması UCM ve Afrika devletleri arasındaki ilişki bağlamında önemli bir yer teşkil etmektedir. UCM'nin Afrika Davaları'na yaklaşımı noktasında Osunji gibi tecrübeli ve sahayı bile bir mahkeme başkanın olması bir kazanım olarak görülmelidir.

2.3.2. Adliye

UCM'nin bu birimi ön soruşturma, ilk derece ve istinaf aşamalarından oluşmaktadır. İstinaf aşaması için doktrinde temyiz ifadesini kullanan yazarlar da olmuştur. Fakat çalışmamızda referans olarak alınan ana kaynağın istinaf adını kullanması sebebiyle bu bölümden bu isimle bahsedilecektir.

İstinaf bölümü bir başkan ve dört hakimden oluşmaktadır. İlk derece ve ön soruşturma bölümleri ise en az 6'şar hakimden oluşacaktır. İlgili usuller statünün 39. maddesinde belirtilmiştir.

Hakimlerin görev alacağı bölümlerin belirlenmesi her bir bölümün niteliği ve hakimlerin bu alandaki niteliğine ve tecrübelerine bakılarak gerçekleştirilecektir. Bu görevlendirmeler belirlenirken bölümlerin ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku ile uluslararası hukuk alanlarında gerekli olan uzmanlık derecelerine uygun kombinasyonların oluşturulmasına özen gösterilecektir (Tezcan ve d. 2019, s. 341-342).

Statünün 36. maddesine mahkemeye atanacak hakimlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. İlgili maddeye göre hakimler yüksek ahlaki değerlere, tarafsız ve bütüncül karakterlere sahip olan ve kendi devletlerindeki en yüksek yargı makamlarına atanarlarda aranan niteliklere sahip kişiler arasından seçilecektir. Yine aynı maddeye göre ceza ve ceza usul hukuku uzmanı ve ceza davalarında yargıç, savcı, avukat olarak veya benzer kapasitede gerek duyulan deneyim sahibi; veya uluslararası hukuk alanında, uluslararası insancıl hukuk, insan hakları gibi alanlarda uzman olmalı ve Mahkeme'nin adli göreviyle ilgili bir meslekte yoğun deneyim sahibi olmalıdır.

Hakimlerin seçiminde dünya ana hukuk sistemlerinin temsili, eşit coğrafi temsil, erkek ve kadın hakim sayısında adil oran, çocuk ve kadınlara karşı işlenen suçlar bakımından uzmanlık gibi kriterler öne çıkmaktadır (Tezcan ve d. 2019, s. 342).

Hakimlerin seçilme usulü de 36. maddede belirtilmiştir. İlgili maddeye göre hakimler Taraf Devletler Kurulu toplantısında gizli oyla seçilir. Oylamada en yüksek oyu alan ve mevcut ve oy kullanan devletlerin 2/3 çoğunluğunun oyunu elde eden 18 aday seçilir.

2.3.3. Savcılık Makamı

Savcılık makamına ilişkin bilgiler statünün 42. maddesinde yer almaktadır. Maddeye göre mahkemede görev yapacak olan savcılar Taraf Devletler Kurulu tarafından salt çoğunluğa göre ve gizli oylama ile seçilir. Seçilecek olan savcının 3 yardımcısı bulunmaktadır. Savcı yardımcıları da savcı tarafından belirlenecek listeden aynı usullere göre seçilmektedir.

Statünün 42. maddesinde yazdığı üzere savcılık makamı hiçbir organ ve kişiden talimat alamaz. Savcılık makamı mahkemeden bağımsız olarak hareket eden bir birimdir. Ayrıca makamın güvenilirliği ve adil yaklaşımı hususunda statüde önemli noktalar bulunmaktadır. En başta belirtilmelidir ki savcı ve yardımcıları farklı milletlerden seçilecektir. Bu hususu uluslararası ceza hukuku alanında görev yapacak olan bir heyetin güvenilirliği açısından son derece önemlidir. Yine 42. maddeye göre savcı ve yardımcıları yüksek ahlak sahibi, ceza davalarında yüksek uzmanlık geniş deneyim sahibi olmalıdırlar. Bu kriterlere ek olarak savcı ve yardımcıları mahkemenin yargılama dillerinden en az birine çok iyi seviyede hakim olmalıdır. Mahkemenin resmi dilleri statünün 50. maddesinde yazdığı üzere Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolcadır.

UCM Başsavcılığı 2020 yılında 9 ülkede ön inceleme gerçekleştirmiştir. Yayınlanan rapora göre Venezuela ve Bolivya'daki iç karışıklıklar ve protestolar sırasında işlendiği iddia edilen suçlara ilişkin başlatılmıştır. Uganda, Avustralya, Madagaskar, Kanada/Lübnan ve Tacikistan/Çin de ön incelemeye alınan ülkeler arasındadır. Fakat Çin'de yaşanan Uygurlara yönelik devam eden insancıl hukuk ihlalleri soruşturulmaya alınmamıştır. Benzer şekilde İngiltere Askeri Güçleri'nin Irak'ta gerçekleştirdiği eylemler de soruşturulmaya alınmamıştır. Buna karşın GM Güvenlik Konseyi Daimi Üyesi olan Rusya'nın Ukrayna'da gerçekleştirdiği ihlaller soruşturulmaya tabi tutulmuştur (AA, 2020). UCM'nin Çin ve İngiltere'nin gerçekleştirdiği eylemlere ilişkin aldığı tavır çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde tartışılacaktır. Nihayetinde uluslararası medyada geniş yankı uyandıran hadiselerin ön soruşturmaya dahi alınmaması mahkemenin teoride gayet özenli hazırlanan adalet yaklaşımına pratikte gölge düşüreceklerdir.

2.3.4. Kalem Teşkilatı

Ulusal veya uluslararası alanda görev yapan her mahkemenin mutlaka kalem teşkilatı olmalıdır. Kalem teşkilatları mahkemelerin evrak düzenleme ve hazırlık işlemlerini gerçekleştirmektedir. Bir diğer deyişle kalem teşkilatı mahkemelerin bürokratik işlemlerini yürütmektedir.

UCM'nin kalem teşkilatı da bu mahkemenin bürokratik işlemlerinden sorumludur. Kalem teşkilatının esas ve usulleri statünün 43. maddesinde belirlenmiştir. Teşkilatı yazı işleri bürosu başkanı ve yardımcısı yönetmektedir. Başkan, yetkilerini mahkeme başkanının gözetiminde kullanmaktadır. Başkan ve yardımcısının seçimi için belirlenen kriterler yine 43. maddede belirtilmiştir. İlgili maddeye göre yüksek ahlak sahibi, uzmanlık sahibi olmalıdır. Mahkemenin çalışma dillerinden en az birine mükemmel hakim olup, bu dillerden birini akıcı bir şekilde konuşabilmelidir.

Büro başkanının seçimi de hakimlere bırakılmıştır. Statüde belirtildiği üzere büro başkanının seçimi Taraf Devletler Kurulu'nun da tavsiyeleri dikkate alınarak hakimler tarafından salt çoğunluk esasına göre yapılmaktadır. Başkan beş yıl görev yapmak üzere seçilmektedir.

Büro başkanının yargılamanın adil olması açısından çok önemli bir görevi bulunmaktadır. Buna göre büro başkanı; Savcılık Makamına danışarak, tanıklar, Mahkeme huzurunda ifade veren mağdurlar veya tanık ifadelerinde belirtilenler nedeniyle risk altında bulunan diğer şahıslar için, koruyucu önlemler ve güvenlik düzenlemeleri ile danışma ve diğer uygun yardımları sağlar. Bu birim cinsel şiddet suçlarından kaynaklı travma dahil olmak üzere, travma konusunda uzman personeli de içinde bulundurmalıdır. Bu kısım statünü 43. maddesinde yer almaktadır. Etkili bir yargılamanın olması için beyanına başvurulacak herkesin güvenlik içerisinde bu beyanları vermesi son derece önemlidir. Bu bağlamda büro başkanının böyle bir görevinin olması son derece kritik bir durum teşkil etmektedir.

2.3.5. Taraf Devletler Meclisi

Kurumsal yapı bağlamında anlatılan ilk 4 birim çoğunlukla ulusal mahkemelerde de sıkça yer alan birimlerden oluşmaktadır. Fakat Taraf Devletler Meclisi'nin varlığı UCM'ye has bir özellik taşımaktadır.

Taraf Devletler Meclisi'nin varlığı 1994 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından öngörülmemiştir. Kaldı ki bu birim esas itibari ile resmi bir organ niteliğinde de değildir. Fakat mahkeme açısından çok önemli bir işleve sahiptir (Tezcan ve d. 2019, s. 345). Bu meclis Roma Statüsü'nün 112. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddede 'meclis' olarak değil de 'kurul' olarak nitelendirilmiştir. Fakat çalışmamızda otorite olarak kabul ettiğimiz ve görüşlerini benimsediğimiz eserde 'meclis' olarak nitelendirilmiştir. Bu husus doktrinde farklılıklar göstermektedir.

Taraf Devletler Meclisi'nin düzenlendiği 112. maddede Kurul'da, *“Her bir taraf devletin danışmanlar ve yedeklerinin eşliğinde bir temsilcisi bulunur. Tüzük'ü veya Nihai Senet'i imzalayan diğer devletler Kurul'a gözlemci olabilirler.”* kısmı mevcuttur. Burada meclisin kapsamının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Bu meclisin idari anlamda pek çok görevi mevcuttur. Mecliste her bir devletin tek bir oyu vardır. Bu anlamda 'eşit temsil' olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Meclisin çalışma diller BM Genel Kurulu ile aynıdır.

Meclis; yetkisi ve yapısı ile son derece önemli bir konuma sahiptir. 112. maddede meclisin çalışma alanları ve bu alanlardaki yetkisi oldukça geniş tutulmuştur.

2.4. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİ

Bir mahkemenin etkili bir hukuk yolu olup olmadığı o mahkemenin yargı yetkisi ile doğrudan ilgilidir. Bu anlamda mahkemelerin yargı yetkilerinin genişliği ve etkililiği bir iradenin de gösterilmesidir. Bu irade adaletin tecellisi için inisiyatif alabilmelidir. Zaten iradeyi irade yapan şey de ne derecede inisiyatif alabildiği ile ilgilidir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin de mevcut bir yargı yetkisi bulunmaktadır. Bu yargı yetkisinin belirlenmesi mahkemenin oluşum sürecinde en tartışmalı hususlardan biri olmuştur. Statünün 12. maddesinde belirtildiği üzere statüye taraf olan her devlet, UCM'nin yargı yetkisini kabul etmiş sayılmaktadır. Dolayısıyla ilgili husus UCM'nin

yargı yetkisinin otomatik (zorunlu) olduğunu göstermektedir (Tezcan ve d. 2019, s. 349). Devletler mahkemeye taraf olduğu anda yargılama yetkisini kabul edeceklerdir.

UCM'nin otomatik yargılama yetkisinin kabul edilmesi soykırım suçunun önlenmesi adına önemli bir gelişme olarak görülmelidir. İlginçtir; bazı devletler bu suç tipini zorunlu yargı yetkisine dahil edilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Diğer suçlara ilişkin olarak ise taraf olunduğu anda veya her somut olaya göre ayrı ayrı yetkiyi tanıma beyanının olması gerektiği fikrini savunanlar olmuştur. Hindistan ve Pakistan'ın liderliğindeki Bağlantısızlar Grubu statüye taraf olan her bir devletin her bir suç tipine ilişkin yapacağı bir beyan ile yargı yetkisinden kurtulma imkanının olması gerektiği fikrini savunmuşlardır (Tezcan ve d. 2019, s. 349).

UCM'nin yargı yetkisi genel niteliktedir. Bu yetki yer ve zaman anlamında herhangi bir sınırlamaya tabi değildir (Erdal, 2010, s. 46). UCM, kuruluşundan itibaren farklı yöntemlere dayanarak evrensel bir yargılama yetkisine sahip olacaktır. Bu yöntemler kişi, yer, zaman ve madde bakımından ayrı ayrı sınıflandırılmaktadır. Fakat bu başlıklardan önce UCM'nin yargı yetkisinin 'tamamlayıcı' nitelikte olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır.

2.4.1. Tamamlayıcılık İlkesi

Mahkemenin yargılama yetkisi asli nitelikte değil; tamamlayıcı niteliktedir. Bu husus statünün 1. maddesinde *“Mahkeme, daimi bir kurumdur ve bu tüzükte sözü edilen, uluslararası toplumu yakından ilgilendiren çok ciddi suçları işleyen kişiler üzerinde, yargı yetkisine sahiptir ve devletlerin ulusal yargı yetkisini tamamlayıcıdır.”* hükmü ile belirtilmiştir. Bu bağlamda UCM'nin yargı yetkisinin devletlerin ulusal hukuklarından sonra geldiğini söylemek doğru olacaktır. Fakat durumun bu şekilde olması UCM'yi etkisiz ve ikinci planda bırakmamaktadır. Statü tamamlayıcılık ilkesini şartlara bağlamıştır. Bu şartlar statünün 17. maddesinde belirtilmiştir. Tamamlayıcılık ilkesinin uygulanabilirliğinin belirtildiği şartlar şu şekildedir:

- Soruşturma veya kovuşturma yapmaya isteksiz davrandığı veya gerçekten muktadir olmadığı haller dışında, yargı yetkisi bulunan devlet tarafından, dava konusu olayın soruşturulması veya yargılanması halinde,

- Yargılama konusunda isteksiz veya yargılamaya gerçekten imkanı bulunmadığı haller dışında, yargı yetkisine sahip devletin, olayı soruşturduktan sonra ilgili şahsı yargılamaya gerek olmadığına karar vermesi halinde,
- İlgili şahsın, şikayet konusu olaydan dolayı, daha önceden yargılanmış ve şahsın yargılanmasına izin verilmemiş olması halinde,
- Dava konusunun, Mahkeme tarafından başkaca işlem gerektirecek derecede vahim bulunmaması halinde UCM devreye girebilecektir. Bu hususlar 17. maddenin birinci fıkrasında belirtilmiştir.

Maddenin 2. fıkrasında ise statü, mahkemeye bir denetim yetkisi tanımaktadır. Bu yetki “Belli bir davada, yargılama konusundaki isteksizlik durumunu tespit etmek amacıyla Mahkeme, uluslararası hukuk tarafından tanınmış ilkelere dayanarak aşağıdaki hususların bir veya birkaçının olayda mevcut olup olmadığını dikkate alır.” hükmü ile açıklanmıştır. Bu bağlamda mahkeme şu hususları dikkate almaktadır:

- İlgili şahsın, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren 5. maddede bahsi geçen suçlardan kaynaklı sorumluluğunu gizlemek amacıyla, ulusal bir karar alınması veya işlemler yapılması veya yapılmakta olması,
- İlgili şahsı adalet önüne getirme niyetiyle bağdaşmayacak şekilde, yasal işlemlerde makul olmayan gecikme olması,
- Yasal işlemlerin bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirilmemiş veya getirilmemekte olması ve bu işlemlerin ilgili şahsı adalet önüne getirme niyetiyle bağdaşmayacak şekilde yürütülmesi.

Görüldüğü üzere mahkeme her ne kadar tamamlayıcı nitelikte olsa da yargılamaya esas alması muhtemele konulara ilişkin bir denetim mekanizması görevi de görmektedir. UCM ayrıca 17. maddenin 3. fıkrasında yazdığı üzere belli bir davada, yetersizliğin tespiti amacıyla ulusal yargı sisteminin bir kısmının veya tamamının çökmesi veya işlemez halde olmasına bağlı olarak devletin sanığı veya gerekli kanıt ve ifadeleri elde etmesinin veya başka bir şekilde yasal işlemleri yürütmesinin mümkün olup olmadığını inceleyecektir.

UCM'nin yargı yetkisinin ön koşulları yukarıda bahsedildiği şekildedir. Fakat teknik olarak yargı yetkisinin esaslı bir incelemesi ancak yer, zaman, kişi ve madde bakımından yargı yetkilerinin açıklanması ile olacaktır.

2.4.2. Yer Bakımından Yargı Yetkisi

Mahkemenin yer bakımından yargı yetkisi “mülkilik” ilkesi ile ilgilidir. Mülkilik ilkesine göre fail veya mağdurun vatandaşlığı fark etmeksizin bir ülkede işlenen suçlar o ülkenin yasalarına göre cezalandırılmaktadır. Bu ilkeye göre olayın dahilinde olan kişilerin vatandaşlığının bir önemi yoktur. Bu ilke devletlerin mutlak egemenlik hakkına sahip olmaları ile ilgilidir (Centel, 2002, s. 95). Yer bakımından yetki ilkesinin UCM bağlamında değerlendirilmesi evrensel yetki ilkesi bağlamında gerçekleşmektedir. Bir ülkede işlenen suç elbette o ülkenin egemenliği sebebiyle mülkilik ilkesi gereğince o ülkenin yasalarına tabi bir şekilde cezalandırılacaktır. Fakat UCM de kendi statüsü çerçevesinde tamamlayıcı nitelikte bir yargılama yetkisine sahiptir.

UCM'nin yer bakımından yargı yetkisi statünün 12. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre taraf devletlerin sınırları içerisinde işlenen suçlar mahkemenin yargı yetkisine girmektedir. Statü sadece bununla da sınırlı kalmayıp taraf devletlerden herhangi birine ait tescilli gemide ya da uçakta işlenen suçları da kapsadığını kabul etmiştir. Ayrıca 12. maddede statüye taraf olmayan bir devletin mahkemenin Yazı İşleri Bürosuna sunacağı bir bildirim ile mahkemenin yargı yetkisini kabul edebilecektir.

Statüye taraf devletlerden birinin herhangi bir vatandaşının statüye taraf olmayan bir devlette suç işlemesi halinde de mahkeme yetkili olacaktır. Fakat belirtilmelidir ki taraf olmayan devlet ilgili suçun cezalandırılmasına ilişkin yargılamada UCM ile işbirliği yapmak zorunda değildir (Halatçı, 2005 s. 70; aktaran; Avcı, 2009, s. 47).

UCM'nin mülkilik ilkesinin sınırlarını aştığı bir istisna mevcuttur. Mahkeme, BM Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde statünün 12. maddesi dışında kalan olaylar ile ilgili de yargılama yetkisini kullanabilecektir (Halatçı, 2005 s. 72; aktaran; Avcı, 2009, s. 47). Bu istisna esasen mutlaka cezalandırılması gereken ağır ihlallerin önlenmesi anlamında büyük öneme sahiptir.

2.4.3. Zaman Bakımından Yargı Yetkisi

Bir ceza yargılamasının yapılacağı zaman hangi yasaya göre yargılanacağını veya elemin suç olup olmadığı zaman bakımından yetki ile ilgilidir. Ceza hukukunda kural olarak eylemin gerçekleştirildiği tarih yürürlükte olan yasaya göre cezalandırılması kabul edilmiştir (Centel, 2002, s. 62).

Mahkemenin zaman bakımından yetkisi diğer yetki türlerine göre daha net bir şekilde belirlenmiştir. Bu kısım statünün 11. maddesinde belirtilmiştir. İlgili maddede *“Mahkeme, bu tüzüğün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlar üzerinde yargı yetkisini haizdir.”* hükmü mevcuttur. Aynı maddede statüye daha sonra taraf olacak devletlerin durumu da belirtilmiştir. Maddenin 2. fıkrasına göre *“Şayet bir devlet, tüzük yürürlüğe girdikten sonra bu tüzüğe taraf olursa; 2.maddenin 3. paragrafına göre devlet tarafından bir bildirimde bulunulmadıkça, Mahkeme o devlet için yargı yetkisini sadece tüzüğe taraf olduktan sonra işlenensuçlar için kullanabilir.”* hükmü ile bu durum açıkça ifade edilmiştir.

UCM'nin yargı yetkisi için zaman bakımından herhangi bir bitiş süresi de belirtilmiştir. Başka bir ifade ile mahkeme daha önce de belirtildiği üzere ad hoc nitelikte değildir. Bu anlamda mahkeme daha önceki ad hoc mahkemelerden farklı özelliklere sahiptir (Uzun, 2003 s. 38; aktaran; Avcı, 2009, s. 48).

Ceza hukukunun en önemli ilkelerinden biri de kanunların geçmişe uygulanamaması ilkesidir. Bu ilkenin temelinde hukuk güvenliği ilkesi yer almaktadır. Bu ilkeye göre kişilerin gerçekleştikleri suç sayılmayan eylemlerin ileride suç sayılmasına rağmen yargılanmaları önlenmektedir. Dolayısıyla kişiler gündelik hayatlarında bir eylem gerçekleştirirken *“Acaba yaptığım şey ileride suç olur mu?”* endişesine kapılmamaktadırlar (Gözler, 2018, s. 276). Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu ilkeyi kabul etmiştir. Mahkeme, statünün yürürlüğe girdiği 01.07.2002 tarihinden sonraki suçları yargılamaya esas alacaktır. Bu husus statüde ayrıca belirtilmiştir. Statünün 24. maddesinde *“Hiç kimse, bu tüzüğün yürürlüğe girmesinden önce işlemiş olduğu bir fiilden dolayı cezai açıdan sorumlu tutulamaz.”* hükmü mevcuttur. Görüldüğü üzere mahkeme bu yönüyle de evrensel hukuk ilkelerine saygılıdır.

Ceza hukukunun genel ilkelerinden biri de lehe kanunun geçmişe yürütmesi ilkesidir. Bu ilke yukarıda belirtilen kanunların geçmişe uygulanamaması ilkesinin bir istisnası niteliğindedir. Bu ilkeye göre eğer sonraki kanun, önceki kanunun suç saydığı fiili suç saymıyorsa veya suç sayıp daha az ceza veriyorsa kanun failin lehine olduğu için uygulanacaktır (Gözler, 2018, s. 276). Bu husus da satatünün 24. maddesinin 2. fıkrasında belirtilmiştir. İlgili fıkra göre; nihai karardan önce uygulanacak yasada bir değişiklik olması halinde, soruşturulan, yargılanan veya mahkum edilen kişinin lehine olan kanun uygulanır.

2.4.4. Kişi Bakımından Yargı Yetkisi

Daha önce de bahsedildiği üzere UCM'nin asıl misyonu bireysel cezai sorumluluğu esas alarak statüde belirlenen suç tiplerini işleyenleri yargılamaktır. Bu noktada belirtilmelidir ki UCM için esas olan gerçek kişilerdir. Başka bir deyişle devletlerin veya diğer tüzel kişiliklerin yargılanması UCM'nin yetki alanına girmemektedir.

Statüde UCM'nin kimleri yargılayacağı hususu birkaç maddede ayrı ayrı incelenmiştir. Statünün en başında 1. maddede *“uluslararası toplumu yakından ilgilendiren çok ciddi suçları işleyen kişiler üzerinde, yargı yetkisine sahiptir”* ifadesi geçmektedir. Bu maddede kişi ifadesinden ne anlaşılması gerektiği net bir şekilde açıklanmasa da bu eksiklik 25. maddede giderilmiştir. İlgili maddede de *“Mahkeme, bu tüzüğe uygun olarak, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir”* hükmü ile kişi ifadesinin gerçek kişi olduğu açıklanmıştır.

UCM'nin kişi bakımından yargı yetkisine sadece gerçek kişileri almasının önemli bir sonucu bulunmaktadır. Mahkemenin böyle bir yol izlemesi ile yetkinin devreye girmesi için devletlerin yetkiyi kabul etmesi veya tanıma beyanı aramasına gerek kalmamaktadır. Diğer bir deyişle bu yetki zorunlu bir yargı yetkisi haline dönüşmektedir (Morris, 2001, s. 25). Durumun böyle olması mahkeme adına olumlu etkiler doğuracak niteliktedir. Zorunlu bir yargı yetkisinin varlığı caydırıcılık bağlamında önemli bir nokta teşkil etmektedir.

Mahkemenin yargı yetkisinin kimler üzerinde hangi hallerde kullanacağı 25. maddenin 3. fıkrasında detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Buna göre;

- a) *Tek başına veya diğer bir şahsın cezai sorumluluğu olsun ya da olmasın, başka bir şahısla müştereken veya başka bir şahıs vasıtasıyla suç işlemesi halinde;*
- b) *Meydana gelen veya teşebbüs edilen böyle bir suçun işlenmesini emretmesi, teşvik etmesi veya suçun işlenmesine ikna etmesi halinde*
- c) *Böyle bir suçun işlenmesini kolaylaştırmak amacıyla yardımda bulunması, suça kışkırtması, veya suçun işlenmesi için gerekli araçları temin etme dahil olmak üzere, suçun işlenmesine veya işlenmesine teşebbüs edilmesine yardımcı olması halinde*
- d) *Ortak bir amaçla hareket eden bir grup şahıs tarafından böyle bir suçun işlenmesi veya işlenmesine teşebbüs edilmesine herhangi bir şekilde katkıda bulunması halinde. Bu katkının kasten ve*
- e) *i eylemin veya amacın, Mahkemenin yargı yetkisi içerisinde bulunan bir suçun işlenmesini içerdığı durumda, grubun suç faaliyeti veya amacını daha da ilerletmek amacıyla yapılması halinde veya*
- f) *ii grubun suç işleme niyetinin bilincinde olarak yapılmış olması halinde*
- g) *Soykırım suçuyla ilgili olarak doğrudan veya dolaylı olarak diğerlerini soykırıma kışkırtma halinde*
- h) *Maddi adımlar atıp, suçun icrasını başlatacak eylemi yaparak, bir suçu işlemeye teşebbüse etme ancak suçun şahsın niyetinden bağımsız sebepler nedeniyle gerçekleşmemesi halinde. Ancak suçun işlemesinden vazgeçen veya suçun tamamlanmasını önleyen bir şahsın, suçun amacından tamamen ve kendi isteğiyle vazgeçmesi halinde, suçun işlenmesine teşebbüsten dolayı bu tüzüğe göre cezai açıdan sorumluluğu bulunmaz.*

Madde metninden anlaşılabacağı üzere mahkeme kişiler üzerindeki yargı yetkisini kullanırken eylemi amaç, teşebbüs, teşvik, müşterek ve saik gibi farklı olgular bağlamında değerlendirmektedir. UCM herhangi bir yargılama yaparken asıl failin yanında suça azmettiren, yardım eden, ortak olan ya da herhangi bir şekilde katkıda bulunanlar üzerinde de yargılama yetkisine sahip olacaktır (Avcı, 2012, s. 51). Buradan anlaşılabacağı üzere Mahkemenin yargı yetkisini kullanma sınırı oldukça geniştir. Bu durum mahkemenin caydırıcılığı anlamında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Bir ceza yargılaması yapılırken kişilerin yaşları da mutlaka dikkate alınmalıdır. Mahkeme de bu doğrultuda yargı yetkisini kullanırken belli bir yaş sınırını kabul

etmiştir. Statünün 26. maddesinde belirtildiği üzere UCM, isnat olunan suçun işlendiği tarihte, 18 yaşın altında olan hiçbir şahsı yargılayamayacaktır.

UCM kişiler üzerinde yargı yetkisini kullanırken herhangi bir makam veya görev ayrımı yapmamaktadır. Bu anlamda UCM'nin de çalışmada daha önce bahsedilen Belçika'da kabul edilen 1993 Uluslararası İnsancıl Hukukun Ağır İhlallerinin Cezalandırılması Yasası gibi bir tutum sergilediğini söylemek yerinde olacaktır. Esasen UCM tarihsel bir tecrübenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bireysel cezai sorumluluğu esas alan Mahkeme herhangi bir yargılama yaparken kişilerin resmi bir unvanının olup olmadığına bakmayacaktır. Bu durum 27. maddede detaylı bir şekilde belirtilmiştir. İlgili madde şu şekildedir;

1. *Bu tüzük, resmi unvan ayrımı yapılmadan, herkese eşit şekilde uygulanır. Özellikle devlet veya hükümet başkanı, hükümet veya parlamento üyesi, seçilmiş bir temsilci veya bir hükümet memuru hiçbir şekilde bu tüzük altında cezai sorumluluktan muaf tutulamaz veya resmi unvan cezanın indirilmesi için bir neden teşkil etmez.*
2. *Ulusal veya uluslararası hukuk çatısı altında olsun veya olmasın, bir şahsın resmi unvanıyla bağlantılı olan bağışıklık veya usul kuralları, Mahkeme'nin böyle bir şahıs üzerinde yargı yetkisini kullanmasına engel teşkil etmez.*

Madde metninden anlaşılabacağı üzere Mahkeme kişilerin görevlerinden kaynaklanan herhangi bir bağışıklık durumunu tanımamaktadır. Başka bir deyişle ulusal hukuk sistemlerinde üst düzey yöneticilere tanınan dokunulmazlık hakkı Mahkeme tarafından dikkate alınmamaktadır. Bu noktada tarihsel tecrübeye dayanarak böyle bir yorumun yapıldığını söylemek yerinde olacaktır. UCM'nin kuruluş sürecine katkıda bulunan mahkemelerden biri olan Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde savaş suçları, insanlığa karşı suçları ve barışa karşı suçları işleyen kişilerin devlet yöneticisi veya hükümet üyesi olmalarının bir sorumsuzluk, cezasızlık nedeni olamayacağı ve cezayı hafifletici bir neden sayılabacağı yönünde karar verilmiştir (Aydın, 2002, 143).

UCM'nin yargı yetkisini kullanırken askeri sorumluluğa ayrı bir başlık açmıştır. Eğer konu insancıl hukukun ağır bir şekilde ihlal edilmesi ise tarihsel tecrübeye bakıldığında genellikle askeri sorumluluğun etkisinin olduğu görülmektedir. Bu anlamda askeri sorumluluğa ilişkin ayrı bir başlık açılması yerindedir. Statüde "Komutanların veya diğer üst rütbelilerin sorumluluğu" başlığı ile yer alan 28. maddede

askeri sorumluluğa değinilmiştir. Maddede statüde yer alan suçlardan kaynaklanan cezai sorumluluğa ilave olarak askeri sorumluluktan kaynaklanan durumlar belirtilmiştir. Madde şu şekildedir;

- 1- *Bir askeri komutan veya askeri komutan gibi, etkin bir şekilde faaliyette bulunan bir şahıs, kendi fili yönetimi ve denetimi altındaki silahlı kuvvetlerin, bunlar üzerinde yeterli kontrol sağlayamaması sonucunda, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçları işlemesi halinde ve:*
 - a) *Askeri komutan veya şahsın silahlı kuvvetlerin bu tür suçları işlemekte veya işlemek üzere oldukları konusunda hal ve şartlara göre bilgisi olması gerektiği veya bilgisi olduğu hallerde;*
 - b) *Askeri komutan veya şahsın suçun işlenmesini önlemek veya durdurmak için gerekli ve makul önlemleri almaması veya soruşturma ve yargılama için olayı ilgili makamlarına iletmemesi hallerinde cezai sorumluluk taşır.*
- 2- *1. paragrafta tanımlanmayan üst-ast ilişkileri çerçevesinde bir üst, kendi etkin kontrol ve yetkisi altındaki astlarının işledikleri ve Mahkeme yargı yetkisine giren uçlardan dolayı ve astlarını gerektiği gibi kontrol edemediği durumların sonucu olarak:*
 - a) *Astlarının böyle bir suç işledikleri veya işlemek üzere oldukları yolundaki açık bilgileri bildiği veya bilerek görmezden geldiği hallerde;*
 - b) *Kendi etkin sorumluluğu ve denetimi altında olan faaliyetlerle ilgili suçlarda;*
ve
 - c) *Suçun işlenmesini önlemek veya durdurmak için gerekli ve makul önlemleri almaması veya soruşturma ve yargılama için olayı ilgili makamlarına iletmemesi hallerinde, cezai sorumluluk taşır.*

Madde metninden anlaşılacağı üzere Mahkeme, askeri sorumluluğu olan kişilerden ayrıca “önlem” almasını da talep etmektedir. Görüldüğü üzere mahkeme yargı yetkisini kullanırken suçun oluşum süreçlerini de engellemeyi amaç edinmektedir.

Mahkeme ayrıca sivil üst rütbelilere de sorumluluk yüklemiştir. Fakat bu sorumluluk 3 şarta bağlanmıştır. Bu şartlar; Sivil üstün, astlarının Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların işlendiğini bilmesi veya görmezden gelmesi ve kendi

sorumluluk alanında işlenen suçlarda suçun işlenmesini engellemek adına bir önlem almaması durumlarıdır (Avcı, 2012, s. 53).

Statüde emir altında olan astların durumu ise kendilerine verilen emrin kanuna açıkça aykırı olup olmadıkları ile ilgilidir. Astın emre uyma mecburiyeti varsa, üstün emrinin kanunsuz olduğunu bilmiyorsa ve verilen emir kanuna aykırı değil ise sorumluluk doğmayacaktır. Fakat emir soykırım ve insanlığa karşı suç kapsamında ise açıkça kanuna aykırı olduğu kabul edilmelidir (Avcı, 2012, s. 53).

Statünün 31. maddesinde de cezai sorumluluktan kurtulma durumları belirtilmiştir. Bu maddede zihin hastalığı veya kusuru, irade dışında alınan alkol ya da iradeyi ortadan kaldıran başka maddelerin alınması ve meşru müdafaa gibi etkenler işlenmiştir.

2.4.5. Madde Bakımından Yargı Yetkisi

Ulusal mahkemelerde madde bakımından yetki kavramı hakimlerin hangi tür işlere bakacağını gösteren kuralları, başka bir deyişle mahkemelerin görev alanlarını açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kavram UCM için farklı şekilde anlaşılmaktadır. UCM bağlamında madde bakımında yetki kavramı UCM'nin hangi suç tiplerini yargılayacağını açıklamak ile ilgilidir (Tezcan ve d., 2019, s. 355).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin her suç tipi için yargılama yetkisine sahip olabilmesi ve bu yetkiyi etkin bir şekilde kullanabilmesi mümkün değildir. Bu husus mahkeme statüsünde en başta kabul edilmiştir. Statüye göre mahkeme sadece belli suçlar için yargılama yetkisine sahiptir. Statünün henüz 1. maddesinde “Mahkeme, daimi bir kurumdur ve bu tüzükte sözü edilen, uluslararası toplumu yakından ilgilendiren çok ciddi suçları işleyen kişiler üzerinde, yargı yetkisine sahiptir” hükmü ile bu husus açıklanmıştır. Bahsi geçen çok ciddi suçlardan ne anlaşıldığı ise statünün 5. maddesinde belirtilmiştir. 5. Maddeye göre mahkeme soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu UCM'nin yargı yetkisine gören suç tipleri olarak açıklanmıştır. Zaten aynı maddede “*Mahkemenin yargı yetkisi, uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren çok ciddi suçlar ile sınırlıdır.*” hükmü ile mahkeme kendi sınır çizgisini de çizmiştir.

UCM'nin yargı yetkisine giren 4 suç tipine bakıldığında mahkemenin yargı yetkisinin çok sınırlı olduğu düşünülebilir. Bu durum statü belirlenmeden önce de tartışılmıştır. Uluslararası terörizm, uyuşturucu ticareti ve korsanlık gibi suç tiplerinin statüye eklenmesi bazı devletlerce gündeme getirilmiştir. Örneğin Türkiye özellikle uluslararası terörizmin insanlığa karşı suçlar kapsamına alınması için ısrarcı olmuştur. Fakat bu suç tipleri statüye eklenmemiştir. Bu durumun nedenleri başlıca; diğer 4 suç tipi kadar ciddi suçlar olmamaları, bunlara ilişkin uluslararası antlaşmaların bazılarının geniş bir katılım sağlayamamış olmaları, uluslararası örf ve adet hukuku uyarınca henüz uluslararası suç olarak kabul edilmemiş olmaları, bu suçlarla mücadele etmeyi sağlayacak başka uluslararası düzenlemelerin varlığı ve bu suçlarla ulusal düzeyde daha etkin mücadele edilebileceği inancı olmuştur (Tezcan ve d., 2019, s. 355).

UCM'nin madde bakımından yargı yetkisi yukarıda anlatıldığı gibidir. Bu yargı yetkisine giren suçların da kapsamına hangi fiillerin girdiği her bir suç tipinin ayrı ayrı incelendiği maddelerde belirtilmiştir.

2.5. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİNE GİREN SUÇ TİPLERİ

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama yetkisine giren suç tipleri yukarıda bahsedildiği üzere statünün 5. maddesi gereğince soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçudur. Bu suç tiplerinin her biri suçun mağduru ve unsuru bağlamında birbirinden farklılık göstermektedir. Fakat bu suç tiplerinin bir ortak noktası vardır ki o da uluslararası barış ve güveni en çok tehdit eden suç tipleri olmalarıdır. Bu husus mahkeme statüsünde de belirtilmiştir. Bu suç tipleri tarih boyunca neredeyse her dönem görülmüştür.

2.5.1. Soykırım

Soykırım suçunun ilk kez kullanımı 1944 yılında Raphael Lemkin tarafından Axis Rule in Occupied Europe isimli kitabında türetilmiştir. Lemkin, kitapta Nazilerin işledikleri suçları işlemiştir. Lemkin'in ürettiği bu kavram daha sonra Nürnberg Mahkemesi savcıları tarafından da kabul edilmiştir. Bunun ardından 1946 yılında BM de soykırımı uluslararası bir suç olarak tanıdığını ilan etmiştir (Schabas, 2004, s. 54).

Soykırım suçu uluslararası kriterler bağlamında teknik olarak değerlendirilen ve uluslararası insancıl hukuk kuralları içinde en ağır ihlallerin başında gelen suç tipidir. Soykırım; ırka, dine, siyasi görüşe veya etnik kökene bağlı özelliklere dayanan bir grubun bilerek ve isteyerek ortadan kaldırılmasıdır. Diğer bir anlatımla soykırım, bir ulusun kültürel bağlarından koparılması ve yaşam alanının yok edilmesi anlamına gelmektedir (Karabulut, 2016, s. 317). Zaten kelimenin ‘genocide’ olarak İngilizce’sine bakıldığında kelimenin kökeninden suçun kapsamında neler olduğu anlaşılmaktadır. Bu kelime iki ayrı kelimenin birleşiminden oluşmuştur. Yunancada ırk ve kabile anlamına gelen ‘genos’ ile Latince öldürmek anlamına gelen ‘cide’ kelimelerinin birleşiminden ‘genocide’ kelimesi ortaya çıkmıştır (Tezcan ve d., 2014, 54).

Soykırım suçunun hukuki anlamda ne anlama ne ifade ettiği 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu sözleşme ile soykırım suçu bağımsız bir suç tipi olarak kabul edilemeye başlanmıştır. UCM’den önce BM Güvenlik Konseyi’nin kararlarıyla kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde soykırım suçuna ayrıca yer verilmiştir (Tezcan ve d., 2014, 54). Görüldüğü üzere soykırım suçu da UCM’nin kurumsal yapısı gibi tarihsel bir tecrübeye dayanmaktadır.

Roma Statüsü’nde de soykırım suçunun ne olduğu ve kapsamına hangi eylemlerin girdiği net bir şekilde belirtilmiştir. Mahkeme statüsünde ilk belirtilen suç tipi soykırım suçu olmuştur. Yukarıda bahsedilen kriterlerin de göz önünde bulundurulduğu 6. madde metninde suçun kapsamı mağdurlar ve mağdurlara yönelik gerçekleştirilen eylemler bağlamında oldukça geniş tutulmuştur. Madde metninde ve/veya bağlaçları ile suç işlenirken değerlendirilecek fiil sayısı geniş tutulmuştur. Statünün 6. maddesinde soykırım suçu şu şekilde işlenmiştir:

“Bu tüzüğün amaçları bakımından “soykırım”, ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek amacıyla gerçekleştirilen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

- (a) grup üyelerini öldürmek;*
- (b) grup üyelerine ciddi bedensel ya da ussal zarar vermek;*

- (c) fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak;
- (d) grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler koymak;
- (e) grup içindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek.”

Madde metni bağlamında suçun mağdurları ulusal, etnik, ırki veya dini gruplardır. Bahsi geçen 4 grubun etki alanının oldukça geniş olmasına rağmen siyasi ve sosyal grupların sayılmaması eleştiri konusu olmuştur. Fakat Soykırım Sözleşmesi’nin yapıldığı 1940’lı yıllara bakıldığında siyasal ve sosyal grupların değil de ulusal, etnik, ırki veya dini grupların daha öne çıktığı görülmektedir (Beyazıt, 2008, s. 89). Benzer uygulamalar devam eden yıllarda da görülmektedir. Örneğin; Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi, Kızıl Khmer tarafından katledilen milyonlarca şehirli ve üst sınıf insanın öldürülmesini soykırım olarak değil insanlığa karşı suç olarak değerlendirmiştir (Wald, 2007, s. 627). Tüm bunlara ek olarak UCM’nin yargı yetkisine giren diğer bir suç tipi olan insanlığa karşı suçların kapsamının daha geniş olduğu ve siyasal ve sosyal gruplara karşı işlenecek suçların bu suç tipine girebileceğini belirtmekte fayda bulunmaktadır.

Soykırım suçu mağduru bakımından kendine özgü bir suç tipidir. Başka bir deyişle bu suç tipi sadece belli şartlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu suç tipinde hedef alınan birey şahsından dolayı değil, üyesi olduğu gruptan dolayı mağdur olmaktadır. Bahsi geçen gruba üyelik objektif kriterlere göre değerlendirilmektedir. Bu kriterler; biyolojik, genetik köken veya kültürel, dinsel farklılıklar gibi hususlardan oluşmaktadır. Bu kriterler suç tipinin tespitinde çok önemlidir. Örneğin; Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin İstinaf Dairesi “Sırp olmayan herkesin öldürülmesi” eylemini soykırım olarak değerlendirmemiştir. (Tezcan ve d., 2014, s. 57-59). Suç tespit edilirken öldürülen bireylerin gruplarına aideiyetleri bu suçun tespitinde önemli bir kriter olarak yer almaktadır.

Soykırım suçunda mağduru dahil olabileceği grupların her birinin kendi içinde ayrı bir tanımı mevcuttur. Ulusal grup için aynı vatandaşlığa mensup bireyler aranmaktadır. Etnik grup için aynı dili konuşan, ortak yaşam tarzına ve kültürel değerlere sahip insan topluluğu anlaşılmaktadır. Dini grup için ise aynı inanca sahip, aynı rehberine inanan, ortak manevi fikirlerle sahip veya aynı ibadet şeklini icra eden bireylerin oluşturduğu guruba denmektedir (Tezcan ve d., 2014, s. 60).

Irki grup için ise içtihat bağlamında bir değerlendirme yapmak daha doğru olacaktır. Irki grup denildiğinde aynı soydan gelen bireyler anlaşılmaktadır. Bu noktada kalıtsal özellikler öne çıkmaktadır. Deri rengi ve beden yapısı gibi özellikler büyük önem arz etmektedir. Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin verdiği 'Akayesu' kararına bakıldığında dil, kültür, millyet ve dini faktörlerin önemli olmadığı anlaşılmaktadır (Tezcan ve d. 2014, s. 60).

Soykırım suçunun işlenmesi için hedef alınan bireylerin öldürülmesi şart değildir. Roma Statüsü'nün 6. maddesinden de anlaşılaçağı üzere grubu oluşturan bireylere bedensel ya da ruhsal anlamda zarar vermek, grubu ağır yaşam koşullarına mahkum etmek, grup bireylerinin doğumlarını engellemek ve grubun çocuklarını zorla başka bir yere nakletmek fiilleri de soykırım suçuna girmektedir.

RUCM'nin içtihatlarına bakıldığında cinsel suçlar sebebiyle bireylerin yaşadıkları travma sonucu nesillerini devam ettirme arzularını yitirmeleri dahi soykırım suçunun tipikliğini oluşturmuştur (Tezcan ve d., 2014, s. 62). Bu anlamda soykırım suçunun fiil bağlamında oldukça geniş bir kavram olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu suç pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir.

Soykırım suçu ancak özel kast ile işlenebilecek bir suç tipidir. Ceza hukukunda suçların genel kast ile işlendiğı kabul edilmektedir. Fakat kişinin belli bir saikle, diğerk bir deyişle belli bir motivasyon ile işlenmesi durumunda özel kast ortaya çıkmaktadır (Artuk ve d., 2019, s. 413). Geçmişten günümüze Afrika başta olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde görülen soykırım örnekleri tamamen özel kast ile işlenmektedir. Bu suçun tespitine failin hangi saik ile hareket ettiğı bu anlamda önemlidir.

2.5.2. İnsanlığa Karşı Suçlar

İnsanlığa karşı suçlar genel olarak herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen insanlık dışı davranışlar olarak nitelendirilmektedir. Bu suç tipinini yorumlanması soykırım suçuna göre daha geniş bir tabanda yapılmaktadır.

İnsanlığa karşı suçlar kavramı Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleri aracılığıyla uluslararası ceza hukukuna kazandırılmıştır. Bu suçun bağımsız bir suç olarak değerlendirilmesinin temel nedeni bazı suçların devletlerin kendi vatandaşlarına karşı işlediğı suçların savaş ya da saldırı suçu olarak

görülmemesidir (Aksar, 2005, s. 50; aktaran; Avcı, 2012, s. 62). Bu nedenle savaş veya saldırı suçu olarak görülemeyecek suç tipleri daha geniş bir bakış açısı ile insanlığa karşı suçlar kapsamına alınmıştır.

İnsanlığa karşı suçların yaptırımı belirlenirken bireylerin maddi ve manevi varlıkları koruma altına alınmaktadır. Maddi ve manevi varlıklardan anlaşılması gereken kişinin; onuru, yaşam hakkı, vücut dokunulmazlığı, cinsel özgürlüğü gibi olgularıdır. kişinin bu hakları korunurken toplumun da bir bütün olarak varlığının korunduğu kabul edilmektedir (Tezcan ve d., 2014, s. 72).

İnsanlığa karşı suçların fiil bağlamında tipikliği incelenirken en başta fiilin sistemli olması aranmaktadır. Bir diğer deyişle kendiğilinden gelişen birkaç tane şiddet hareketi bu suça vücut vermeyip, ancak bir plan doğrultusunda organize şekilde gerçekleştirilen eylemler bu suça vücut vermektedir. Bu husus uluslararası ceza hukuku içtihatlarında da bu şekilde anlaşılmaktadır. UCM, bu suçu araştırırken eylemin tesadüfi olmayıp sistemli ve planlı yapılmasını aramaktadır. Bu husus Roma Statüsü'nde de belirtilmiştir. İnsanlığa karşı suçların belirtildiği 7. maddenin 1. fıkrası şu şekildedir;

Bu tüzüğün amaçları bakımından “insanlığa karşı suçlar”, herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

- (a) öldürme;*
- (b) toplu yok etme;*
- (c) köleleştirme;*
- (d) nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli;*
- (e) uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme;*
- (f) işkence;*
- (g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri;*
- (h) paragraf 3'te tanımlandığı şekliyle, her hangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı, bu paragrafta atıf yapılan her hangi bir eylemle veya Mahkemenin yetki alanındaki her hangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel,*

dinsel, cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm;

(i) zoraki kayıplar;

(j) ırk ayrımcılığı (apartheid) suçu;

(k) kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler

Madde metninden anlaşılabacağı üzere herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olmak bu suçun faili olmak için yeterlidir. Burada kişinin bu saldırıyı bilmesi gereklidir. Statü, bu suç bağlamında gerçekleştirilen saldırılara katılmada özel bir niyet aramamaktadır. Fakat saldırının varlığının bilinmesi fail olmak için yeterlidir. UCM'nin insanlığa karşı işlenen suçların oluşmasında aradığı kriterlerden biri de bu suçun silahlı çatışmanın dışında kalan sivil nüfusa karşı olması durumudur (Avcı, 2012, s. 64).

İnsanlığa karşı işlenen suçların failleri aranırken bir devlet veya kuruluşun/örgütün böyle bir saldırıya yönelik siyaseti uyarınca ya da yardımıyla gerçekleştirilmesi aranmaktadır. Bu bağlamda bu suçun devlet dışı aktörler tarafından da işlenebileceğinin ifade edilmesi yerinde olacaktır. Bu hususa bir örnek vermek gerekirse EYUCM'de görülen Tadic Davası'nda örf ve adet hukukunda insanlığa karşı suçların, 'belirli bir toprak üzerinde de facto kontrol uygulayan fakat uluslararası tanınmadan ya da de jure bir devletin resmi statüsünden yoksun olan varlıklar namına ya da terörist bir grup ya da örgüt tarafından'da işlenebileceğini belirtmiştir. Roma Statüsü'nün bu anlamda daha sınırlı olduğunu söylemek gerekmektedir. Fakat UCM yargıçlar yargılama yaparken içtihatlarla bakarak bu suçun alanını genişleyebileceklerdir (Schabas, 2004, s. 64-65).

Roma Statüsü'nde insanlığa karşı suçlara ilişkin madde metni hazırlanırken maddenin 2. fıkrasına suçun işleniş biçimlerinin de tanımları yapılmıştır. Bu yönüyle insanlığa karşı suçların fiil anlamında önceki metinlere göre daha açıklayıcı bir şekilde statüde yer aldığını söylemek gerekmektedir. Maddenin 2. fıkrasında şu işlenmesi muhtemel suçların tanımı şu şekilde yapılmıştır:

- “Toplu yok etme”, nüfusun bir bölümünü yok etmek amacıyla, yiyecek ve ilaca erişimden mahrum bırakmanın yanı sıra, yaşam koşullarını kasten kötüleştirmeyi de içerir;
- “Köleleştirme”, kadın ve çocuklar başta olmak üzere, bir kişi üzerinde sahiplik hakkına dayalı yetkilerin, insan ticareti dahil kullanılması anlamına gelir;
- “Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli”, uluslararası hukukta izin verilen gerekçeler olmaksızın, belli bir yerde, hukuka uygun olarak ikamet eden insanların sürülmesi ya da başka zorlayıcı fiillerle zorla yer değiştirilmeleri anlamına gelir;
- “İşkence”, yasal yaptırımlardan kaynaklanan, kaza eseri ya da yaptırımın doğasından kaynaklanan acı ve ıstırap hariç olmak üzere, gözaltında bulunan veya sanığın gözetiminde bulunan bir kişinin, fiziksel ya da ussal olarak şiddetli acı veya ıstırap çekmesini bilerek sağlama anlamına gelir;
- “Zorla hamile bırakma”, uluslararası hukukun ciddi bir şekilde ihlali veya bir topluluğun etnik bileşimini değiştirme amacıyla, bir kadının arzusu hilafına, zorla hamile bırakılması anlamına gelir; ancak bu tanım, hiçbir şekilde hamileliğe ilişkin ulusal yasaları etkileyecek şekilde yorumlanamaz;
- “Zulüm”, bir grubun veya topluluğun, kimliğinden dolayı, uluslararası hukuka aykırı olarak, temel haklardan ağır bir şekilde mahrum bırakılması anlamına gelir; (h) “İrk ayrımcılığı (apartheid)”, bir ırkın, başka bir ırk grubu veya grupları üzerinde, sistematik hakimiyet ve baskı kurmaya yönelik kurumsal bir rejim çerçevesinde ve bu rejimi koruma amacıyla işlediği ve 1. paragrafta sözü edilen insanlık dışı fiiller anlamına gelir.
- “Zoraki kayıplar”, bir devlet veya siyasi bir örgüt tarafından ya da onların yetkisi, desteği ve bilgisi dahilinde, kişilerin gözaltına alınması, tutuklanması veya kaçırılmasını takiben, bu kişilerin uzunca bir süre, kanun korumasından uzak tutulması amacıyla, nerede oldukları ve akıbetleri hakkında bilgi vermeyi reddetme ve bu kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları bilgisini inkar anlamına gelir.

Görüldüğü üzere 7. maddenin 2. fıkrasında insalığa karşı suçların ne olduğu ve içeriğinin ne şekilde ortaya çıktığı açıkça belirtilmiştir. Özellikle ‘zulüm’ tanımının oldukça geniş bir tanımlamaya sahip olduğu söylenebilir.

İnsanlığa karşı suçlara UCM'den önceki içtihatlar bağlamında örnek vermek gerekirse; RUCM'de Tutsi kadınların çıplaklığa zorlanması ve EYUCM'de binlerce kadının, çocuğun ve yaşlı kişinin kuşatılmış Srebrenica'daki Potocari'den zorla otobüsle taşınmasının insanlığa karşı suç olarak kabul edilmesi gösterilebilir. Özellikle Srebrenica'da otobüslere zorla bindirilen insanlara nereye gideceklerinin söylenmemeleri, dövülmeleri ve küfür edilmeleri bu suça vücut vermiştir (Schabas, 2004, s.69).

2.5.3. Savaş Suçları

Savaş suçları, daha önce bahsedilen soykırım ve insanlığa karşı suçlara kıyasla daha kompleks bir yapı içermektedir. Zaten Roma Statüsü'nün 8. maddesinde belirtilen bu suç diğer iki suç tipine göre çok daha uzun bir metin ile belirtilmiştir. Madde metnin uzun olması nedeniyle bu bölümde metne yer verilmeyip sadece özeti tartışılacaktır.

Savaş suçları ile silahlı çatışma arasında doğrudan bir bağlantı kurulmaktadır. Bu yönüyle ilk önce silahlı çatışmanın ne olduğundan bahsetmek isabet olacaktır. Silahlı çatışmanın tanımı ilk kez EYUCM tarafından görülen Tadic Davası'nda yapılmıştır. Buna göre silahlı çatışma devletler arasında silahlı güce başvurulduğunda veya hükümet otoriteleriyle örgütlü silahlar arasında veya bir devlet içinde bu tür gruplar arasında uzayan silahlı şiddet veya savaştır (Beyazıt, 2008, s. 97). Silahlı çatışmalar; uluslararası silahlı çatışmalar, uluslararası olmayan silahlı çatışmalar ve BM kararları doğrultusunda gerçekleşen silahlı çatışmalar olarak sınıflandırılmaktadır (Demirağ, 2007, s. 96; aktaran; Bakla, 2016, s. 53). 1949 Cenvere Sözleşmelerinden sonra, bireylerin korunduğuna daha iyi bir şekilde değinmek amacıyla uluslararası hukukta belirtilen silahlı çatışmalar ile ilgili kurallar, uluslararası insancıl hukuk şeklinde anılmaya başlanmıştır (Tezcan ve d., 2019, s. 536).

Savaş suçları, uluslararası örf ve adet kurallarının veya silahlı çatışmalarda uluslararası insancıl hukuk kurallarına ilişkin sözleşmelerin ihlal edilmesi ile ortaya çıkmaktadır (Avcı, 2012, s. 67). İnsancıl hukuk kuralları devletler bağlamında bağlayıcı olduğu gibi çatışmalara katılan bireylere bağlamında da bağlayıcıdır (Tezcan ve d., 2019, s. 533). Savaş suçlarının uluslararası hukukta kabülü daha eski olmakla birlikte bireysel cezai sorumluluk bağlamında ele alındığı ilk uygulaması Nürnberg ve Tokyo

Uluslararası Askeri Ceza Mahkemelerinde gerçekleşmiştir (Aksar, 2019, s. 174). Fakat bu suç tipi farklı isimlerle birçok antlaşma ve sözleşmede yer almıştır. 19. yüzyıldan itibaren pek çok uluslararası antlaşma ve sözleşmede sivil veya askeri bir şahıs farketmeksizin askeri çatışmalarda uluslararası hukuku ihlal eden herkes, eylemleri sebebiyle sorumlu tutulmuştur (Dougal ve Feliciano, 1958, s. 833).

Savaş suçlarının sınıflandırılmasının herkesçe kabul edilen bir şekli mevcut değildir. Doktrinde savaş suçları 5 olgu ile açıklamaktadır. Bu olgular:

- Silahlı çatışmalara katılmayan kişilere karşı işlenen savaş suçları: Örneğin; isteyerek öldürme ve işkence suçları. Siviller ve savaş esirleri koruma altına alınmaktadır.
- Yasak savaş yöntemlerine başvurarak yabancı savaşanlara ya da sivillere karşı işlenen savaş suçları: Örneğin; savunmasız bölgeye saldırmak.
- Yasak savaş araçları kullanarak düşman savaşanlara ya da sivillere yönelik işlenen savaş suçları: Örneğin; kimyasal silah kullanımı.
- Özel koruma altına alınmış olan kişi ve nesnelere yönelik işlenen savaş suçları: Örneğin; insani yardım amacı ile görev yapan personele saldırmak.
- Ayırt edici işaret ve amblemlerin kural dışı kullanılması ile işlenen savaş suçları: Örneğin; Kızıl Haç amblemi kullanarak düşman içine sızmak (Tezcan ve d., 2019, s. 540-541).

Roma Statüsü'nde savaş suçlarının tanımlandığı 8. maddede uluslararası savaş suçları ve uluslararası nitelikte olmayan savaş suçları olarak iki başlık olarak düzenlenmiştir. Maddenin uluslararası savaş suçlarına ilişkin olan kısmının başlangıcına *“Uluslararası hukukun mevcut sistemi içerisinde, uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabilir yasa ve geleneklerin diğer ciddi ihlalleri, yani, aşağıdaki fiillerden herhangi birisi”* şeklinde bir metin eklenerek devamında suçun işleniş biçimleri belirtilmiştir. Uluslararası nitelikte olmayan savaş suçları için ise *“Uluslararası nitelik taşımayan bir silahlı çatışmada, 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin müşterek 3. maddesinin ciddi ihlalleri; yani, silahlarını bırakmış silahlı kuvvetler mensupları ile hastalık, yaralanma, gözaltı veya herhangi bir başka nedenle savaş dışı kalmış olanlar dahil olmak üzere çatışmalarda aktif olarak yer almayan kişilere karşı işlenen fiiller”* olarak tanımlama yapılmıştır.

Savaş suçu denildiğinde akla ilk önce askeri kimliğe sahip kişilerin işleyebileceği suçlar gelebilmektedir. Fakat bu suç tipinin failinin tespitinde insancıl hukukta yer alan genel kabule göre mutlaka savaşan sıfatına ya da vatandaşı bulunduğu devlet ile organik bir bağının bulunmasına gerek yoktur. Bu suç tipi askeri kimliğe sahip olanlar tarafından sivillere yönelik işlendiği gibi siviller tarafından da askeri kimliğe sahip kişilere yönelik işlenebilmektedir (Tezcan ve d., 2019, s. 542). Sivil kişilerin başka sivillere karşı gerçekleştirebileceği fiillerin ne şekilde değerlendirileceği de ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Bu hususta failin eylemi ile Roma Statüsü'nün 8. maddesinde yer alan fiillerden biri ile silahlı çatışma arasında bağ varsa sivilin işlediği suç savaş suçuna vücut vermektedir. Fakat ilgili bağ yok ise bu suç başka suç tiplerine dahil edilecektir (Beyazıt, 2008, s. 101).

Roma Statüsü'nde savaş suçunun tespiti için *“Bir plan veya politikanın ya da bu tarz suçların büyük çapta işlenmesinin bir parçası olarak işlenmesi”* aranmaktadır. İlk etapta metinden bu suç tipinin fiiliyatının çok sınırlı olduğu düşünülebilmektedir. Fakat maddenin devamında belirtilen hususlardan anlaşılacağı üzere savaş suçunun işleniş şekli çok faz sayıda mevcuttur.

Savaş suçlarının tespitinde suça konu fiilde mutlaka silahlı çatışma ile nedensellik bağı aranmaktadır. Davranışın silahlı çatışma bağlamında gerçekleştiği ve bu noktada bağlantının tespit edilidği durumlarda savaş suçu işlenmiş sayılacaktır. Savaşın devam ettiği durumlarda savaş ile bağlantılı olmayan suç tipleri ise savaş suçu sayılmayacaktır (Topal, 2009, s. 260; aktaran; Tezcan ve d., 2019, s. 543).

Savaş suçunda failin durumu mutlaka haberdar olması kriterine göre belirlenmektedir. Buna göre fail sorumluluğu silahlı çatışmanın varlığından haberdar olmasına bağlıdır. Fakat UCM'nin bu noktada akışı biraz daha farklıdır. Roma Statüsü'nde haberdar olma kriteri suçun unsuru *“”sayılmamaktadır. Buna karşın sadece yargı yetkisinin devreye girmesi bakımından aranacak bir koşul olarak kabul edilmiştir. Fakat Tezcan, Erdem ve Önok'a göre gene uluslararası ceza hukuku bakımından savaş suçunun tespitinde haberdar olmak kriteri aranmalıdır (Tezcan ve d., 2019, s. 544).*

2.5.4. Saldırı Suçu

Saldırı suçunun ceza hukuku bağlamında tespiti ve değerlendirmesi ceza hukukuna konu olan diğer suç tipleri kadar kolay değildir. Saldırı suçu uluslararası hukukta uzunca bir dönem tartışma konusu olmuştur. Devletlerarası sistemin en doğal sonuçlarından biri olan savaş olgusuna ilişkin ‘savaş hakkı’ kapsamındaki birçok eylem ve olayın hukuken karşılığının kolay olmamıştır. Savaş hakkı, bir devletin kendi çıkarları için ya da ihlal edilmiş hakkını korumak için silahlı ve çok geniş kapsamlı bir zorlama yolu olarak Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar kabul görmüştür (Domaç, 2009, s. 34). Saldırı suçunun savaş ve savaş hakkı ile doğrudan bağlantılı olarak değerlendirilmesi isabet olacaktır. Çünkü başta BM olmak üzere birçok uluslararası örgütün saldırı tanımlamaları savaş çerçevesinde değerlendirilmektedir. Durumun bu şekilde olması suça konu edilen fiilin devletler arasında gerçekleşiyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Saldırı suçu sebebiyle yapılan ilk yargılama Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi’de gerçekleştirilmiştir. Mahkemede yapılan yargılamanın konusu Briand-Kellog Paketi’nde yer alan hükümlerin ihlal edilmesi olmuştur (Domaç, 2009, s. 35).

Saldırı Suçu daha önce bahsedilen 3 suç tipine göre daha farklı bir özelliğe sahiptir. En başta belirtilmelidir ki saldırı suçuna ilişkin özel bir açıklamanın olduğu herhangi bir madde Roma Statüsü’nde bulunmamaktadır. Çünkü Roma Konferansı’nda saldırının tanımı üzerine herhangi bir uzlaşmaya varılamamıştır. Bu husus sakıncalıdır. Daha önce çalışmada bahsi geçtiği üzere kanunilik ilkesi ile çelişmektedir. UCM, bir suça ilişkin yargılama yapacak ise bu suçun tanımını mutlaka statüde belirtmeliydi. Ayrıca suça ilişkin yargı yetkinin hangi koşullar altında ortaya çıktığını da açıklamalıydı (Tezcan ve d., 2019, s. 565).

Saldırı suçunun tanımı sadece UCM’de değil, UCM’nin kuruluşundan önce de yapılamamıştır. Roma Statüsü çalışmalarında ise sekiz farklı görüş öne sürülmüştür. Tanım için yapılan çalışmalarda ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Çoğunluğu AB üyesi ülkelerin olduğu otuz ülkeden oluşan Bağımsız Hareket saldırı suçunun tanımlanmadığı bir mahkemeyi kabul etmediklerini belirtmiştir (Domaç, 2009, s. 35).

Saldırı suçuna ilişkin uzlaş 2010 yılında Taraf Devletler Meclisi tarafından düzenlenen toplantılar sırasında hazırlanan Gözden Geçirme Konferansı'nda sağlanmıştır. Statüye eklenen m. 8bis ile *“Bu statünün amacı bakımından saldırı suçu bir devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından, karakteri ağırlığı ve boyutu itibariyle BM Şartı'nı açıkça ihlal eden bir saldırı fiilinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya icrasını ifade eder.”* hükmü ile saldırı suçunun tanımı yapılmıştır. Esasen saldırı fiili bir devlet tarafından başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya bağımsızlığına karşı veya BM Şartı'na aykırı başka şekillerde silah kullanmasıdır. (Tezcan ve d., 2019, s. 565-566). Burada UCM'nin bireysel cezai sorumluluğu esas alması ile konunun devletler bazında değerlendirmesi arasında bir çelişki ortaya çıkmaktadır. En nihayetinde UCM için yapılan her fiil devletlere değil, karar veren bireylere yönetilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen çelişki doktrinde de incelenmiştir. Buna göre Tezcan, Erdem ve Önok'un katıldığı görüşe göre sadece saldırgan savaş eylemleri bireysel cezai sorumluluk gerektirmektedir. Bu bakımdan genel kanıya göre saldırı fiilinin tanımı uluslararası geçerliliği bulunan BM Genel Kurulu'nun 1974 kararlarına göre değil Roma Statüsü'nde m. 8bis'e göre yapılmalıdır (Tezcan ve d., 2019, s. 567). Fakat bunun tam tersi görüşler de mevcuttur. Saldırı fiilinin tespiti yapılırken fiilin karakteri, ağırlığı ve boyutu itibariyle BM Şartı'nın açıkça ihlal etmesi gerektiği de ifade edilmektedir. Buna göre hukuka aykırı olduğu iddia edilen bazı kuvvet kullanımları m. 8bis'e göre saldırı fiiline vücut verirken, BM Şartı'nı açıkça ihlal etmediği sürece m. 8bis kapsamında saldırı suçuna sebebiyet vermeyecektir (Değirmenci ve Mavuş, 2016, s. 158-159).

BÖLÜM 3

3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFRİKA DAVALARI

Uluslararası Ceza Mahkemesi, faaliyete başladığı ilk günden itibaren dünyanın farklı bölgelerinde uluslararası kamuoyu açısından çok ciddi suç sayılabilecek konulara ilişkin soruşturma ve kovuşturma yapmaktadır. Söz konusu soruşturma ve kovuşturmalara konu olan vakaların her biri insan hakları ihlalleridir. İnsan haklarının ciddi şekilde ihlal edildiği pek çok konu UCM'nin de yargılama alanına dahil olmaktadır. Bu anlamda mahkemenin Afrika kıtasında yürüttüğü soruşturma ve kovuşturmalardan önce Afrika'dan ve kıtanın insan hakları karnesinden genel anlamda bahsetmekte fayda bulunmaktadır.

3.1. GENEL OLARAK AFRİKA KITASI

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Afrika'ya ilişkin görülmüş ve görülmekte olan pek çok dava mevcuttur. Bu davaların anlatımından önce kıtanın genel durumu, sosyolojisi, siyasi yapısı ve kıtaya dair pek çok hususa değinmek gerekmektedir. En nihayetinde insan hakları ihlallerine dair pek çok vaka esasen bahsi geçen hususlardan kaynaklanmaktadır. Siyasi kırılmaların, iç savaşların ve sosyal anlamda krizlerin çok defa görüldüğü kıtada her bir olayın kendi içerisinde farklı neden ve sonuçları bulunmaktadır. Bu bağlamda Afrika kıtası ile ilgili genel bir anlatım yapmak yerinde olacaktır.

3.1.1. Afrika'nın Tanımı ve Tanımın Altındaki Sorun

Afrika kıtasının kendine has pek çok meselesi bulunmaktadır. En başta Afrika'nın tanımı, kapsamı ve inceleme alanı üzerine olan tartışmaların halen devam etmekte olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu konuya değinen Ali Mazrui Afrika'nın 3 farklı tanımı olduğunu belirtmiş ve bu tanımları tartışmıştır. Bu tanımlardan ikisi ırk

kıta bağlamında açıklanmıştır. Irk bağlamında yapılanın tanımlamanın yanlış olduğunu belirten Mazrui, Afrika'nın sadece "zenci" insanlardan oluşmadığını ifade etmiştir. Kıta bağlamında yapılan tanımda ise Mazrui, ise Afrika Birliği Örgütü'nün sınırları ile ifade edildiğini aktarmıştır. Mazrui, son olarak ise Afrika'nın yönetim ve iktidar anlamında "Afrikalı olmayan insanların" iktidarı ellerinde bulundurduğu bir tanımlamadan bahsetmiştir. Fakat Güney Afrika'nın bunun dışında kaldığını ifade etmiştir (Mazrui, 1992, s. 33). Afrika ile ilgili Ali Mazrui'nin aktardığı üçüncü tanıma esas itibari ile bünyesinde çok dramatik ve tartışmalı hususlar barındırmaktadır. Afrikalı ülkeler gerçekten de bağımsızlıklarını ve beraberindeki devlet yapılanmalarını çok geç tamamlayabilmişlerdir. Bu anlamda pek çok da başarısız hadise meydana gelmiştir. Bu hadiseler neticesinde çok ağır insan hakları ihlalleri de beraberinde gelmiştir.

Afrika'daki her bir sorun mutlaka savaşa, çatışmaya ve bu durumun getirdiği etkenlere dayanmaktadır. Kıta bu yönüyle 'talihsiz' denilebilecek bir durumdadır.

3.1.2. Çatışmalar Kıtası Afrika

Her kıtada devletler arasında çeşitli savaşlar ve çatışmalar görülebilmektedir. 20. ve 21. yüzyıllara bakıldığında küresel ve bölgesel pek çok savaş meydana gelmiştir. Afrika için bu anlamda "dosyası kabarık" demek yerinde olacaktır. Çünkü Afrika'da devletler arası savaşların olmadığı bir dönem neredeyse hiç olmamıştır. Bu çatışma ve savaş ortamı da birçok insan hakları ihlallerini beraberinde getirmiştir.

Afrikalı devletlerin kendi aralarında çatışma ve savaşların çokça görülmesine etki eden en önemli meselelerden birisi Avrupalı devletlerin çizmiş olduğu yapay sınırlar olmuştur. Bu sınırlar sebebiyle bir bütünlük arz eden topluluklar farklı bölge ve gruplara ayrılmış ve bu durum beraberinde pek çok sorunu getirmiştir. Örneğin; Etiyopya ve Eritre arasında 1998-2000 yılları arasında süren savaşın en önemli nedenlerinden biri sınır anlaşmazlığı olmuştur (Lata, 2003, s. 379). Bu savaşın sebebi Afrika'nın kolonyal güçlerin sömürge döneminde çizilen sınırlar olmuştur.

Afrika'daki devletler arasındaki çatışma ve savaş durumları genellikle birbirlerine sınırı olan devletler arasında çıkmaktadır. Bu duruma verilecek bir örnek olarak Afrika Boynuzu'ndaki ülkelerin birbirleri ile girdikleri silahlı çatışmalardan

bahsedilebilir (Engin, 2017, s. 162). Bu anlamda yukarıda verilen Etiyopya-Eritre savaşı somut bir örnek teşkil etmektedir.

Birbiri ile sınır komşusu olup çatışma içinde olan iki ülkeye bir örnek daha vermek gerekirse 1994-1996 yıllarında meydana gelen Nijerya ve Kamerun arasındaki silahlı çatışmalardan bahsetmek mümkündür. Fakat iki ülke arasındaki bu durum savaştan farklı olarak daha küçük seviyede silahlı çatışma olarak kalmıştır. İki ülke arasında gerginliğe neden olan mesele Gine Körfezi'nde yer alan Bakassi Yarımadası'ndan kaynaklanmıştır. Her iki ülke de söz konusu ada üzerinde hak iddia etmiştir. Doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin olan bu bölge iki ülkenin de ısrarla hak iddia etmesine neden olmuştur. Mevcut uyuşmazlıkta her iki ülke de sömürgecilik dönemlerinin farklı zamanlarında oluşan haritalar üzerinden hak iddiasında bulunmuştur. Görüldüğü üzere sömürgecilik döneminin siyasal etkisi yıllar sonra dahi devam etmiştir. 1994 yılında başlayan çatışmalar 1996 yılında son bulsa da devam eden yıllarda gerginlik devam etmiştir. İki ülke arasındaki anlaşmazlık 2006 yılında Uluslararası Adalet Divanı'nın kararı ile çözüme kavuşmuştur. Yarımada Kamerun'a bırakılmıştır (Engin, 2017, s. 157-158).

Yine başka bir çatışmaya örnek verilecek olursa 2012 yılında Sudan-Güney Sudan anlaşmazlığından bahsetmek yerinde olacaktır. Bu hususun incelenmesinden önce Güney Sudan'ın 2011 yılında bağımsızlığını ilan ederek Sudan'dan ayrıldığını ifade etmekte fayda bulunmaktadır. Sudan'ın tarihine bakıldığında ülkenin çatışmalarının merkezi haline geldiği görülmektedir. Kendi kaderini belirleyebilme konusunda yetersiz kalan Sudan, dış güçlerin etkisi ile birçok dönemde gerilim dolu süreçler içerisinden geçmiştir. Güney Sudan'ın ayrılışına kadar Afrika'nın en büyük yüz ölçümüne sahip olan Sudan bölünme ile birlikte %25 oranında küçülmüştür. Bu küçülme Sudan'ı ekonomik olarak olumsuz etkilediği gibi sosyal yapısında da gerilime neden olmuştur (Bayram, 2016, s. 199). Sudan ve Güney Sudan bölündükten sonra iki ülke, sınır bölgelerindeki bazı kısımlar için anlaşmazlığa düşmüştür. İki ülke arasındaki gerginlik bununla da kalmamıştır. İki ülke de birbirleri içinde yer alan isyancı grupları destekleyerek gerilimi artırmıştır (Themner ve Wallenstein, 2012, s. 69). Bölgede artan anlaşmazlık ve gerginlik 2012 yılında devletler arası çatışmaya dönüşmüştür. Güney Sudan, Abyei bölgesinde önemli petrol kaynaklarının olduğu Heglig kasabasını 5000 asker ile işgal etmiştir. İki ülke arasında söz konusu bölgede çatışmalar meydana

gelmiştir. Sorunun uluslararası bir hal alması sebebiyle BM, ABD ve Afrika Birliği'nin de baskılarına direnemeyen Güney Sudan geri çekilmek zorunda kalmıştır (Engin, 2017, s. 161).

Yukarıda verilen örnekler çalışmamızın konusunun dışına çıkılmaması adına son derece özet niteliğinde verilmiştir. Afrika'da mevcut çatışma ortamlarının siyasal, ekonomik ve sosyal incelemesi başka bir akademik çalışmanın konusu olacak kadar detay gerektirmektedir. Fakat bilinmelidir ki Afrika'da yaşanan bu çatışmaların meydana geldiği bölgelerde insan hakları ihlalleri ortaya çıkmaktadır. Bu ihlallerin bir çözümü aransa da çoğu zaman uzun süreç gerektiren dava konusu olmakta ve dolayısıyla da geciken bir adalete rıza gösterilmektedir. Afrikalı devletler arasındaki çatışma ve kaos ortamı hem uluslararası açıdan hem de ülkelerin iç meseleleri açısından huzursuzluğa neden olmaktadır. Bu hususu göz önünde bulundurulacak olursa Afrika'nın insan hakları karnesinin kötü olması maalesef olağan görülebilmektedir. Bu hususta UCM'de Afrika'ya ilişkin çok sayıda dosya olması da normal karşılanmalıdır.

3.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE AFRİKA DAVALARI

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde dünyanın pek çok farklı bölgesinden çeşitli davalar görülmektedir. Afrika'ya ilişkin de pek çok davanın görüldüğü mahkemede yargılamalarda devletler değil şahıslar özne konumundadır. Fakat her ne kadar şahıslar yargılanmakta olsa da literatürde davaların tasnifi genellikle ülke ve bölgelere göre yapılmaktadır. Çalışmamızda her bir davanın en ince ayrıntısına kadar işlenmesi mümkün görünmemektedir. Buna karşın uluslararası hukuku ve gündemi en çok ilgilendiren davalar bu başlık altında anlatılacaktır. Bilinmelidir ki her hukuki süreç kendi içince farklı değişkenlere sahiptir. UCM'de görülen her bir dava da suç tipleri aynı olsun veya olmasın kendi dinamiklerine göre farklılıklar arz etmektedir.

3.3.1. Sudan

UCM'de görülen Sudan'a ilişkin dava bazı çalışmalarda "Darfur Sorunu" olarak da adlandırılmaktadır. Sudan'da görülen yargılamalar 2003 yılı itibari ile işlenen suçlara ilişkin olsa da sorun esasa itibari ile çok daha önceki dönemlere dayanmaktadır.

Sorunun saha bağlamında anlaşılabilmesi açısından Sudan’da “kronikleşen” etnik sorunların ve bu sorunların getirdiği felaketlerin anlatılması yerinde olacaktır.

Sudan’da bağımsızlığın kazanılmasının ardından ülke içerisinde sivil çatışmaların olduğu dönemler olmuştur. Ülke içinde ortaya çıkan ilk sivil savaş 1955’te başlamış ve 1972’de sona ermiştir. Bu savaşın nedeni Arap Hartum Hükümeti’nin ülkenin güneyine daha önce verdiği federal hükümete geçiş sözünü tutmaması olmuştur (Zaremba, 2011, s.s 44-45). Ülkedeki iç savaş 1972’de güney bölgesine siyasi ve ekonomik otonomi verilmesi ile sona ermiştir. Ülkenin kuzeyinde Müslüman Araplar ile güneydeki siyahi Hristiyanlar arasında görülen anlaşmazlığın nedeni tam anlamıyla ırk ve din ile ilgili olmamıştır. Anlaşmazlığın başka nedenleri de mevcuttur. Sudan’ın güneyinde 70’li yılların başında petrol keşfedilmesi ve 1975 yılında Chevron isimli şirkete çıkarma yetkisinin verilmesi krizi derinleştirmiştir. Devam eden süreçte Devlet Başkanı Cafer Nimeiri tarafından petrol sahalarında söz sahibi olabilmek adına bölge sınırlarında idari değişiklikler yapılmıştır. Ülkede yeniden ayaklanmalar başlamış ve iç savaş ortaya çıkmıştır. Başkan Nimeiri, Sudan’ı İslam devleti olarak ilan etmiş ve Arapça’nın resmi dil, şeriatın resmi hukuk düzeni olarak kabul edildiği bir dönem başlamıştır. Ülkede yeniden patlak veren iç savaşta Güney Sudanlılar Albay John Garang liderliğinde Sudan Halkı Özgürlük Hareketi/Ordusu (SPLM/A) ismi ile silahlı bir yapılanma kurmuşlardır (Sriram ve d., 2010, s. 121-122; aktaran; Domaç, 2016, s. 229). 1980’li yıllarda Sudan’da ortaya çıkan bu sancılı süreç 2000’li yıllara kadar uzanmıştır.

Sudan’da kuzey ve güney ayrımı olarak ortaya çıkan anlaşmazlığın etkisi ülkenin batısında yer alan Darfur’a uzanmıştır. Normal şartlarda 2002 yılında hükümet ile SPLM/A arasında ateşkes imzalanmış, 2005 yılında Kapsamlı Barış Antlaşması imzalanmıştır. Fakat bu aşamaya kadar göz ardı edilen bir bölge olan Darfur’da çatışmalar devam etmiştir. Bu bölge sömürge döneminden itibaren kaderine terk edilmiştir. Darfur’da çatışmaların ortaya çıkması ile beraber aslında arka planda çok ağır bir fakirliğin ve dramın olduğu görülmüştür. (Domaç, 2016, s. 229).

Darfur’un geçmişine bakıldığında tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yürütüldüğü görülmektedir. Bölgede Afrikalılar ile Araplar uzunca bir dönem birlikte yaşamışlardır. Her iki grup arasında çatışmaya neden olacak bir husus uzunca

bir dönem olmamıştır. Hatta iki grup arasında sosyal etkileşim de çoğu zaman kaynaşmaya neden olmuştur (Bakla, 2016, s. 83). Fakat 1984'ten sonra bölgede yaşanan kıtlık göçebeler ile yerliler arasında çatışmaya neden olmuştur. Kabileler şeklinde yaşanan Müslüman Araplar ile siyahi kabileler arasındaki gerilim yıllar boyunca devam etmiştir. Siyahi kabileler hükümete karşı muhalif tavır sergilemiştir. Bölgedeki tansiyon 2003 yılının Mart ayı itibari ile yükselmiş ve artık kriz haline dönüşmüştür (Barltrop, 2011, s. 4; aktaran; Domaç, 2016, s. 229). Sudan'da yaşanan insancıl hukuk ihlallerinin UCM'nin gündemine girmesi de 2003 yılında gelişen olaylar neticesinde gerçekleşmiştir. Her ne kadar meselenin tarihsel bir süreci olsa da yargılamaya tabi olan dönem 2003 yılı ve devamıdır. Bunun sebebi ise daha önce de belirtildiği üzere UCM'nin yapabileceği yargılamalarda zaman bakımından yetki unsurunun sınırının 01.07.2002 tarihinden sonraki süreç için geçerli olmasıdır.

Sudan'da gerçekleştirilen ihlaller incelendiğinde sistematik ve özel kasta dayanan bir fiiller bütünü olduğu görülmektedir. Sudan Hükümeti kendi halkına karşı tarih boyunca çok ender rastlanacak bir suç işlemiştir. Hükümet tarafından kurulan "Cancavid (Janjavid)" birlikleri bölgede çok ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirmiştir. Çalışmamızda meseleye özel kast bağlamında bakılmaktadır. Bunun nedeni bahsi geçen birliklerin bölgedeki siyahi Afrikalılara karşı ihlal gerçekleştirirken Müslüman Araplar'a karşı herhangi bir fiiliyatın olmamasıdır.

Darfur'da yaşanan krizin 2000'li yıllar ile birlikte tırmanmasının esas sebebi tam olarak devletin bu soruna yaklaşımının değişmesi olmuştur. Ömer El Beşir yönetimindeki Sudan Hükümeti, 2000'li yılların başından itibaren açıkça Arap Müslümanlardan yana tavır alırken Afrikalıları isyancı olarak görmeye başlamıştır. Bu bakış açısıyla Afrikalılar krizin sebebiymiş gibi görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda da salt bir güvenlikçi anlayış ile kalıcı barış hedeflenmiştir (Acar, 2011, s. 23-24; aktaran; Erol ve Ekşi, 2019, s. 232). Dünyanın farklı bölgelerinde salt güvenlikçi yaklaşımın krizleri çözmediği gibi aksine daha da derinleştirdiği görülmektedir. Güvenlikçi yaklaşım çoğu zaman temel hak ve hürriyetleri kısıtlamakta ve insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. Darfur'da da hükümetin meseleye güvenlikçi bir yaklaşım ile yaklaşması adeta tarihi bir hata olmuştur.

Sudan Hükümeti, Darfur'daki siyahi Afrikalılara karşı Cancavid birliklerini oluşturmuştur. Cancavid “at üstündeki şeytan” anlamına gelmektedir. Hükümet tarafından kurulan bu milis güçler sivillere ve sivillere ait besin kaynaklarına saldırılarda bulunmuşlardır. Hükümet, bölgedeki olaylara ilişkin olarak sadece askeri hareket olduğunu, Cancavidler ile hükümetin bağlantılı olmadığını ve bu birliklerin kontrol edilemediğini açıklamıştır. Hükümetin bu açıklamasına karşın BM ve İnsan Hakları İzleme Örgütü başta olmak üzere birçok kuruluş durumun hükümetin açıklamalarının tam tersi durumda olduğunu belirtmiştir (Bakla, 2016, s. 84). Konuya açıklamalar bağlamında bakıldığında sürecin son derece siyasi bir tavır ile ilerlediği görülmektedir. Çünkü devletler genellikle “Evet, biz insan hakları ihlalleri gerçekleştirdik” şeklinde bir açıklama yapmayacaktır. İşte tam da buradan UCM, BM ve diğer öne çıkan kuruluşlar devreye girmektedir. Sudan hükümeti o dönem itibari ile bu şekilde bir açıklama yapmış olsa da uluslararası sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları maddi gerçeğin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Cancavidlerin bölgede gerçekleştirdikleri eylemler Sudan'ı uluslararası hukuk açısından zor durumda bırakmıştır. Darfur Sorunu'nun giderek büyümesindeki en büyük sorumluluk Cancavidlerindir. Bu milis güçler genellikle bölgedeki Arap kabilelerden seçilen ve kabilelerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden bir yapıya sahiptir. Cancavidlerin her ne kadar etnik nedenlerden kaynaklı olarak saldırılar yaptıkları düşünülse de sorunun bir diğer tarafı ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Çünkü dönem itibari ile bölgede otlaklar ve su arazileri giderek azalmaktadır (Arpa, 2011, s. 110). Cancavidleri tam anlamıyla Sudan Hükümeti'nin konsolide ettiğini söylemek çok mümkün görünmemektedir. Fakat daha önce de bahsedildiği gibi bu milis güçlerin hükümet tarafından kullanıldığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Arpa'nın aktardığı bilgiye göre sadece Sudanlı yetkililerin verdiği bilgilerde Darfur'da silahlı çatışmaların başladığı 2003 yılından 2011 yılına kadar 1078 köy yakılmış ve bu sebeple terk edildiği, 12.248 kişinin ölmüş ve 1.290.000 kişi göç etmek zorunda kalmıştır (Arpa, 2011, s. 111).

Uluslararası Af Örgütü'nün 2005 yılında yayınladığı rapora göre Cancavidler bölgedeki kadınlara tecavüz ettiği ve cinsel köle olarak kullandığı ifade edilmiştir. Aynı raporda devletin bu olaylarda doğrudan rolünün olduğu da aktarılmıştır. Raporda

mağdurların korku sebebiyle şikayetçi olmadığı ve dolayısıyla bölgede adaletin sağlanamayacağı da ifade edilmiştir (Erol ve Ekşi, 2019, s. 233). Görüldüğü üzere Darfur Sorunu'nda tam da UCM'ye görev düşmektedir. Devletin rolünün olduğu ve adaletin aynı devlet tarafından sağlanamayacağının anlaşıldığı durumda UCM'ye yetkili kılınmıştır.

Darfur'daki yaşanan ihlaller sadece taciz ve tecavüz olayları ile sınırlı değildir. Sudan Hükümeti, bölgede yaşayan toplulukları göç etmeye zorlamıştır. Hükümetin bu baskısı sonucunda katledilmekten kaçan göç mağduru büyük bir kitle ortaya çıkmıştır. Kitlemel göçler sonucu çevre bölgelerde büyük mülteci kampları oluşmuştur. Örneğin; Darfur etrafına 65, Çad'ın doğusuna 12 kamp kurulmuştur. 2007 yılı verilerine ile sadece Çad'ın doğusundaki kampta yaklaşık 250 bin Darfurlu mülteci yaşamıştır (Rol ve Ekşi, 2019, s. 234).

Darfur'da işlenen bir diğer suçlar da sivillerin ayırım yapılmadan toplu ve bireysel olarak saldırıya uğramaları ve öldürülmelidir. Cancavidler sivil halk arasında herhangi bir ayırım yapılmadan bütün sivilleri potansiyel suçlu olarak görmüş ve saldırmışlardır. Afrikalılara karşı yapılan bu saldırıların amacının, onları topraklarından göçe zorlayıp mal varlıklarına sahip olmak Arap kabilelerine yer açmak olmuştur. BM Komisyonu'nun bilgilerine göre Hükümet uçaklarla Masalit, Fur ve Zaghawa kentleri başta olmak üzere sivillerin yaşadığı birçok bölgeyi bombalamıştır. Bölgede ayrıca askeri bir gereklilik olmamasına rağmen köyler yakılmıştır. Bölgede yaşayan pek çok yerli işkence ve insanlık dışı muameleye maruz kalmıştır (Dalar, 2013, s. 15-16). Bu bilgilere bakıldığında Sudan'da yaşanan insani krize uluslararası kamuoyunun ve kuruluşların sessiz kalamayacağı anlaşılmaktadır. Darfur'da yaşanan bu insani krizin neticesinde konu uluslararası hukuka intikal etmiş ve UCM görevlendirilmiştir.

Süreç daha sonra uluslararası yargıya taşınmış ve Sudan'ın UCM üyesi olmamasına rağmen yargılanmasına başlanmıştır. Başka bir deyişle UCM, mülkilek ilkesinin istisnasını gerçekleştirmek zorunda kalmıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Genel Sekreterden Sudan Hükümeti tarafından Darfur'da "etnik temizlik" yaptığı iddiaları sebebiyle 18 Eylül 2004 tarihli 1564 numaralı kararı ile araştırma komisyonu kurulmasını talep etmiştir. Komisyon kurulmuş ve konuya ilişkin bir rapor hazırlamıştır. 25 Ocak 2005 tarihinde

sunulan raporda “Darfur’a ilişkin olarak insan hakları ve insancıl hukuk ihlalinin Sudan askeri güçleri ve Cancavidler tarafından yapıldığı ve bu suçlardan devletin ve vekillerinin sorumlu olduğu” tespitleri yapılmıştır. Komisyon, suçluların cezalandırılması adına adım atılmasını tavsiye etmiştir (Ulusoy, 2008, s. 56). Raporda Sudan yetkililerinin açıkladığı verilerin de gerçek verilerden daha az olduğu anlaşılmıştır. Çünkü Sudan yetkilileri yaklaşık 1.3 milyon kişinin göç etmek zorunda kaldığını yazsa da raporda yazan rakam 1.7 milyon olarak görülmüştür. Sonuç olarak ilgili raporu dikkate alan BMGK, Sudan’da yaşanan krizin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle 31 Mart 2005 tarihli 1593 sayılı karar ile meseleyi UCM’ye taşımıştır (Bayer ve Saka, 2017, s. 197-198). UCM üyesi olmayan Sudan, BMGK’nın aldığı inisiyatif ile yargılamaya tabi edilmiştir.

BM Genel Sekreteri tarafından soruşturma komisyonuna suç tiplerine ve faillerin belirlenmesine ilişkin görevleri verilmiştir. Yapılan çalışmaların ardından 2005 yılında başlatılan soruşturma ile Sudan Hükümet yetkilileri, askeri liderler ve Cancavid liderlerinin olduğu bir şüpheli listesinin soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçunu işlediği tespit edilmiştir (Bayer ve Saka, 2017, s. 198)

6 Haziran 2005’te UCM Savcısı Luis Moreno Ocampo, bahsi geçen suçlara ilişkin bir soruşturma başlatmış ve dosyayı ön soruşturma dairesine iletmıştır (Erdal, 2010, s. 73).

Süreç içerisinde mahkemece şüpheliler hakkında bazı tedbirler uygulanmıştır. 17 Nisan 2007 tarihinde Sudan eski İçişleri Bakanı Ahmed Muhammed Harun ve Cancavid liderlerinden Ali Muhammed El Abd-El-Rahman hakkında savaş suçu ve insanlığa karşı suçları işledikleri gerekçesi ile tutuklama kararı verilmiştir. Sudan Hükümeti, ismi geçenleri teslim etmeyi reddetmiş ve kendi mahkemelerinde yargılayacağını ifade etmiştir. Darfur Özel Ceza Mahkemesi’nde yargılama yapılmış ve ismi geçenler cezasız bir şekilde kurtulmuştur (Gürseler, 2008; aktaran; Domaç, 2016, s. 234). Bu hadise dahi UCM’nin bu konuda inisiyatif alması gerektiğinin göstergesi niteliğindedir. Sudan’ın etkili bir yargılama yapmadığı anlaşılmaktadır.

Savcı Ocampo, 14 Temmuz 2008’de Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir hakkında soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlamalarıyla UCM’ye tutuklama talebinde bulunmuştur. UCM Yargılama Öncesi Dairesi 4 Mart 2009 tarihinde Ömer El

Beşir hakkında tutuklama kararı vermiştir. Burada üzerinde durulması gereken bir durum mevcuttur. UCM'ye tutuklama talebi gittikten sonra gerek Sudan tarafından gerekse Afrika Birliği tarafından tutuklamanın ertelenmesi ve hatta UCM'nin kararlarını durdurması çağrısında bulunulmuştur. Hatta Sudan Hükümeti isyancılar ile ateşkes dahi imzalamıştır (Domaç, 2016, s. 235-236). Burada harici olarak bahsedilmelidir ki UCM'nin kararı sonrası Sudan ve Afrika Birliği'nin kararların durdurulmasına ilişkin çağrıda bulunmaları mahkemenin etki gücünü göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki UCM üyesi olmamasına rağmen Sudan, Ömer El Beşir hakkındaki tutuklama talebinin ardından ateşkes yoluna gitmiştir.

BM ve UCM'nin müdahil olduğu Sudan meselesi muhaliflerin El Fasher hava limanına saldırması sonrasında Sudan Hükümeti'nin Cancavidleri harekete geçirmeye çağırması ile daha sorunlu bir hale gelmiştir. Bunun üzerine Savcı Ocampo, Ömer El Beşir hakkında yeniden tutuklama talebinde bulunmuş ve ikinci bir tutuklama kararı çıkmıştır (Domaç, 2016, s. 236).

Sudan'da yaşanan bu insanlık krizine ilişkin en başta Devlet Başkanı Ömer El Beşir olmak üzere İçişleri eski Bakanı Ahmed Muhammed Harun ve Cancavid lideri Ali Kuşhayb hakkında toplam 51 suçtan yakalama kararı çıkarılmıştır. Ömer El Beşir hakkında çıkan bu karar UCM'nin bir devlet başkanı için çıkardığı ilk yakalama kararı olmuştur (Bayer ve Saka, 2017, s. 198). Ali Kuşhayb, 2020 yılında UCM'ye teslim olmuştur (Uluslararası Af Örgütü, 2020, s. 20).

UCM'de Darfur Sorunu'na ilişkin görülen davalar Ömer El Beşir, Ahmed Muhammed Harun ve Ali Kuşhayb'a ilişkin değildir. İsyancı lider Abu Garda da savaş suçu işlediği gerekçesi ile yargılanmaktadır. Fakar Abu Garda'nın durumu biraz farklıdır. Abu Garda, Darfur Sorunu UCM'ye taşınmadan önce BM'ye gönüllü olarak gidip bilgi veren ilk kişidir. Abu Garda ayrıca UCM'de kendisi ile ilgili yürütülen soruşturma kapsamında ifade vermeye gitmiş ve kendisini savunmuştur. Yapılan incelemelerde Abu Garda'nın üzerine atılı suçlar ile ilgili yeterli kanıt olmadığı tespit edilmiştir (Almayyahi, 2017, s. 58-59).

UCM'de Darfur Sorunu ile ilgili ayrıca İçişleri Bakanlığı ve Cumhurbaşkanı Özel Temsilciliği görevlerini üstlenen Abdel Raheem Muhammed Hüseyin ile Abdullah Banda da yargılanmıştır. Her iki isim de kaçak durumdadır (icc-cpi.int).

Sudan'ın Uluslararası Ceza Mahkemesi'ndeki durumu 2019 yılı itibari ile değişmeye başlamıştır. 2019 yılında Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir'e darbe yapılmış ve iktidar değişmiştir. Ömer El Beşir açısından durum o kadar kritiktir ki darbeden önce muhalifler arasında Beşir'e "UCM'ye verilmemek şartıyla" görevi bırakma teklifi dahi tartışılmıştır (BBC, 2019).

Ömer El Beşir'in devrilmesi ile Sudan'da yeni bir hükümet kurulmuştur. Yeni hükümetin Sudan Hükümetinin Silahlı Hareketlerle Müzakere Heyeti Sözcüsü Muhammed Hasan et-Teayiş "hakkında tutuklama emri bulunan Sudanlıların UCM'ye teslim edilmesi konusunda silahlı hareketlerle anlaştıklarını" açıklamıştır (euronews, 2020). Konuya ilişkin açıklamalarda bulunan mevcut UCM Başsavcısı Fatou Bensouda "Sudanlı yetkililerin yargılananların teslimi konusunda herhangi bir itirazlarının olmadığını" açıklamıştır. Fakat Bensouda, Beşir'den daha ziyade Ahmed Harun'un teslimi konusuna değinmiştir. Buna ek olarak Bensouda, tüm sanıkların teslimi konusunda ısrarcı olduklarını belirtmiştir (indyturk, 2021). Konuya ilişkin son olarak Beşir'in mahkemeye teslim edileceği iddiaları basına yansımıştır. Basına yansıyan habere göre Sudan hükûmetinden bir yetkili, devrik lider Ömer El Beşir ve Darfur Savaşı'yla bağlantılı bazı yetkililerin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne teslim edileceğini ifade etmiştir (t24, 2021).

Sudan'da yaşanan ihlallerin ve bu ihlallerin UCM'ye intikal etmesi ile beraber ülkede yapılan darbe de düşünüldüğünde dönemin güçlü isimlerinin düştükleri durum son derece düşündürücüdür. En nihayetinde 30 yıl hüküm sürmüş bir devlet başkanı devrildiği günden bu yana teslim edilme korkusu yaşamaktadır. Beşir'in devrilmeden önce muhaliflerle girdiği mücadelenin en büyük nedenlerinden birinin UCM'ye teslim olmamak olduğu bilinmektedir. Bu yönüyle UCM'nin caydırıcı ve hatta ders verici bir pozisyonun olduğu söylemek yerinde olacaktır.

UCM'nin yargılaması ve sonucunda vereceği ceza elbette zarar gören milyonlarca insanın acısını dindirmeyecektir. Fakat bir en ağır insan hakları ihlallerine karşı yaptırım uygulama amacı ile kurulan bu mahkeme Sudan'da daha sonra yaşanması muhtemel krizler açısından caydırıcı bir konumda yer alacaktır.

3.3.2. Uganda

Uganda’da yaşanan insani krizin kökenleri 1980’li yıllara kadar dayanmaktadır. 1987 yılında Joseph Kony, Uganda’nın kuzeyinde dini bir yapıya dayalı bir devlet kurmak amacıyla Tanrının Direnişi Ordusu’nu (LRA) kurmuştur. LRA ile Uganda arasındaki çatışmalar Afrika’da en uzun süren çatışmalardan biri olarak görülmüştür (Kurşun, 2011, s. 39). Kony liderliğindeki LRA, henüz ilk yıllarında 10 bin sivilin ölümüne neden olmuştur. Bu yapı bununla da kalmayıp 25 bin öğrenciyi kaçırmış, kız çocuklarını taciz etmiş ve erkek çocuklarını öldürmüştür. LRA’nın bu tehlikesi sebebiyle de yaklaşık 2 milyon insanın göç etmek zorunda kaldığı bilinmektedir (Ssenyonjo, 2007, s. 52-53).

LRA sadece Uganda için değil aynı zamanda Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Orta Afrika ülkelerine ait bölgelere de saldırılarda bulunarak uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür. Bu örgüt çocuk kaçırarak militan kazanmayı amaçlayan bir örgüttür (Şahin 2010; aktaran; Domaç, 2016, s. 241). Örgütün faaliyetleri sonucunda Kuzey Uganda’da yaklaşık 66 bin çocuğun asker olarak kullanıldığı ve milyonlarca insanın zorunlu göçe maruz kaldığı tespit edilmiştir (Bayer ve Saka, 2017, s. 199).

Uganda, LRA konusunda salt güvenlikçi bir yaklaşım sergilemeyip uzlaşılı yolunu denemiştir. Hükümet, Kony’i ikna etmek amacıyla af dahi önermiştir. Ülkedeki STK’ların da talepleri üzerine Uganda Devlet Başkanı Museveni tarafından 1999 yılında af yasası kabul edilmiş ve 2000 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa LRA’nın yanı sıra silahlı mücadeleye giren tüm grupları kapsamı içine dahil etmiştir (Allen, 2006, s.74; aktaran Domaç, 2016, s. 241). Fakat Uganda’nın tüm bu çabaları sorunu çözmemiştir. LRA ile mücadelede başarısız olan Uganda konuyu UCM’ye taşımıştır.

Ayrıca belirtmelidir ki Uganda’da yaşanan kriz sadece LRA ile ilgili değildir. Bölgede Uganda’ya bağlı güçler tarafından da ihlaller gerçekleştirilmiştir. İhlallerin yaşandığı bölgede yapılan araştırmalara göre bölgede yaşayan insanların %78’i cinayete tanık olurken %68’i kötü muameleye uğramıştır. Burada belirtmelidir ki kötü muameleye uğrayanlar sadece LRA tarafından değil aynı zamanda Uganda güçleri tarafından da zarar görmüştür (Ulusoy, 2008, s. 55).

Yıllar boyu süregelen mücadeleye rağmen LRA tehlikesi ile mücadelede başarılı olamayan Uganda Hükümeti, 16 Aralık 2003 tarihinde aldığı karar ile meseleyi UCM'ye taşımıştır. Savcılık tarafından konuya ilişkin soruşturma 29 Temmuz 2004 tarihinde açılmıştır. 2005 yılında BM Genel Sekreteri de konu ile ilgili bir açıklama yapmış ve Uganda'da özellikle çocukların hem devlete bağlı güçler hem de LRA'ya bağlı güçler tarafından zarar gördüğünü ifade etmiştir (Kurşun, 2011, s. 39).

UCM Savcılığı konuya ilişkin 5 iddianame hazırlamıştır. Bu iddianameler LRA Lideri Joseph Kony, LRA İkinci Komutanı Vincent Otti, LRA Kurmay Başkanı Okot Odhiambo, LRA Kurmay Başkanı Raska Lukwiya ve Sinia Tugayı Komutanı Dominic Ongwen'e ilişkindir. İddianamelerde şahıslara isnat edilen suçlamalar başlıca; tecavüz, köleleştirme, cinsel köleleştirme, bedensel hasara neden olan insanlık dışı muameleler, sivillere kasten saldırı, yağma ve çocukların zorla askere alınması suçlarıdır (Kurşun, 2011, s. 40).

LRA Lideri Joseph Kony'ye mahkeme tarafından 33 fiile ilişkin isnatta bulunulmuştur. Kony hakkında 2005 yılında tutuklama kararı çıkarılmıştır. Kony'ye isnat edilen fiiler başlıca; kasten öldürme, kasten sivillere saldırı, yağma, kötü muamele ve yağmadır. Vincent Otti hakkında da 2005 yılında tutuklama kararı çıkarılmıştır. Otti'ye de Kony ile benzer 32 fiile ilişkin işlem yapılmıştır (Qasim, 2014, s. 55). Diğer isimlerde Odhiombo ve Ongwen hakkında da 2005 yılında tutuklama kararı çıkarılmıştır. Bu isimlere de benzer nitelikte suçlar isnat edilmektedir. Dominic Ongwen Ocak 2015'te Orta Afrika'da seleka isyancılarına teslim olmuş ve 17 Ocak 2015'te BM Barış Gücü tarafından UCM'ye teslim edilmiştir. Ongwen hakkında yapılan yargılama sonucunda 2021 yılında UCM tarafından 25 yıl mahkumiyet cezası verilmiştir. Mahkeme heyeti başkanı Bertram Schmitt, *"Ongwen'in acı çektiği ve pişmanlık duyması nedeniyle ömür boyu hapis cezası yerine 25 yıl ceza verildiğini"* açıklamıştır (aa.com.tr, 2021).

LRA Kurmay Başkanı Raska Lukwiya hakkında ise yine 2005 yılında tutuklama kararı çıkarılmıştır. Fakat Lukwiya, 2007 yılında ölmüştür. Bu sebeple Lukwiya hakkındaki soruşturma düşmüştür (Almayyahi, 2017, s. 84).

Anadolu Ajansı'nın aktardığı bilgilere göre Otti de 2007 yılında çatışmalarda ölmüştür (aa.com.tr, 2021). LRA Kurmay Başkanı Okot Odhiambo da 2013 yılında ölmüştür. Odhiambo hakkındaki dava 2015 yılında sonlandırılmıştır (icc, 2015).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Uganda'da kısmen başarılı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. LRA ile mücadele edemeyen Uganda'nın çıkış kapısı olarak UCM'ye gitmesi ve sonrasında yargılamalara başlanması bir başarı olarak görülmelidir. Nitekim sanıklardan biri hakkında ceza verilmiştir. Yaşayan diğer 2 sanığın ise daha önceki eylemleri kadar rahat bir şekilde suç işleyemediği bilinmektedir. Bu bağlamda UCM'nin caydırıcı etkisi göz ardı edilmemelidir. Ongwen hakkında 16 yıl sonra da olsa bir hüküm verilmiştir.

Joseph Kony ise halen bulunamamıştır. Kony hakkındaki dava devam etmektedir. Kony uluslararası insancıl hukuk ihlallerini en ağır şekilde işleyen arananlardan biri konumundadır.

3.3.3. Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde (KDC) gerçekleşen ve UCM'ye taşınan olaylar da daha önceki örnekler gibi tarihsel kodlar ile ilgilidir. Afrika'nın en büyük yüzölçümüne sahip ülkelerinden biri olan Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde de çok sayıda çatışma yaşanmıştır. Konunun UCM'ye taşınması ise devlet başkanının talebi ile gerçekleşmiştir.

Burada ayrıca belirtilmelidir ki ülkenin ismi 1997'de gerçekleşen devrime kadar Zaire'dir. Devrim ile birlikte Zaire yerine Kongo Demokratik Cumhuriyeti ülkenin ismi olmuştur.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde 1960 yılında bağımsızlığın kazanılması ile birlikte 1965 yılına kadar 2 farklı devlet başkanı görev yapmıştır. 1965 yılında göreve gelen Joseph Desire Mobutu döneminde ülke çok defa çatışmaların merkezi haline gelmiştir. KDC'de yıllar boyunca farklı gruplar çatışma veya ülkeye sığınma gibi faaliyetler göstermişlerdir. Bu sebeple KDC'de huzurlu bir dönemin varlığından söz etmek pek mümkün değildir.

Mobutu yönetimi, Ruanda'da soykırım suçu işleyen Hutuları desteklemiştir. 1996'nın kasım ayında Mobutu yönetimi, ülkedeki Tutsilerin ülkeyi canları pahasına terketmeleri duyurmuştur. İşte UCM'ye taşınacak olan olaylar da bu noktadan sonra başlamıştır. Uganda ve Ruanda'nın destek verdiği Laurent-Desire Kabila'nın liderliğindeki Kongo-Zaire Özgürlüğü için Demokratik Güçler İttifakı (AFDL) mevcut iktidara karşı isyan hareketlerine başlamıştır. AFDL birlikleri ülkede pek çok yeri yağmalamıştır. Olaylar büyümüş ve neticesinde Mobutu, ülkeden kaçarak Fas'a gitmiştir. Mobutu burada birkaç ay sonra ölse de AFDL'nin Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki faaliyetleri devam etmiştir. AFDL'nin eylemleri devam ettikçe ülkede farklı gruplar ortaya çıkmış ve çatışma durumu daha da derinleşmiştir (Domaç, 2016, s. 252).

Mobutu'nun devrilmesi ile birlikte artık Kabila iktidarı başlamıştır. Fakat Kabila'nın iktidara geldikten sonra izlediği yol yeni çatışmalara sebep olmuştur. Devrim öncesinde Ruanda ve Uganda'dan destek alan Kabila daha sonra bu iki ülkeye karşı cephe almıştır. Bunun üzerine Ruanda ve Uganda'nın bu sefer de Kabila'ya karşı kurduğu Demokrasi için Birliktelik (RDC) güçleri KDC'ye saldırılar düzenlemiştir (Domaç, 2016, s. 252). Esas itibari ile Ruanda ve Uganda'nın bu müdahaleci tavrı KDC'deki çatışmalarda ana etken konumundadır. Bu hususta KDC'de yaşanan gerilimi yerel bir mesele olarak görmemek gerekmektedir.

BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, KDC için “Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ruanda'nın kurbanı olmuştur” ifadesini kullanmıştır (Tamçelik ve Daşdemir, 2014, s. 473). Gerçekten de KDC'de yaşanan iç savaş asla KDC'nin iç meselesi olmamıştır.

Mobutu yönetimindeki KDC ile Ruanda arasında imzalanan anlaşma, KDC'deki etnik ayrımcılığın daha sert bir hal almasına neden olmuştur. Ruanda'da çıkan iç savaş sonucunda da 1 milyondan fazla Hutu mensubu KDC'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Tamçelik ve Daşdemir, 2014, s. 473).

Kongo Demokratik Cumhuriyeti yukarıda bahsi geçen hadiseler neticesinde adeta bir çatışma merkezi haline dönüşmüş ve şiddetin, açlığın, sefaletin merkezi haline gelmiştir.

Mobutu'yu deviren Kabila'ya karşı Uganda ve Ruanda'nın harekete geçmesi üzerine Kabila da silahlı çatışmaya varacak şekilde karşılık vermiştir. Kabila yönetimindeki KDC güçleri Çad, Namibya, Angola ve Zimbabwe'den destek alarak silahlı mücadele başlatmıştır. Buna karşın muhalif lider Jean-Pierre Bemba da Uganda'nın desteği ile Kabila'ya bağlı güçlere karşı saldırılar düzenledi (Atvur, 2009, 137).

Dışarıdan desteklenerek başlayan iç savaşta tahmini rakamlara göre 3,5-4,4 milyon insan ölmüş, 42 bin kadın taciz ve tecavüze uğramıştır. Bununla beraber 80 adet sağlık merkezi ve 6 bin köy yok edilmiştir. Bölgede yaşayan 3,4 milyon insan zorunlu göçe maruz bırakılmıştır (Kalere, 2005, 467).

1990'lı yılların sonunda başlayan bu çatışma ortamına BM de Güvenlik Konseyi kararı ile müdahil olmuştur. BM, bölgedeki çatışma ortamını sona erdirmek için yoğun bir çaba gösterse de bu çabalar yetersiz kalmıştır. Bölgeye 17 bin BM askeri görevlendirilmiş fakat huzur ve sükun sağlanamamıştır (Tamçelik ve Daşdemir, 2014, s. 476-477).

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yaşanan olayların UCM'ye taşınması hem UCM'nin hem de KDC Hükümeti'nin girişimleri ile gerçekleşmiştir.

UCM Savcısı Luis Moreno Ocampo, 8 Eylül 2003 tarihinde UCM Taraf Devletler Meclisi'ne re'sen bir soruşturma başlatacağını fakat soruşturmanın etkili olması adına KDC'nin yapacağı bir başvurunun daha yerinde olacağını belirtmiştir (Domaç, 2016, s.254).

KDC Hükümeti, 19 Nisan 2004 tarihinde UCM Savcısı Ocampo'ya bir mektup iletmış ve soruşturma açılmasını talep etmiştir. Bu kapsamda UCM tarafından 2004 yılının haziran ayında ön araştırma yapılmaya başlanmıştır. Davaya ilişkin iddianame ise 10 Şubat 2006'da Ön Dava Dairesi'ne sunulmuştur (Kurşun, 2011, s. 40).

KDC'nin başvurusu üzerine ülkede silahlı çatışmaya dahil olan farklı muhalif grupların liderleri hakkında işlemler başlatılmıştır.

UCM tarafından ilk işlem yapılan isim Thomas Lubanga olmuştur. Lubanga Davası ayıca UCM tarafından karara bağlanan ilk dava olmuştur Qasim, 2014, s. 57). Lubanga için UCM tarafından 17 Mart 2006 tarihinde tutuklama kararı çıkarılmıştır.

Lubanga'ya isnat edilen suçlama 15 yaşın altındaki çocukları zorla toplatmak ve silahlı çatışmaya dahil etmek fiillerine ilişkindir (Almayyahi, 2017, s 62). Hakkında yakalama kararı çıkarılan Lubanga, KDC yetkilileri tarafından tutuklanmış ve UCM'ye teslim edilmiştir. 2009 yılında yargılanması başlanan Lubanga'ya 14 yıl hapis cezası verilmiştir (Erözden, 2015, s. 243). Lubanga Davası, UCM'nin hedeflediği prosedüre göre ilerlemiştir. Fail kaçamamış, devlet gerekeni yapmıştır. Bu anlamda ilgili davada UCM'nin başarılı olduğunu söylemekte fayda bulunmaktadır.

UCM'nin KDC'ye ilişkin olarak vermiş olduğu ikinci hüküm bir diğer muhalif lider olan Germain Katanga'ya ilişkindir. Katanga, 2007 yılında yakalanmış ve Lubanga'da olduğu gibi UCM'ye teslim edilmiştir. Yapılan yargılamanın sonucunda Katanga'ya 12 yıl hapis cezası verilmiştir. Katanga'ya isnat edilen suçlar ise sivillere saldırı, bir köye yapılan baskına yardım etme, yağma nedeniyle ölüme sebep olma ve savaş suçlarıdır (Eörzden, 2015, s. 244).

KDC'nin UCM ile uyumlu olarak çalışmadığı bir dava mevcuttur. KDC Hükümeti uzlaşı, barış ve istikrar amacıyla Uzlaşma Programı kapsamında eski isyancı lider Bosco Ntaganda'yı tutuklamamıştır (Domaç, 2016, s. 257). Fakat Ntaganda 2013'ün Mart ayında kendiisteği ile teslim olmuştur. Ntaganda'ya isnat edilen suçlamalar çok daha ağırdır. Ntaganda kasten öldürme, kasten öldürmeye teşebbüs, sivillere saldırı, tecavüz, cinsel saldırı, yağma ve 15 yaşından küçük çocukları cinsel köle yapma ve zorla askere alma suçlamaları ile yargılanmıştır (Eörzden, 2015, s. 244). Ntaganda hakkında yapılan yargılama 2019 yılında sonuçlanmış ve Ntaganda 30 yıl hapse mahkum edilmiştir (BBC, 2019).

UCM, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yaşanan hadiselerle ilişkin 3 kişi hakkında daha işlem başlatmıştır. Bu kişilerden Callixte Mbarushimana 2011 yılında serbest bırakılmıştır. Mathieu Ngudjolo Chui ise 2015 yılında beraat etmiştir (Domaç, 2016, s. 258). Sylvestre Mudacumura ise 2019 yılında KDC güvenlik güçleri tarafından yapılan operasyonda öldürüldü. (HRW, 2019).

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yaşanan iç savaş ve neticesinde konunun UCM'ye taşınması esas itibari ile tartışmaya açık bir konumdur. Yargılamalara bakıldığında muhalif liderlere yönelik olduğu görölmektedir. Fakat ölkede yaşanan ihlallerde kamu gücünün de etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda herhangi bir

KDC yetkilisi hakkında bir işlem yapılmaması ve hatta KDC Hükümeti ile UCM arasında bir uyum olması tartışmaya açıktır. Bu anlamda UCM'nin kuruluş felsefesine aykırı hareket ettiğini söylemek gerekmektedir. UCM, ilkesel olarak herhangi bir görev bağlılığını kabul etmemektedir; etmemelidir. Bu noktada UCM'nin yargılamalar nezdinde görüldüğü kadar başarılığı olmadığını söylemek yerinde olacaktır.

3.3.4. Orta Afrika Cumhuriyeti

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde (OAC) meydana gelen ve UCM'ye intikal eden birbirinden bağımsız iki olay mevcuttur. Bu anlamda ilgili olaylar 1. ve 2. olay olarak sınıflandırılarak verilecektir.

3.3.4.1. Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki 1. Olay

Orta Afrika Cumhuriyeti, 1993 yılında gerçekleştirilen seçimler ile ilk kez demokratik bir ortama geçiş olsa da ülkede ekonomik kriz devam etmiş ve huzur ortamı oluşmamıştır. İlk kez halkın iradesi tecelli etti denilebilecek bir şekilde seçilen devlet başkanı Ange-Felix Patasse her ne kadar demokratik yollarla seçilmiş olsa da baskıcı bir yönetim sergilemiştir. İşte bu ortam Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yıllar boyu süregelen başarısızlık halinin devamı niteliğinde olmuştur (Domaç, 2016, s. 260).

Patasse yönetimindeki Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ekonomik sorunlar nedeniyle ülkenin farklı bölgelerinde isyanlar başlamış ve kaotik bir ortam oluşmuştur. Ülkede çıkan iç karışıklık nedeniyle ordunun tepkisi üzerine Patasse yönetiminin baskıcı tutumu siyasi partilerin ve sendikaların gösterilerinin yasaklanması haricinde yumuşamıştır. Fakat ülkede iç karışıklık artarak devam etmiş ve binlerce gösterici ülkenin başkenti Bangui'ye yürümeye başlamıştır. Patasse yönetimi zor duruma kalmış ve Fransa'dan yardım istemiştir. Fransa'nın yardımını alan Patasse yönetimi isyan eden gruplar ile ateşkes imzalayıp ortak bir hükümet kurma girişiminde bulunmuştur. Kurulacak yeni hükümete önceki Başkan Andre-Dieudonne Kolingba'nın ekibi dahil olsa da diğer muhalifler katılmamıştır. Kurulan yeni hükümet sorunlara çare olmamıştır. Ülkenin farklı bölgelerinde isyan hareketleri devam etmiştir. Kriz daha da derinleşmiş ve nihayet ülkede kuzey-güney ayrımı oluşmuştur. Bu sırada hükümet içerisinde yer alan eski başkan Kolingba grubu ordu içinde kendi öbeklenmesini tamamlamıştır. Ordu çoğunlukla güneyli askerlerden oluşan Kolingba taraftarlarından oluşmuştur. Kolingba

güneyli Ngabandi etnik kökenlidir. Ülke içinde Patasse'nin de yönetime geldikten sonra kendisinin de mensubu olduğu Gbaya etnik kökeninden gelen taraftarları ile kendisine bağlı milis kuvvetler oluşturmuştur. Sonuç olarak da 2001 yılının Mayıs ayında Kolingba grubunun da içinde bulunduğu başarısız bir darbe girişimi olmuş ve ülke içindeki kaos daha da derinleşmiştir (Douglas-Bowers, 2015). Orta Afrika Cumhuriyeti'nde oluşan bu durum UCM'ye yansıyan diğer dava konusu olaylardan farklılık göstermektedir. Burada devleti yöneten aktörler ile isyancı gruplar arasında bir mücadeleden bahsetmek pek mümkün değildir. Esasen darbe girişiminin gelişiminden de anlaşılacağı üzere devleti yönetme adına yine devletin içinde yer alan güçlerin birbirleri ile mücadeleleri söz konusu olmuştur. Fakat en nihayetinde gelişen olaylar devlet içinde bir mücadeleden çıkmış ülkede resmi-gayriresmi birçok gurubun mücadelesine dönüşmüştür. Nitekim 2001 yılında alevlenen olaylar neticesinde ülkenin farklı bölgelerini birbirleri ile mücadeleye giren farklı gruplar yönetmiştir.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde gelişen bu olaylar Afrika ülkelerinin demokratik ve siyasal kültürü ile yakından ilgilidir. Demokrasi açısından ilk defa iyi not verilebilecek bir seçim ile yönetime gelen bir iktidar, daha öncekiler gibi baskıcı bir tutum sergilemiş ve ülkenin refaha ulaşmasındaki en büyük engel konumuna gelmiştir. Bu anlamda Orta Afrika Cumhuriyeti'nin demokrasiye geçiş aşamasında başarısız olduğunu söylemek gerekmektedir.

Ülkede çıkan iç karışıklık nedeniyle Başkan Patasse, Kongo'nun Özgürlüğü Hareketi'nden (MLC) destek almış ve ülke içinde kontrolü ele geçirmek için çeşitli hareketler başlatmıştır. Patasse, ülke içindeki hakimiyetini 2003 yılına kadar koruyabilmiştir. Patasse, Sahel ve Sahra Devletleri Topluluğu Zirvesi'ne katılmak üzere yurtdışına çıktığında 15 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirilen darbe ile iktidarını kaybetmiştir. Her fırsatta dışarıdan destek isteyen Patasse yine Fransa'dan destek istemiş fakat bu sefer olumlu bir karşılık alamamıştır (Domaç, 2016, s. 261). Darbeden sonra Patasse'ye yakın olan MLC güçleri ülke içindeki mücadeleyi sürdürmüş ve birçok suç işlemiştir. Jean-Gierre Bemba Gombo'ya bağlı MLC güçleri 2002 yılından başlayarak darbe sonrasında da olacak şekilde kasten öldürme, yağma ve tecavüz gibi çok ağır suçlar işlemişlerdir (Eörzden, 2015, s. 245).

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde çatışmaya dönüşen siyasal mücadele esnasında birçok insan hakları ihlali işlenmiştir. Ülkenin içine düştü kaotik durum 2003 yılında gerçekleştirilen darbe ile devam etmiş ve akabinde herhangi bir çözüm de üretilmemiştir. Söz konusu kriz ortamında suç işlediği iddia edilen şüphelilerin yargılanması ve yaptırım uygulanması adına Orta Afrika Cumhuriyeti de Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti gibi UCM ile çözüm ortaklığı yoluna başvurmuştur. Fakat süreç burada daha farklı işleyecektir.

Orta Afrika Cumhuriyet'inde Mayıs 2001'deki başarısız darbe girişiminin ardından ülkede giderek derinleşen kriz ortamı ve akabinde 2003 yılında gerçekleştirilen darbe ile çatışma ortamı her geçen gün artarak devam etmiştir.

Yukarıda bahsedilen sürecin ardından iktidarı ele geçiren François Bozize ve hükümeti devrik Başkan Patasse'ye yakın olan Bemba ve komutasındaki MLC'nin eylemleri için UCM'ye başvurmuştur. Fakat bunun öncesinde UCM Savcılığı Orta Afrika Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylara ilişkin çeşitli suçların işlendiğine dair bir iddiada bulunmuştur. Savcılığa göre 26 Ekim 2002 ve 15 Mart 2003 tarihleri arasında Devlet Başkanı Patasse ve MLC Lideri Gombo'ya bağlı güçler tarafından sivilere karşı tecavüz, öldürme ve yağma suçları işlenmiştir (Domaç,2016, s. 261). Fakat meselenin UCM tarafından resmi bir şekilde incelemeye başlanması daha sonraki süreçte gelişecektir.

OAC Hükümeti, 24 Aralık 2004 tarihinde ülkede işlenen suçlara ilişkin olarak UCM'ye bir inceleme talebinde bulunmuştur. Süreç burada daha önceki örneklerle göre daha farklı işlemiştir. Hemen inceleme başlatmayan UCM önce iç hukuk yollarının nasıl işleyeceğini görmek istemiştir (Kurşun, 2011, 42). Bu noktada UCM'nin aslında doğru bir tavırla yaklaştığını söylemek gerekmektedir. Daha önce bahsi geçen 'tamamlayıcılık ilkesi' burada uygulama alanı bulmuştur. Darbe gerçekleştirilerek yeni bir döneme giren ülkenin eski yöneticilerin işlediği suçlara karşı nasıl bir yaklaşım sergileyeceği hususu UCM tarafından dikkate alınmıştır. UCM, önceliği iç hukuk yollarına bırakmıştır.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nin üst mahkemesi 11 Nisan 2006 tarihinde vermiş olduğu kararlar iç hukuk yollarında etkili bir araştırma ve yargılama yapılamayacağına hükmetmiştir. Bunun üzerine UCM Savcılığınca 2007'nin mayıs ayında Ön Dava

Dairesi'ne bir iddianame sunulmuştur. Konu mahkemeye taşınmış ve yargılama başlamıştır. İlgili suçlamalara ilişkin olarak 2008 yılında MLC Lideri Gombo hakkında yakalama kararı çıkarılmıştır. Aynı yıl yakalanan Gombo mahkemeye teslim edilmiştir (Kurşun, 2011, s. 42).

Gombo'nun yargılanması 2010 yılında başlanmıştır. Yapılan yargılama neticesinde Gombo'ya 18 yıl hapis cezası verilmiştir (BBC, 2016). Gombo ile birlikte bu dosyada 4 kişi daha yargılanmıştır. Bu isimler; MLC Genel Sekreter Yardımcısı Fidele Babala Wandu, Gombo'nun avukatı Jean-Jacques Magenda Kabongo, Aime Kilolo Musamba, Narcisse Arido'dur. Bu kişilere çok ağır insancıl hukuk ihlalleri işledikleri isnadında bulunulmamıştır. Şahıslara isnat edilen suçlamalar; tanık ifadelerini para karşılığında değiştirmeye çalışmak ve sahte deliller üretmektir (Domaç, 2016, s. 263).

3.3.4.2. Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki 2. Olay

Afrika kıtasında genellikle bir devrim veya darbe gerçekleştiğinde yeni gelen iktidarlar bir süre sonra yozlaşarak yanlışlıklar yapabiliyorlar. Bu durum dünyanın farklı bölgelerinde de görülse de Afrika'da daha yaygındır. Bu anlamda OAC'de yaşanan ve UCM'ye taşınan ikinci vakayı bu gözle okumak doğru olacaktır.

Bozize'nin 2003 yılında iktidara gelmesi ile birlikte Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki çatışma ortamında ciddi bir azalış olsa da bu süreç 2012 yılına kadar devam etmiştir. 2012 yılında Seleka isimli Müslüma bir örgüt Bozize iktidarına karşı isyana başlamıştır. Seleka'nın başlattığı bu isyana daha önce Bozize'yi destekleyen fakat daha sonra muhalif olan Sudanlı ve Çadlı gruplar da dahil olmuştur. Ülke içindeki isyan hareketi büyümüş, devreye Çad Silahlı Kuvvetleri ve Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu kuvvetleri girmiştir. Fakat bu kuvvetler de isyancı güçleri durduramamıştır. Neticede isyancılar Başkent Bangui'ye girmiş ve Bozize iktidarı devrilmiştir. İsyancı Müslüman Seleka Lideri Djotodia kendisini ülkenin cumhurbaşkanı ilan etmiştir. Bu devrim Orta Afrika Cumhuriyeti açısından sadece ulusal bir krize değil aynı zamanda uluslararası krize de dönüşmüştür. Afrika Birliği, OAC'nin üyeliğini askıya almıştır (Domaç, 2016, 264).

Seleka'nın iktidara gelmesi ile birlikte Djotodia'ya yakın gruplar tarafından baskıcı bir rejim inşa edilmiştir. Seleka birlikleri devrik Başkan Bozize taraftarlarına ve Bozize'nin etnik grubu Gbaya'ya karşı saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılar neticesinde pek çok sivil katledilmiş, yaralanmış ve tecavüze uğramıştır. Bununla beraber sivillerin malları yağmalanmıştır. Bu sorunların ortaya çıkması ile birlikte Seleka grubu, Başkan Djotodia tarafından dağıtılmıştır. Seleka üyeleri orduya dahil edilmiştir. Fakat bu örgüt fiilen sona ermemiştir. Seleka'nın varlığının devam etmesi ve baskılarının sürmesi sonucunda karşı bir grup olarak Anti-Balaka grubu ortaya çıkmıştır. Anti-Balaka da Seleka'nın eylem planına benzer bir yöntem ile devrim hareketine kalkışmış ve başkent Bangui'ye saldırmıştır (UN, 2014, 18-19). Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan bu vaka daha geniş bir perspektif ile bakıldığında tarihin tekrerr etmesinden başka bir şey değildir. Mayıs 2001 darbe girişiminden 2013'te yaşananların ardından gerçekleştirilen Anti-Balaka eylemlerine kadar devrim hareketi denebilecek tüm eylemlerde mutlaka başkenti ele geçirme mücadelesi yaşanmıştır. Bu anlamda OAC'de yaşanan insani krizin aslında etnik sebeplerden değil, iktidarı ele geçirme mücadelesinden kaynaklandığını söylemek daha doğru olacaktır. Bu iktidar mücadelesi milyonlarca sivilin ölmesi ya da yaralanması veya göç etmesi sonucunu doğurmuştur.

Anti-Balaka ile Mülüsman iktidar arasında çıkan çatışmalar neticesinde ülke içindeki Müslüman halk güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Başkent Bangui ve çevresinde kalan Müslümanlar çok ağır saldırılara maruz kalmış ve bunun sonucunda öldürülmüş, yaralanmış veya tecavüze uğramıştır (Domaç, 2016, s. 265). OAC'de ortaya çıkan bu süreç sonucunda derin çatışmalar yaşanmış ve konu uluslararası bir gündem haline gelmiştir.

2013 yılının Aralık ayından itibaren OAC'de yaşayan nüfusun yaklaşık olarak 4'te 1'i zorunlu göçe maruz bırakılmıştır. Ülke içindeki siyasi kriz beraberinde insani krizleri de getirmiştir. Seleka birliklerinin yoğun saldırıları ve buna karşılık olarak muhaliflerin de eylemleri ülkeyi bir anda yangın yerine çevirmiştir. Bu durumun neticesinde artan baskılara dayanamayan Djotodia, devlet başkanlığından istifa etmiş ve akabinde bir Ulusal Geçiş Dönemi Hükümeti kurulmuştur (UN, 2014, 14).

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan ve UCM'ye taşınan ikinci olay Birleşmiş Milletler'in inisiyatifi doğrultusunda yargılamaya konu edilmiştir. Buradaki durum daha

önce bahsedilen Sudan örneğine benzemektedir. BMGK, yaşanan acı olaylara Sudan’da olduğu gibi müdahale edilmesini istemiştir. Fakat burada yargılama için yapılan girişimlerde Sudan’dan farklı olarak ülke yönetiminin de talebi mevcuttur.

BM Güvenlik Konseyi 2127 sayılı kararı ile OAC’de 1 Haziran 2013 tarihinden itibaren işlenen insan hakları ihlallerini araştırması amacıyla Uluslararası Araştırma Komisyonu kurulmasını istemiştir. BM Genel Sekreterliği tarafından ilgili komisyon kurulmuş ve çalışmalara başlanmıştır. (UN, 2013).

2014’te UCM Savcısı Bensouda tarafından OAC’de yaşanan vahim iddialara ilişkin olarak bir ön soruşturma başlattığını açıklamıştır. Savcılık tarafından yapılan açıklamada Seleka ve Anti-Balaka tarafından ciddi ihlaller olduğu belirtilmiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti Geçici Hükümeti, 30 Mayıs 2014’te Roma Statüsü’nün 14. maddesi gereğince UCM’ye başvuru yapmıştır (Domaç, 2016, s. 266). UCM’ye intikal eden bu ikinci vakianın incelenmesinde zaman bakımından sakıncalar mevcuttur. 2013’ün Mart ayında gelişen olaylarla ülke içinde kriz çıkmış fakat BM, 1 Haziran 2013 için başlangıç tarihi demıştır. Bu anlamda 2002 yılından bu yana yetkili olan UCM’ye bir kısıtlama getirilmesi anormal karşılanmalıdır.

UCM tarafından başlatılan yargılama neticesinde birçok Müslüman ve Hristiyan örgüt lideri hakkında yakalama kararı çıkarılmış ve bazıları mahkeme önüne getirilmiştir. Bunlardan Anti-Balaka liderlerinden Patrice-Edouard Ngaissona ve Alfred Yekatom ile Müslüman liderlerden Muhammet Said Abdül Kain hakkındaki yargılamaları mahkeme önünde devam etmektedir (euronews, 2021).

3.3.5. Kenya

Kenya’da ortaya çıkan insani kriz hileli olduğu iddia edilen bir seçim akabinde ortaya çıkmıştır. Ülke içinde kutuplaşma artmış ve çatışma ortamı derinleşmiştir. Buradaki sorunlar da uluslararası bir hale bürünmüş olup Afrika Birliği ve BM konuya müdahil olma girişimlerinde bulunmuştur.

Kenya’da 2007 yılının son günlerinde ülke içinde yapılan genel seçimlerde hile yapıldığı iddia edilmiştir. 2002 yılından bu yana başkanlık görevini sürdüren Mwai Kibaki seçimi az bir farkla kazanmıştır. Seçim Kurulu Başkanı Samuel Kivuiti oy

sayımlarında bazı noktalarda usulsüzlükler yapıldığını kabul etmiştir. Bunun akabinde ülke içinde ciddi çatışmalar başlamıştır. Çatışmalar neticesinde 1.300'e yakın kişi öldürülmüş, 350 bin kişi yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır (Khadiagala, 2009, s. 436). Çatışmaların başlaması üzerine Afrika Birliği ve BM arabuluculuk için girişimlerde bulunmuştur. Bu konuda BM Genel Sekreteri Kofi Annan başkanlığında bir heyet kurulmuştur. Yürütülen çalışmalar netici vermiş ve Kibaki ile muhalifler arasında bir uzlaşma sağlanmıştır. Kibaki devlet başkanlığında kalmış, rakibi Odinga ise başbakan olmuştur. Uzlaşma ortamının sağlanması ile Kofi Annan, ülke içindeki şiddetli çatışma ortamının yeniden ortaya çıkmaması için Kenya iç hukukunu ve UCM'yi göreve davet etmiştir (Reuters, 2009).

Kenya'da ülke içinde çıkan çatışmaların ardından sağlanan uzlaşma ortamı ile birlikte çatışmaların sorumlularının yargılanması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu konuyu BM Genel Sekreteri Kofi Annan da dile getirmiştir. Fakat bu noktada Kenya, UCM'ye daha önce intikal eden diğer olayların askine isteksinde davranmıştır.

Kenya Parlamentosu 2009'un Şubat ayında ülke içindeki çatışmaların sorumluları ve şüphelileri hakkında herhangi bir girişimde bulunmayı reddetmiştir (Kegoro, 2012, s. 18; aktaran; Domaç, 2016, s. 269). Bunun üzerine Kofi Annan suçlamalara ilişkin öne çıkan 10 ismin yazılı olduğu bir zarfı Kibaki ve Odinga'ya teslim etmiştir (Reuters, 2009).

UCM Başsavcısı Ocampo re'sen bir soruşturma başlatma talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine 31 Mart 2010 tarihinde kabul edilen bu talep ile birlikte Kenya'da yaşanan olaylar resmen UCM'nin yargılamalarına konu olmuştur. Savcılık tarafından hazırlanan iddianamede dönemin Kenya Başbakan Yardımcısı Uhuru Kenyatta, Endüstri Bakanı Henry Kosgey, Milli Eğitim Bakanı William Ruto, Hükümet Müsteşarı Francis Muthaura, Polis Şefi Muhammet Hüseyin Ali ve radyo yöneticisi Joshua Arap Sang hakkında suçlamalar yer almıştır. UCM'nin ilgili işlemler Kenya tarafından tepki ile karşılanmış olsa da sanıklar duruşmalara katılmıştır (Erözden, 2015, s. 248). Bu noktada Kenya'nın karşı tarafı sürecin gelişimi değerlendirildiğinde UCM'nin başarısız olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çünkü UCM, devam eden süreçte yukarıda bahsi geçen 6 isimden hiçbirine bir yaptırım uygulayamayacaktır.

İddianamenin düzenlendiği dönemde başbakan yardımcılığı görevini üstlenen Uhuru Kenyatta 2012 yılında devlet başkanı seçilmiştir. Kenyatta, 2007-2008 yıllarında muahlif grupların düzenlediği saldırılarda sorumluluğu olduğu suçlaması isnat edilmiştir. Fakat mahkeme delil yetersizliği sebebiyle 2014 yılında suçlamaları geri çekmiştir. Suçlamaların geri çekilmesi ile birlikte Kenyatta hakkındaki yakalama kararı da kaldırılmıştır. Yine iddianamenin düzenlendiği dönemde milli eğitim bakanlığı görevinde bulunan fakat daha sonra 2013'te devlet başkan yardımcılığına seçilen William Ruto da 30 Aralık 2007-16 Ocak 2008 tarihleri arasında Kenya'nın çeşitli bölgelerinde görülen insanlığa karşı suç işlediği isnatları ile karşılaşmıştır (Erözden, 2015, s. 248-249). Fakat bu dosya da 5 Nisan 2016 tarihinde delil yetersizliği nedeniyle kapanmıştır (euronews, 2016). Aynı tarihte aynı dosyada yargılanan radyo yöneticisi Joshua Arap Sang hakkında da düşürülme kararı verilmiştir (Domaç, 2016, s. 276).

UCM tarafından Kenya'ya ilişkin insancıl hukuk ihlallerine girmemiş olsa da yargılamayı olumsuz etkilediği iddiası ile devam eden yargılamalar da mevcuttur. Walter Osapiri Barasa, Avukat Paul Gicheru ve Philip Kipkoech Bett hakkında mahkemenin adil yürütülmesini engellemek suçlamalarından işlem başlatılmış ve 10 Mart 2015 tarihinde yakalama kararı çıkarılmıştır (Domaç, 2016, s. 276).

Kenya'da yaşanan ve UCM'ye taşınan davalara ilişkin hususlar incelendiğinde mahkemenin yetersiz kaldığını söylemek gerekmektedir. Bu noktada UCM başarısız olmuştur. Kenya'nın UCM'ye karşıt bir tavır sergilemesine karşılık olarak UCM'den bir 'otorite' niteliğinde girişim olmamıştır. Bu hususta Blaise Pascal'ın "Kuvvete dayanmayan adalet acizdir" sözünü hatırlamak gerekmektedir. UCM, herhangi bir kuvvet uygulayamamış ve sonuç olarak da yaşanan onlarca hadiseye rağmen herhangi bir ceza almamıştır. UCM'de yapılan Kenya'ya ilişkin yargılamalarda çok ciddi insancıl hukuk ihlalleri gerçekleştirilmiş olsa da herhangi birinin ceza almaması son derece düşündürücüdür.

3.3.6. Libya

2010 yılında başlayan ve uluslararası ilişkiler literatürüne Arap Baharı ismi ile giren olaylar zincirinin Libya'ya da yansması üzerine ülke içinde çıkan kaotik ortam nedeniyle birçok insan hakları ihlalleri işlenmiştir.

Arap Baharı, 2010 yılının sonlarında Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da ortaya çıkan gençler, işsizler ve onarşik yönetimlere tepkili olan kalabalıklar tarafından başlatılan hareketlerin genel adı olarak tanımlanmaktadır. Arap Baharı, ekonomik sorunlar ve kitlelerin demokrasi arayışı nedeniyle ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2016, s. 15). Bu anlamda kitleler isyana kalkışırken ülkelerindeki başarısız yönetimlere, ekonomik kaynaklardan sadece belli grupların faydalanmasına, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olmasına karşı tepki göstermiştir. Başta petrol olmak üzere Arap monarkların ortaya çıkması ve bu monarklar arasında bir rant düzeninin kurulması gibi örnekler isyan hareketinin nedenleri arasındadır. Bu anlam Libya’da bu konuda verilebilecek örneklerden biri konumundadır (Gause, 2011, s. 85).

Libya, 1969 yılından isyan hareketlerinin başladığı 2011 yılına kadar 42 yıl boyunca Muammer Kaddafi tarafından yönetilmiştir. Arap Baharı’nın ülkeye yansıması ile birlikte ülke içinde Libya güçleri ile isyancı güçler arasında çok çetin çatışmalar gerçekleşmiştir. 15 Şubat 2011’de Bingazi’de başlayan protestolara polis tarafından sert müdahalede bulunulmuştur. Protestolar 17 Şubat’ta zirve noktaya ulaşmıştır. 17 Şubat protestocular tarafından ‘Öfke Günü’ olarak isimlendirilmiştir (Güneş, 2018, s. 275). Libya’da Kaddafi rejimine karşı başlayan isyan hareketleri kanlı bir şekilde bastırılmaya çalışılmıştır. Tüm ülkede yayılan protestolar ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. Bu noktadan sonra Kaddafi’ye 26 Şubat 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından birçok yaptırım uygulanmıştır. Fakat Birleşmiş Milletler yaptırımlarla sınırlı kalmamıştır. 17 Mart 2011 tarihinde BM Güvenlik Konseyi’nden çıkan kararla Fransa öncülüğünde ABD, İngiltere, İtalya ve Kanada’nın da dahil olduğu hava operasyonları başlamıştır. Bu operasyon daha sonra NATO’ya devredilmiştir (SETA, 2011, s. 5). Libya’daki sorun daha önceki UCM vakıılarından farklılık göstererek uluslararası insani müdahale ile farklı bir boyuta geçmiştir.

Libya’da ortaya çıkan isyan hareketi neticesinde çıkan silahlı çatışmalar tüm dünyanın dikkatle takip ettiği bir mesele haline gelmiştir. Bu hususta ortaya çıkan insan hakları ihlallerine ilişkin yaptırım uygulanması da gündeme gelmiş ve konu BM’nin inisiyatifi ile UCM’ye intikal ettirilmiştir.

Muammer Kaddafi iktidarına karşı başlayan isyan hareketleri 15 Şubat 2011 ile 28 Şubat 2011 tarihleri arasında ülkenin tamamında silahlı kuvvetler tarafından

bastırılmaya çalışılmıştır. Silahlı kuvvetler sivillere saldırmış ve birçok sivil hayatını kaybetmiş, yaralanmış ya da tutuklanmıştır. Yaşanan vahim hadiseler üzerine toplanan BM Güvenlik Konseyi, 26 Şubat 2011 tarihli 1970 sayılı kararı ile 15 Şubat 2011'den itibaren başlayan olaylara UCM'nin soruşturmasını talep etmiştir (Erözden, 2015, s. 249). Bunun üzerine ön inceleme için çalışmalara başlayan Savcılık, iki ay sonra Yargılama Ön İnceleme Dairesi'nden Muammer Kaddafi, Muammer Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi ve gizli servis şefi Abdullah el Senussi hakkında tutuklama talebinde bulunmuştur (Domaç, 2016, s. 286).

Libya'da yaşanan olayların UCM'ye intikal etmesi ve UCM'nin bu konuda çalışmalara başlaması önceki vakıalara göre çok daha hızlı gelişmiştir. Burada önemlilik arz eden husus BM'nin konuya askeri bir operasyon düzenleyecek kadar ilgili olmasıdır. Bu husus tartışmaya açıktır. Çünkü daha önceki vakılarda ya da Arap Baharı'ndan etkilenen diğer ülkelerde bu inisiyatifi almayan BM'nin Libya konusunda bu kadar hızlı hareket etmesi BM'nin çalışmalarının objektifliğine gölge düşürmektedir.

BM tarafından başlatılan fakat daha sonra NATO'ya devredilen askeri müdahale sırasında da pek çok sivil kaybı yaşanmıştır. Bu konuda konuşan UCM Savcısı Ocampo, NATO'nun neden olduğu sivil kayıpları incelediğini ifade etmiştir (Domaç, 2016, s. 286). Bu hususta BM'nin bir insani krizi çözmek için başka insani krize neden olması da ayrı bir tartışma konusudur. En nihayetinde uluslararası barışı korumak isteyen BM'nin Güvenlik Konseyi nezdinde aldığı karar, şiddet kullanarak bir sorunun çözümü şeklindedir.

Muammer Kaddafi hakkında hazırlanan dosya Kaddafi'nin 2011 yılında feci şekilde öldürülmesi üzerine kapanmıştır (Erözden, 2015, s. 249). Senussi'nin yargılaması ise tamamlayıcılık ilkesi gereğince UCM yerine Libya'ya bırakılmıştır. Ön Yargılama Dairesi, Senussi'nin Libya ulusal yargı makamları tarafından yargılandığını tespit etmiş ve konuya ilişkin yetkisilik kararı vermiştir (Erözden, 2015, s. 249).

Seyfülislam Kaddafi hakkındaki soruşturmada ise UCM ile Libya arasında ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. Kaddafi, 19 Kasım 2011'de Libya'da yakalanmış fakat UCM'ye teslim edilmemiştir. Bunun üzerine Libya'ya giden UCM Savcısı Ocampo, Kaddafi'nin teslim edilmesini istemiştir. Fakat Libya'da yeni kurulan hükümet Kaddafi'yi ulusal yargı makamlarının yargılaması gerektiğini ifade etmiştir (Domaç,

2016, sç 288). Sonuç olarak Libya, Kaddafi'yi teslim etmemiştir. Seyfülislam Kaddafi, 2017'nin Haziran ayında serbest bırakılmıştır (BBC, 2017). Bu serbest kalış üzerine UCM yeniden harekete geçmiş ve Kaddafi'nin yeniden tutuklanması çağrısında bulunmuştur (indytürk, 2019). Fakat Kaddafi tutuklanmamıştır ve Libya'da hayatına devam etmektedir.

Libya'da yaşanan hadiseler üzerine BM'nin hızlı çalışması ve UCM'nin en üst makamları dahi yargılamaya konu edinmesi başarı gibi görünse de aslında ortada kötü bir karne mevcuttur. Çünkü UCM'nin üzerine çalışma yürüttüğü kişiler yargılanmadığı gibi BM'nin askeri müdahalesi de krizleri çözmeyp daha da derinleştirmiştir.

3.3.7. Fildişi Sahili

Fildişi Sahili UCM'ye taraf olmadığı için bu ülkede yaşanan ve yargılamaya konu olması muhtemel olayların yargılanması daha önceki birçok vakıadan farklılık göstermektedir. Bilindiği üzere Sudan da taraf değildir fakat BM'nin re'sen almış olduğu karar doğrultusunda ülkede yaşananlar yargılamaya konu edilmiştir. Fakat Fildişi Sahili, Sudan örneğinden farklıdır.

Fildişi Sahili'nde 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik buhran ülkedeki siyasi atmosferi de olumsuz etkilemiştir. Ülke içinde etnik temelli bir ayrım ortaya çıkmış ve iki büyük cephe oluşmuştur. Bu cephele Fildişi Halk Cephesi ve Müslümanlar'dan oluşan Fildişi Sahili Vatansever Hareketi'dir. Fildişi Sahili Vatansever Hareketi, 2002 yılının Eylül ayında Abidjan'da saldırılar düzenlemiştir. Karşı saldırıların da olması üzerine ülke içinde bir çatışma ortamı oluşmuştur (Domaç, 2016, s. 278).

Ülke içinde çıkan çatışma ortamı sonucunda Fildişi Sahili, taraf olmamasına rağmen UCM'nin yetkisini 'ad hoc' olarak tanıdığını açıklamıştır (Erözden, 2015, 250). Fakat Devlet Başkanı Laurent Gbagbo bu açıklamanın tersinde bir yönetim sergilemiştir. Ülke içinde sivillere karşı saldırılar düzenlenmiş ve pek çok sivil mağdur olmuştur. Bu çatışma ortamı 2005 yılına kadar devam etmiştir (Human Righst Watch, 2013, s. 20).

2010 yılında ÷lkede bir seçim yapılmış ve Gbagbo bu seçimi kaybetmiştir. Buna rağmen başkanlık görevini devretmeyen Gbagbo, ÷lke içindeki çatışma ortamını yeniden alevlendirmiştir (Domaç, 2016, s. 281).

Daha önce taraf olmamasına rağmen UCM'nin yargı yetkisini kabul ettiğini bildiren Fildişi Sahili, 2010 yılının sonlarından itibaren ÷lke içinde çıkan olaylardan sonra yeniden UCM'ye başvuruda bulunmuştur (Domaç, 2016, s. 281). Bunun üzerine Gbagbo hakkında 16-19 Aralık 2010 ve 3 Mart 2011 günü düzenlenen protestolara katılan sivillere yönelik saldırıları düzenlediği, ve ÷lke içinde farklı noktalarda sivillere yönelik bombardımanların sorumlusu olduğu iddiaları ile soruşturma başlatılmıştır. 24 Kasım 2011'de hakkında yakalama kararı ıkarılan Gbagbo, 30 Kasım 2011'de UCM'ye teslim edilmiştir. Gbagbo ile birlikte yargılanan bir diğer isim ise hkmette bakan olarak görev yapmış olan Charles Ble Goude de 2014 yılında yakalanarak UCM'ye teslim edilmiştir (Erözden, 2015, s. 251).

Yukarıda bahsedilen her iki isim UCM'de yargılanmış ve 2019 yılında beraat etmiştir. Mahkemenin temyiz dairesi 2021 yılının Mart ayında verilen beraat kararını onamıştır. Dairenin almış olduğu kararda suçlamaların son derece zayıf delillere dayandığı belirtilmiştir (haberler.com, 2021).

UCM'nin uluslararası ceza hukuku açısından önemi göz önünde bulundurulduğunda Fildişi Sahili'nde yaşanan hadiselere ilişkin hiç kimsenin ceza almaması mahkemenin yargı yetkisi bağlamında etkisinin sorgulanmasına neden olmuştur.

BÖLÜM 4

4. UCM'DE GÖRÜLEN AFRIKA DAVALARININ SAHA VE KONJONKTÜR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Uluslararası Ceza Mahkemesi, bir davaya bakarken ilkesel olarak o davanın uluslararası barış ve huzuru ne derece bozduğu ile ilgilenmektedir. Bu husus Roma Statüsü'nün henüz başında yazmaktadır. Fakat bugün itibari ile 2002 yılından bu yana gerçekleştirilen yargılamalara bakıldığında belli bir noktada bir 'öbeklenme' olduğu aşikardır. UCM'nin baktığı davalar incelendiğinde tüm otoritelerin malumu olduğu üzere Afrika bölgesinde çok ciddi bir yoğunluk mevcuttur. Bu bağlamda ortaya çıkan bu tablonun sorgulanması gerekmektedir.

4.1. AFRIKA DEVLETLERİNİN ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NE KARŞI YAKLAŞIMI

Uluslararası Ceza Mahkemesi göreve başladığı günden bu yana dünyanın birçok farklı noktasında biribirinden farklı olaylara ilişkin incelemeler ve soruşturmalar yapmıştır. UCM tarafından yürütülen bu çalışmalar incelendiğinde Afrika'ya ilişkin vakıaların diğer kıtalara göre çok daha fazla olduğu görülecektir. Bu anlamda UCM'nin Afrika'ya karşı bakış açısı tartışmaya açık bir durumdadır. UCM'nin baktığı davaların çoğunluğunun Afrika'da olması "Acaba çoğu insan hakları ihlalleri Afrika'da mı oluyor?" sorusunu getirebilir. Bu anlamda UCM'nin Afrika'ya karşı bakış açısı objektiflikten uzak demek doğru olacaktır.

UCM'de görülen 10 büyük davanın 9'unun Afrika'da olması mahkemenin "seçici bir adalet" uyguladığı sorularını akla getirmektedir. Seçici bir adalet tanımlamasını Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame yapmıştır (news24.com, 2013). Afrikalı bazı hükümetler küresel anlamda etkili olabileme adına UCM'ye taraf olsalar

da zaman içinde mahkemeyi ırkçı ve neo-kolonyal olarak tanımlamışlardır (Sözbilir, 2019, s. 95).

Afrika Birliği ile UCM arasında zaman içerisinde birçok anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Afrika Birliği'nin 3'te 2'sinden fazlası UCM'ye üye olsa da birliğin tavrı UCM'ye muhalif niteliktedir. Birlik ile UCM arasındaki yaşanan sorunların başlangıç noktası ve temeli mahkemenin Sudan'a yaklaşım biçimi olmuştur. Birliğin mahkemeden soruşturmayı bir sene ertlemesi talebine olumsuz cevap gelince iki taraf arasındaki anlaşmazlık derinleşmiştir (Domaç, 2016, s. 305).

UCM ile Afrikalı devletler arasındaki anlaşmazlık 2010'lu yılların başından itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. Hakkında tutuklama kararı çıkarılan Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir'in Çad ve Malavi'ye ziyarette bulunması ve bu devletlerin Beşir'i tutuklamak adına herhangi bir şey yapmaması iki taraf arasında krize dönüşmüştür. UCM, 2011 yılında Çad ve Malavi'den konuya ilişkin savunma istemiştir. Bunun üzerine iki devlet de Beşir'in görevinden kaynaklı olarak tutuklanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir (Sözbilir, 2019, s. 105). Burada her iki devletin meseleye yaklaşımı sakıncalı görünmektedir. UCM'ye taraf olan bu devletler UCM'nin yargı yetkisinin görev bağımsızlığı ile sınırlı olmadığını bilmektedirler. İlkesel olarak kabul edilen bu hususun pratikte hayata geçirilmemesi bu ülkeler ve UCM arasında kötü bir tecrübe olarak tarihe geçmiştir.

Çad ve Malavi'de görülen durumun bir benzeri de Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yaşanmıştır. KDC de 2014 yılında ülkeye bir zirveye katılmak üzere gelen Beşir'i tutuklamamıştır. Bu hususa ilişkin savunma yapan KDC, zirveye katılacak isimlerin son anda belli olması ve ayrıca Beşir'in Afrika Birliği üyesi bir devletin başkanı olmasını ileri sürmüştür. Yukarıda bahsedilen hadiselerin neticesinde Çad, Malavi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti UCM'nin Taraf Devletler Meclisi'ne ve BMGK'ya sevk edilmiştir (Sözbilir, 2019, s. 105). KDC'nin savunması kötü olmakla beraber UCM ve Afrika ülkelerindeki krizi daha da derinleştirmiştir. Mahkemeye taraf olan ülkelerin için Afrika Birliği üyesi ülkelerin yoğun olması bu anlamda bir 'klikleşme' durumunu ortaya çıkarmıştır.

UCM ile Afrika devletleri arasındaki anlaşmazlık 2015 yılı ile birlikte daha görünür bir hale gelmiştir. Hakkında yakalama kararı çıkarılan Sudan Devlet Başkanı

Ömer El Beşir'in Güney Afrika'yı ziyareti sırasında tutuklanmamış olması iki taraf arasındaki anlaşmazlığı derinleştirmiştir. Afrika Birliği Zirvesi'ne katılmak üzere ülkeye gelen Beşir burada diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. UCM bu ziyaret sırasında Güney Afrika'dan Beşir'i tutuklamasını ve mahkemeye teslim etmesini istemiştir. Güney Afrika ise Beşir'in görevi başında bir devlet başkanı olduğunu ve dokunulmazlığının devam ettiğini belirterek UCM'nin talebinin aksi yönünde hareket etmiştir. Bunun üzerine Güney Afrika'ya yönelik tepkiler artmış ve Güney Afrika UCM'den çekilme kararı almıştır (Sözbilir, 2019, s. 96).

UCM'nin tutumu birçok Afrika ülkesinin yöneticisinin de mahkemeye karşı tavır almasına neden olmuştur. 2017 yılında Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni bu konuyla ilgili mahkeme hakkında "Bir grup işe yaramaz insan" tanımlamasını yapmıştır (Kuwonu, 2017). Etiyopya Başbakanı Hailemariam Desalegn de mahkeme hakkında mahkemenin Afrikalılara karşı ırkçılık yaptığını ve bu sebeple hedef aldığını ifade etmiştir (Keresten, 2016).

Afrika Birliği, 2008-2016 yılları arasında aldığı kararlarda UCM'nin yaklaşımını eleştirmiştir. 2009 yılında Libya, Senegal, Cibuti ve Komorlar Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir hakkındaki tutuklama kararına tepki göstererek Birliğe UCM'den çekilme önerisinde bulunmuştur. 2013 yılında gerçekleştirilen bir olağanüstü zirvede UCM'nin aldığı kararlara diplomatik olarak direnme kararı alınmıştır. 2014 yılında gerçekleştirilen 23. Zirve'de UCM'ye alternatif niteliğinde bir Afrika Ceza Mahkemesi kurulmasına karar verilmiştir. 2015. yılında yapılan 26. Zirve'de de Afrika Birliği'nin UCM'den çekilmesi çağrısı yapılmıştır. Nitekim Afrika Birliği 2017'de yapılan 28. Zirve ile birlikte bağlayıcı olmasada UCM'den ayrılma kararı almıştır (Sözbilir, 2019, s. 110-112).

Afrika Birliği ile UCM arasında duruma -yukarıda da bahsedilen- mahkeme tarafından bazı Afrika devletlerine yapılan işlemler neden olmuştur. Mahkemenin göreve başladığı 2002 yılından bu yana dünya geneline bakıldığında soruşturma açılmaya müsait pek çok hadise olmuştur. Irak'ta, Suriye'de, Yemen'de, Çin'de ve Filistin'de görülen hadiselerin Afrika'dakilerden pek bir farkı bulunmamaktadır. Fakat UCM'nin bahsi geçen konulara ilişkin etkili bir işlem yapmaması mahkemeyi Afrikalı devletlerin gözünde taraflı bir hale getirmiştir.

Yukarıda bahsedilenlere karşın Afrika Birliği'nin UCM'ye yaklaşımında bazı tutarsızlıklar da mevcuttur. İki taraf arasındaki tartışmaların daha da arttığı dönemde mahkeme önünde bulunan 4 Afrika davasının 3'ü ülkelerin kendi talepleri ile gerçekleşmiştir. Bu durum Afrika Birliği açısından ironik olarak karşılanmaktadır (Domaç, 2016, s. 308). Bu husus göz ardı edilmemelidir. Meseleye objektif bir biçimde yaklaşılabilecekse eğer Afrikalı devletlerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda yaptığı işlemlerden şikayetçi olması anormal karşılanmalıdır. Fakat en nihayetinde UCM'nin dünyanın başka bölgelerinde ortaya çıkan insan hakları ihlallerine sessiz kalması göz ardı edilmemelidir.

Uluslararası Af Örgütü'nün raporuna göre 2020 yılında da uluslararası suçları ve ağır insan hakları ihlalleri işleyen kişiler için devam eden cezasızlık hali devam etti. Raporda çeşitli yargılamalar neticesinde cezalandırmaların yapıldığı yazsa da buna karşın cezasızlık halinin devam ettiği durumlara da değinilmiştir. Örneğin; Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ağır suçlar işlene Anti-Balaka adlı silahlı gruba mensup pek çok kişi hükümete çeşitli görevler almayı sürdürmüştür. Yine başka bir örnekte de Güney Sudan'da 2015 ve 2018 yıllarındaki barış antlaşmalarında kurulması planlanan Güney Sudan Karma Mahkemesi'nin kurulması adına herhangi bir girişim olmamıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2021, s. 20).

4.2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN AFRIKA'YA YAKLAŞIMI

Afrika kıtası, devletlerin başarı ölçütleri değerlendirildiğinde dünya ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bu konuda gerek akademik çevreler gerekse siyasi çevreler hemfikirler. Bir devletin başarısız bir devlet olması da beraberinde pek çok sorunu getirmektedir. Bu noktada UCM'nin baktığı davalar incelendiğinde Afrika kıtasına özel bir yoğunluğun olması normal karşılanabilir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin çoğunlukla Afrika kıtasına odaklanmış olmasına tepkiler gelmiştir. Bu tepkiler üzerine mahkeme ayrımcılık eleştirilerine olumlu bir karşılık vermek adına 2012 yılında Gambiyalı Fatou Bensouda'yı başsavcılığa görevlendirmiştir. Bununla da kalmayan mahkeme 2014 yılında Senegalli Sidiki Kabas'ı Taraf Devletler Meclisi Başkanlığı'na atamıştır. 2017 yılında ise Güney Afrika konusundaki işlem geri çekilmiştir. Ayrıca Mahkeme tarafından alınan karar

beticesinde soruşturma kapsamının genişletilmesi ve Afganistan, Filistin, Irak, Kolombiya ve Ukrayna konularında da adım atılacağı belirtilmiştir Sözbilir, 2019, s. 112-113). Fakat burada sorun şu ki 2021 yılı itibari ile adı geçen ülkelere ilişkin henüz büyük bir dava açılmış değildir. Daha önce de belirtildiği üzere UCM, Çin’de yaşanan insani krizi soruşturmaya değer görmemiş ve adeta bir hukuk skandalına imza atmıştır. UCM’nin Çin’e karşı ‘yaklaşamama’ sorunu çalışmada mukayese edilerek incelenecektir. UCM’nin başta Çin olmak üzere büyük devletlerin rolünün olduğu insani krizlere müdahale etmemesi mahkemenin adaletine gölge düşürmektedir. Bu anlamda belirtilmelidir ki UCM eğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi aktif bir çalışma sergileyerek adaletin tecellisini istiyorsa daha geniş bölgelere ilişkin daha etkili çalışmalar yapmak zorundadır. Aksi takdirde mahkeme hakkındaki tartışmalar artarak devam edecektir.

4.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ’NİN AFRIKA VE DİĞER BÖLGELERE YAKLAŞIMININ MUKAYESESİ

Yukarıda her ne kadar UCM’de görülen Afrika davalarının fazlalığı anlatılmış olsa da bu hususun tartışmaya açık noktaları da mevcuttur. En nihayetinde Afrika’da görülen insan hakları ihlallerinin daha fazla olması normal karşılanabilir olsa da dünyanın başka yerlerinde yaşanan ihlallere karşı UCM’nin sessizliği sorgulanmaya müsaittir.

Fakat burada UCM bağlamında başka bir takım sorular sorulması gerekmektedir: Dava sayısı neden sınırlıdır ve çoğunlukla Afrika’dır? İşte bu sorunun cevabı aslında uluslararası ilişkilerde yer alan realizm kuramı ile yakından ilgilidir. Realizm, bilindiği üzere ekonomik, askeri veya siyasal güce dayalı bir düzen öngörmektedir. Hal böyle olunca da insan haklarının korunması ikinci planda kalabilmektedir. Bunun pratiği Çin ve Doğu Türkistan arasındaki meselede karşımıza çıkmaktadır.

Çin’in, Doğu Türkistan’da ki insan hakları ihlallerine bakıldığında mecburi kürtaj, işkence ve ölüm cezası başta olmak üzere çeşitli devlet politikaları ve yaşama yönelik ihlaller karşımıza çıkmaktadır. Doğu Türkistan’da uluslararası insan hakları örgütlerinin gözlemlerine göre çok ciddi işkence uygulaması görülmektedir. Bu durum

11 Eylül 2001 terör saldırıları ile birlikte daha görünür hale gelmiştir. Çin, 2001 yılından bu güne kadar sistematik olarak Doğu Türkistanlı Uygur Türklerine karşı insan hakları ihlalleri işlemektedir. 2017 yılı itibari ile Doğu Türkistan'dan yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Yasaklamalar ile birlikte bölgede çok fazla tutuklama görülmüştür. Bununla da yetinmeyen Çin, adeta toplama kampları oluşturmuştur. Bu kamplardan kurtulabilen Ömürbek Bekali isimli Uygur Türkü, Avrupa Parlamentosu Ajansı'na konuşmuş ve intiharı düşünecek kadar kötü şeylere şahit olduğunu anlatmıştır. Bekali, kampta kaldığı 8 ayın sonunda 40 kilo zayıflamıştır (Uygur Akademisi, 2020, s. 31). Birleşmiş Milletler'in raporlarına göre 2018 yılında 1 milyondan fazla Uygur Türkü kamplarda esir edilmiştir (washingtonpost.com, 2018).

Çin'in Uygur Türklerini esir ettiği kamplarda Uygur erkekleri kamplara götürülürken ailelerinin yanına asimilasyon amaçlı Çinli bireyler yerleştirilmektedir. Yurt dışında akrabası olan Uygur ailelere de ayrıca bir şüphe ile yaklaşılmaktadır. (İnsamer, 2020, s. 17-18). İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2018 raporuna göre Uygur Türkleri dini görüntüye sahip olmak, yurt dışında akrabası bulunmak, içki içmemek, Whats App kullanmak, camiye gitmek, başörtüsü takmak gibi nedenlerle Çin tarafından tutuklanmaktadır (İnsamer, 2020, s. 19). Çin'in işlediği insan hakları ihlalleri 2001 yılından itibaren artmaya başlamış ve 2017 yılı itibari ile farklı bir boyuta ulaşarak tüm dünyanın gündemi haline gelmiştir.

Yukarıda bahsedilen süreçlerin ardından UCM'nin BMGK Daimi Üyesi konumunda olan Çin hakkında etkili bir işlem yapmaması mahkeme açısından olumsuz bir izlenim bırakmaktadır. UCM Başsavcılığı'nın 2020 yılında yayınladığı raporda *"Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Uygur Türklerine karşı işlenen soykırım ve insanlığa karşı suç iddiaları için Çin Devlet Başkanı Şi Cinping'in de aralarında bulunduğu üst düzey Çinli yöneticiler için "sınır dışı etme suçu" olmadığı gerekçesiyle soruşturma açılmayacağını"* açıklamasını yapmıştır. Konuyla ilgili mahkemeye daha önce yapılan başvuruda Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Uygur, Kazak, Kırgız ve diğer Türk halklarına karşı öldürme, eziyet, adam kaçırma işkence, sınır dışı etme ve hürriyetten yoksun bırakma suçları işlendiği belirtilse de mahkeme konuya ilişkin bir işlem yapmamıştır (Anadolu Ajansı, 2020). Tüm dünyanın özellikle sosyal medya üzerinden dikkatle takip ettiği, uluslararası insan hakları kuruluşlarının üzerine rapor yazdığı, birçok insan hakları aktivistinin duyurmak için yoğun çaba sarf ettiği Doğu

Türkistan meselesine UCM'nin sessiz kalması mahkeme adına hayal kırıklığına neden olmaktadır. UCM'nin herhangi bir Afrika ülkesine ilişkin kolayca soruşturma başlatabilmesi, hatta UCM Savcısı Ocampo'nun bizzat ilgili ülkeye giderek şüphelileri istemesi göz önüne alındığında Çin konusunda etkili bir işlem olmaması mahkemeye doğrudan yöneltilebilecek bir eleştiridir. Bu noktada 2021 yılı itibari ile süper güç olarak nitelendirilebilecek olan Çin'in uluslararası politikada gücü ve etkisinin işlediği insan hakları ihlallerinin önüne geçtiğini söylemek gerekmektedir. Başka bir deyişle UCM'nin yargı gücü Çin'e etki etmemektedir.

UCM'nin yargı yetkisinin etki etmediği bir diğer mesele de 2011 yılından bu yana Suriye'de yaşanan insan hakları ihlallerine ilişkindir. Arap Baharı'nın başlaması ile birlikte Suriye'de çıkan iç savaşta Suriye güçleri ve muhalif güçler birçok insan hakları ihlalleri işlemişlerdir. BM'nin 2021 yılında hazırladığı rapora göre savaşa müdahil olan tüm taraflar, insan haklarını *"en iğrenç biçimde ihlal ettiği"* ifade edilmiştir. Raporda 2011 yılından 2021 yılına kadar 38 kez kimyasal silah kullanıldığı belirtilirken 32'sinin Suriye resmi güçlerinin olduğu belirtilmiştir. İç savaşta 12 milyon Suriyelinin zorunlu göçe maruz kaldığı tespiti yapılmıştır (DW, 2021). Suriye'de yaşanan iç savaşta ABD ve Rusya'nın başı çektiği bir vekaletler savaşı olduğu artık tüm otoritelerce kabul edilmektedir. Bu hususta BMGK üyesi olan bu devletlerin de sebep olduğu insan hakları ihlallerinin UCM nezdinde görülmemesi mahkeme açısından olumsuz bir izlenime neden olmaktadır. Kaldı ki yukarıda BM'nin hazırlamış olduğu rapordan bilgiler verilmiştir. Bu durum göz önüne alındığında UCM'nin BM'nin inisiyatifi ile gerçekleştirdiği bazı yargılamalar da düşünüldüğünde herhangi bir yargılamaya başlanılmaması son derece ironiktir. Bu durum UCM'yi şüphe altında bıraktığı gibi BM'yi de şüphe altında bırakmaktadır.

Son olarak söylenmelidir ki UCM'nin Afrika davalarına yaklaşımı ve benzer nitelikte olan diğer vakıalar kıyaslandığında ayrımcılıktan söz etmek mümkündür. Yukarıda Çin, ABD, Rusya ve Suriye'den örnekler verilmiş olup bu örnekler bağlamında meselenin salt bir adalet arayışı olmadığı, adaletin 'yargı yetkisi' sınırlarını aşar nitelikteki durumlarda tecelli edemeyeceği sonucuna varılmaktadır. Realist bir düzlemde bakılacak olursa adalet arayışı gücün ardında kalmıştır.

SONUÇ

Uluslararası hukukun varlığı ve yetkisinin tartışıldığı bir dönemde devletlerin egemenlik sınırının karşı bir argüman olarak ileri sürülmesi son derece doğal bir durumdur. Bir devlet kendi egemenliğinin herhangi bir otorite tarafından sınırlandırılmasını istemeyebilir. Fakat 14. yüzyılda başlayan bir uluslararası yargı mekanizmasının kurulması süreci 20. yüzyıla gelindiğinde daha da olgunlaşmış ve artık devletlerin egemenliklerine rağmen gerçekleştirilebilen yargılamalar ortaya çıkmıştır. Bu süreç 2. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile başlamış ve devamında kurulan ad hoc mahkemeler ile kişilerin görev bağıışıklıklarına ve dokunulmazlıklarına müdahale edilebileceği fikri günden güne gelişmiştir. Bu anlamda Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleri, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin gerçekleştirdiği yargılamalar uluslararası kalıcı bir ceza yargı organının kurulması fikrini pekiştirmiştir. Bu mahkemelere ek olarak İsrail'in aktif rol aldığı Eichmann Davası, Belçika'nın 1993 Uluslararası İnsancıl Hukukun Ağır İhlallerinin Cezalandırılması Yasası'nı çıkarması, Sierra Leone Özel Mahkemesi ve Kamboçya Olağanüstü Mahkemesi de sürece katkıda bulunmuştur. Bu mahkemelerde kişilerin makamları, mevkileri ve dokunulmazlıkları önemsenmemiş işledikleri çok ağır insancıl hukuk ihlallerinin cezai yaptırımları uygulanmış veya uygulanmaya çalışılmıştır. Bu tarihsel tecrübe zaman içinde kurumsallaşma fikrini pekiştirmiş ve sürecin sonra Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur.

Uluslararası Ceza Mahkemesi, kuruluşu itibari ile daha önceki örnekleri niteliğinde bulunan ad hoc mahkemelerden de etkilenmiştir. Bu anlamda yukarıda bahsi geçen tarihsel tecrübenin etkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Uluslararası Ceza Mahkemesi, görevini yerine getirirken uluslararası ceza yargısının teamüllerine göre hareket etmeyi ilke olarak belirlemiştir. Burada önemli olan nokta bu mahkemenin teknik açıdan bir ulusal yargı mekanizması kadar yeterli olup olmamasıdır. Bu açıdan bakıldığında mahkeme Roma Statüsü ile kurulmuş ve çalışma prensipleri bu statüde belirlenmiştir. Statü incelendiğinde mahkemenin amacı, yetkisi ve usulü açıkça

yazmaktadır. Ayrıca belirtilmelidir ki mahkeme açısından gerek Roma Statüsü'nün hazırlanış aşamasında gerekse gerçekleştirdiği yargılamalarında BM'nin de ana etken olduğunu söylemek gerekmektedir. Konu bu bağlamda değerlendirildiğinde mahkemenin dünyanın en büyük uluslararası örgütü niteliğinde olan BM'nin de etkisi ile kurulması evrensellik açısından önemli görülmelidir.

Çalışmada belirtildiği üzere mahkeme bir meseleyi BMGK tarafından alınacak bir inisiyatif ile yargılayabilmektedir. Bu noktada mahkemeye taraf olup olmamanın herhangi bir önemi yoktur. Nitekim Sudan'da dönemin Devlet Başkanı Ömer El Beşir'in yargılanması söz konusu durumun bir örneğidir. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Sudan'ın mahkemeye taraf olmamasına rağmen BMGK kararı doğrultusunda dönem itibari ile görevdeki Devlet Başkanı Ömer El Beşir hakkında yakalama kararı çıkarması mahkemenin etki alanı açısından gözle görünür bir gelişmedir.

Devam eden yıllarda UCM'nin farklı ülkelere ilişkin açmış olduğu davalarda verdiği kararlara bakıldığında mahkemenin teknik açıdan –eleştirilere açık olsa da- iyi durumda olduğunu göstermektedir. UCM göreve başladığı ilk dönemlerde iç savaşların ya da totaliter rejimlerin olduğu ülkelere ilişkin işlem başlatmıştır. Bu noktada insan haklarının daha iyi bir şekilde koruma altına alındığı demokratik rejimlerin yayılması adına UCM'nin caydırıcı bir güç olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Fakat zaman içinde bu durumun teoride kaldığı açıkça görünür hale gelmiştir. Çünkü UCM davalara konu olaylara vaktinde müdahale edememiş ve çok ciddi insancıl hukuk ihlallerini önleyememiştir. Dava açılan pek çok ülkede yeni sorunlar baş göstermiştir. Örneğin Orta Afrika Cumhuriyeti'nde mahkemeye intikal eden 2. bir vakıa daha yaşanmış ve bu vakıa da adeta daha önceki siyasi süreçlerin yansıması halini almıştır. Konuya bu örnek bağlamında bakıldığında mahkemenin yetersiz kaldığını söylenebilir.

Libya örneğine bakıldığında mahkemenin bu ülkeye müdahale girişimleri yetersiz kalmış ve günden güne daha kaotik bir hal alan Libya'da insancıl hukuk ihlalleri önlenememiştir. Libya'da caydırıcı nitelikte bir yargılama gerçekleştirilememiştir. Esasen tamamlayıcılık ilkesi bağlamında iç hukukun yargı mekanizmasına saygı duyan mahkeme daha sonra etkili bir yargılamanın yapılmadığını tespit etmesine rağmen şüpheliler hakkında hiçbir şey yapamamıştır. Bu bağlamda UCM'nin hedeflenen seviyeden çok geride kaldığı görülmektedir. UCM'nin

yargılamalarına bakıldığında BMGK'nın 'siyasi' gücü veya devletlerin talepleri doğrultusunda olan yargılamalar dışında re'sen bir inisiyatif olarak gerçekleştirdiği yargılamalar azınlıktadır.

UCM'nin gerçekleştirmiş olduğu yargılamalara bakıldığında hedeflenen adalet arayışına ulaşma noktasında olumlu gelişmeler gözlenmesine karşın mahkemenin zaman içinde ortaya çıkan tavrı eleştirilere konu olmuştur. Mahkeme göreve başladıktan sonra gerek statü bağlamında devletlerin mahkeme ile işbirliği gerekse BM bağlamında alınan kararlar 21. yüzyılın bir önceki yıldan farklı olacağını düşündürmüştür. Hatta çalışmada da bahsedildiği üzere Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti UCM'ye yargılama için talepte bulunması göz önüne alındığında insan hakları ihlallerinin en sık görüldüğü kıtaların başında gelen Afrika'nın dahi bir gelişme göstereceği düşünülmüştür. Fakat zaman içinde mahkeme ekseri olarak Afrika ile ilgilenmiş ve dünyanın diğer bölgelerinde görülen olaylara sessiz kalmıştır. 21. yüzyıl itibari ile dünyanın en güçlü devletleri konumunda olan ABD, Çin ve Rusya gibi ülkeler de pek çok bölgede özellikle savaş suçu ve insanlığa karşı suçları işlemiştir. Sosyal medyanın yaygınlaşması ile birlikte haber ağının da genişlediği düşünüldüğünde uluslararası kamuoyunun çok sık bilgi aldığı birçok olay UCM'nin gündeminin dışında kalmıştır. Bu bağlamda UCM'nin hayal kırıklığı olduğunu söylemek gerekmektedir.

UCM'de gerçekleştirilen yargılamalar incelendiğinde ulusal hukuklarda görülen kanun önünde eşitlik ilkesinin benzeri bir uygulamanın olmadığı görülmektedir. Başka bir deyişle UCM yargı yetkisini kullanırken hakkaniyetli davranmamıştır. Afrika ülkeleri UCM nezdinde daha kolay müdahale edilebilir niteliktedir. Bu konuda bir kıyaslama yapılacak olursa Sudan'dan görülen durum –sivililerin gördüğü zararlar göz önüne alındığında- ile Çin'in Doğru Türkistan'da gerçekleştirdiği ihlaller arasında bir pek fark bulunmamaktadır. Fakat UCM bu konuda ne kendisi inisiyatif alabilmektedir ne de BM nezdinde bir işlem yapabilmektedir. Kaldı ki mesele BM bağlamında değerlendirildiğinde Çin'e ilişkin bir meselenin BMGK'dan geçmesi mümkün değildir. Bu bağlamda siyaset, hukuka galip gelmektedir. Bu durum uluslararası ceza yargısının tarihsel gelişimi çerçevesinde incelendiğinde 1. ve 2.Dünya Savaşları sonrasında ortaya atılan 'galiplerin adaleti' tanımına benzemektedir.

Afrika devletleri UCM’de yapılan yargılamalarda mahkemenin önyargılı olduğunu iddia etmişlerdir. Burada bu ülkelerin haklı olduğunu ifade etmekle birlikte ülkelerin stratejik bir hata yaptıkları da belirtilmelidir. En nihayetinde birçok Afrika ülkesi mahkemeye taraf olmayı özellikle istemiştir. Bu duruma ek olarak bazı devletlerin yargılamaya ilişkin olarak UCM’ye başvurmuş olmaları da bu ülkeleri zor durumda bırakmaktadır. Afrika devletleri haklıdır fakat tarihsel süreç içinde yaptıkları hataların bedeli ile karşılaşmaktadır. UCM’nin göreve başladığı ilk yıllarda bugün dile getirilen itirazlar yapılmış olsaydı iki taraf arasındaki anlaşmazlıkta mesafe alınabilirdi. Fakat Afrika devletleri mahkemenin kurulmasından yaklaşık 10 yıl sonra itiraz etmeye başlamış ve bu doğrultuda topluca hareket edebilmiştir. UCM, Afrika devletlerinin itirazlarını ciddiye aldığını ifade etmiş ve bu doğrultuda taraf devletlerin sorumlulukları kapsamında olan bazı soruşturmaları geri çekmiştir. Fakat bu durum Afrika devletlerinin itirazlarına çare olabilecek bir nitelikte değildir. Sorun tam olarak ‘mahkemenin gücünün sadece Afrika devletlerine yetmesi’ ile ilgilidir.

Çok büyük beklentilerle kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, Afrika devletlerine ilişkin yargılamalar incelendiğinde hayal kırıklığı oluşturmuştur. Ayrımcılık denilebilecek uygulamalarda bulunan mahkeme zaman içinde eleştirilere konu olmuştur. UCM bu şekilde devam ettiği müddetçe her geçen gün etkisini yitirecek ve daha çok eleştiri alacaktır. UCM eğer uluslararası adaletin sağlanması adına aktif rol alacaksa bu konuda eşitlikçi bir yaklaşım sergilemelidir. UCM, faillere göre değil suçlara göre hareket etmelidir.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. (2015). Güvenlik Politikaları Ekseninde Afrika Birliği: Teori ve Pratik. *Bilge Strateji*, 7(12), 61-78.
- Akkuş, S. (2002). Modern Egemenliğin Doğuşu: Pratik ve Kavramsal Belirleme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksar, Y. (2007). *Evrensel Yargı Kuruluşları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aksar, Y. (2019). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alibaba, A. (2000). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 49(1), 181-207.
- Almayyahi, H. İ. (2017). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Savaş Suçları. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- Altun, O. (2004). Uluslararası Ceza Divanı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Amnesty. (tarih yok). *People's Republic of China Gross Violations of Human Rights in the Xinjiang Uighur Autonomys Region*.
- Aral, B. (2016). *Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Arpa, E. (2011). Sudan ve Darfur Sorunu. *Avrasya Etüdleri*, 2(40), 97-122.
- Arsanjani, M. H. (1999). The Rome Statue of International Criminal Court. *The American Journal of International Law*(93), 22-43.
- Atvur, S. (2009). Kongo Krizi Hakkında Bir Değerlendirme. *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*(1/3), 126-146.
- Avcı, G. (2012). Uluslararası Ceza Mahkemesi. *YÖKSİS'te yayınlamış Yüksek Lisans Tezi*.

- Aydın, D. (2002). Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(4), 131-167.
- Azarkan, E. (2004). Uluslararası Ceza Mahkemelerinde Savaş Suçları. *Hukuk ve Adalet Dergisi*(1), 56.
- Bacık, G. (2007). *Modern Uluslararası Sistem*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Bakla, G. (2016). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Sudan. Çanakkale: Çanakkale Onseki Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Balcı, A. (Kış 2011). Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi. *Uluslararası İlişkiler*, 7(28), 3-29.
- Bayram, M. (2016). Sudan'ın Etnopolitik Sorunlarını Besleyen Faktörlerin Tarihsel Bir Analizi. *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*(16), 197-224.
- Beriş, H. E. (2008). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57-58.
- Beyazıt, Ö. (2008). Uluslar arası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Yetkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- Beyazıt, Ö. (2011). La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(5), 309-338.
- Caplan, J. (2017). Giriş. J. Caplan içinde, *Hitler Almanyası 1933-1945* (s. 18). İnkılâp Kitabevi.
- Centel, N. (2002). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Basım.
- Dalar, M. (2013). Tarihsel ve Siyasal Boyutlarıyla Darfur: Çatışma, İnsani Kriz, Uluslararası Müdahale ve Barış Şansı. *Uluslararası Ortadoğu ve Barış Araştırmaları Merkezi*, 1-31.
- Dinçer Bayer, M. S. (2017). Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uygulamaları. C. S. Hasret Çomak içinde, *Afrika Politikası* (s. 191-204). İstanbul: Beta Basım.

- Domaç, B. (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne İlişkin Roma Statüsü'nün Türkiye Tarafından Kabulünün Olası Siyasi ve Hukuki Sonuçları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.
- Domaç, B. (2016). Afrika Siyasetinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Etkisi. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Dost, S. (2019). *Uluslararası Hukukta Adalet*. Ankara: Yetkin Basımevi.
- Douglas-Bowers, D. (2015, Şubat 6). *Colonialism, Coups, and Conflict: The Violence in the Central African Republic*. Temmuz 26, 2021 tarihinde [foreignpolicyjournal.com](https://www.foreignpolicyjournal.com/2015/02/06/colonialism-coups-and-conflict-the-violence-in-the-central-african-republic/):
<https://www.foreignpolicyjournal.com/2015/02/06/colonialism-coups-and-conflict-the-violence-in-the-central-african-republic/> adresinden alındı
- Durmuş Tezcan, M. R. (2014). *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Durmuş Tezcan, M. R. (2019). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Engin Akçay, B. D. (2015). Güvenlik Politikaları Ekseninde Afrika Birliği: Teori ve Pratik. *Bilge Strateji*, 7(12), 61-78.
- Engin, B. (2017). Afrika'da Son Dönemdeki Devletlerarası Silahlı Çatışmalar. C. S. Hasret Çomak içinde, *Afrika Politikası* (s. 153-164). İstanbul: Beta Basım.
- Erdal, S. (2010). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Ulus-Devlet Egemenliğine Etkisi. *(YÖKSİS'te yayınlanmış yüksek lisans tezi)*.
- Erdoğan, M. (2017). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erözden, O. (2015). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Afrika. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 2* (s. 235-262). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Friedlander, H. (2002). Engellilerin Ayıklanması ve Katledilmesi. N. S. Robert Gellately içinde, *Nazi Almayasında Toplumdan Dışlananlar* (s. 203-232). Ankara: Phoenix.

- Gause, F. G. (2011, Ağustos). Why Middle East Studies Missed the Arab Spring: The Myth of Authoritarian Stability. *Foreign Affairs*, 4(90), 81-90.
- Gemalmaz, M. (1987). Afrika İnsan ve Halkların Şartı Üzerine Düşünceler. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 7(2), 131-146.
- Goldstone, R. (2000). "In the interests of Justice" and Independent Referral: The ICC Prosecutor's Unprecedented Powers. *Leiden Journal of International Law*(13), 655-667.
- Gordon, G. (2013). The Trial of Peter von Hagenbach: Reconciling History, Historiography and. G. J. Kevin Jon Heller içinde, *Untold Stories: Hidden Histories of War Crimes Trials* (s. 1-49). Oxford University Press.
- Gök, G. U. (2016). Afrika'da Birleşmiş Milletler Barış Gücü Operasyonları ve Mavi Berelilerin İstismarları. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 3* (s. 275-292). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gözler, K. (2018). *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2018). *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gül, Y. E. (2019). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve İnsan Haklarına Katkıları. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 293-303.
- Güneş, B. (2018). Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 263-291.
- Hall, C. K. (1998). The First Proposal for a Permanent International Criminal Court. *International Review of the Red Cross*, 57-74.
- Harhoff, F. (1997). Consonance or Rivalry? Calibrating the Efforts to Prosecute War Crimes in National and International Tribunals. *Dke Journal of Comparative and International Law*, 571-596.
- Hudson, M. O. (1932). The Central American Court of Justice. *The American Journal of International Law*(26), 759-786.
- İnsamer. (2020). *Doğu Türkistan Raporu*. İstanbul: İHH.

- Kalere, J. M. (2005). Genocide in the African Great Lakes States. *International Criminal Law Review*, 463-484.
- Karabulut, B. (2016). *Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Barış Kitap.
- Karacaoğlu, E. (2003). Silahlı Çatışmalarda İnsancıl Hukuk: Haklar, Kurumsal Yapılanma ve Yargısal Mekanizmalar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- Karakehya, H. (2008). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(2), 133-164.
- Khadiagala, G. M. (2009, Haziran). Regionalism and Conflict Resolution: Lessons from the Kenyan Crisis. *Journal of Contemporary African Studies*, 3(27), 431-444.
- Kılıç, A. Ş. (2009). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 58(3), 615-657.
- Kılıçaslan, E. (2017). Siyasal İletişim Bağlamında Dış Yardımlar, Demokrasi ve Afrika Kıtası. C. S. Hasret Çomak içinde, *Afrika Politikası* (s. 499-518). İstanbul: Beta Basım.
- Kissenger, H. (2001, Temmuz-Ağustos). The Pitfalls of Universal Jurisdiction. *Foreign Affairs*, 80.
- Kocaoğlu, S. S. (2005). Evrensel Yetki. *TBB Dergisi*(60), 189-213.
- Kurşun, G. (2011). *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Lata, L. (2003). The Ethiopian-Eritrea war. *Review of African Political Economy*, 39(97), 369-388.
- Lotta Themner, P. W. (2012). Armed Conflicts, 1946–2011. *Journal of Peace Research*, 567-575.
- M. Emin Artuk, A. G. (2019). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.

- Malanczuk, P. (2000). The International Criminal Court and Landmines: What Are The Consequences of Leaving the US Behind? *European Journal of International Criminal Law*, 77-90.
- Mazrui, A. (1992). *Afrikalılar*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mehmet Seyfettin Erol, M. E. (2019). *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Morris, M. (2001). High Crimes and Misconceptions: The ICC and Non-Party States. *Law and Contemporary Problems*, 13-66.
- Mutlu, M. (2019). *Uluslararası Hukukun Siyaset Çıkmazı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Myres S. Mc Dougal, F. P. (1994). The International Law of War: Transnational Coercion and World Public Order. *Martinus Nijhof Publishers*, 771-846.
- Nations, U. (2014). *Security Council*. 2014/928. United Nations.
- Newbury, C. (1995). Background to Genocide: Rwanda. *Issue: A Journal of Opinion*(23), 12-17.
- Odman, T. (1996). Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45(1), 131-151.
- Olgun Değirmenci, A. M. (2016). *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Örgütü, U. A. (2021). *2020/2021 Dünyada İnsan Hakları Raporu*. Uluslararası Af Örgütü.
- Özkan, G. (2003). Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 13(1-3), 362-386.
- Pazarcı, H. (1996). Bosna-Hersek Sorununda Uluslararası Yargının Rolü. *Ankara SBF Dergisi*, 381-390.
- Pazarcı, H. (2013). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Qasim, S. O. (2014). Savaş Suçlar ve Uluslararası Ceza Mahkemesi. Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.
- Sander, O. (2012). *Siyasi Tarih İlkçağlarda 1918'e*. İmge Kitabevi.
- Sav, Ö. (2015). Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Schabas, W. A. (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Giriş*. (G. Arslan, Çev.) İstanbul: Cambridge University Press.
- Sencerman, Ö. (2003). Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi. *Güvenlik Dergisi*(18), 35-75.
- SETA. (2011). *Batı ve Kaddafi Makasında Libya Raporu*. SETA. SETA.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası Hukuk*. (İ. K. Yücel Ace, Çev.) Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Soyalp Tamçelik, B. G. (2014). Uluslararası Sistemde Savaşın Değişen Yapısı ve Afrika'da Çocuk Askerlerin Ortaya Çıkması. S. Tamçelik içinde, *Küresel Politikada Yükselen Afrika* (s. 423-452). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Soyalp Tamçelik, M. D. (2014). Deokratik Kongo Cumhuriyeti Örneğinde Afrika'da Yaşanan İdeolojik İç Savaş ve Özellikleri. S. Tamçelik içinde, *Küresel Politikada Yükselen Afrika* (s. 453-506). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Soyalp Tamçelik, Ö. Ö. (2014). Ruanda'da Toplumsal Yapının Özellikleri ve Soykırım Sürecinde Yaşanan Gelişmeler. S. Tamçelik içinde, *Küresel Politikada Yükselen Afrika* (s. 507-539). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sözbilir, M. (2019). Afrika ve Uluslararası Hukuk: Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Güney Afrika Cumhuriyeti Kriz Yönetimi. A. N. Gürseler içinde, *Afrika'da Krizler, Kriz Yönetimi ve Türkiye* (s. 95-120). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ssenyonjo, M. (2007, April). The International Criminal Court and the Lord's Resistance Army Leaders: Prosecution or Amnesty?". *International Criminal Law Review*, 2(7), 51-80.

- Steiner, H. (2004). Three Cheers for Universal Jurisdiction - Or Is It Only Two? *Theoretical Inquiries in Law*, 199-236.
- Stephen D. Goose, F. S. (1994, Sep-Oct). Arming Genocide in Rwanda. *Foreign Affairs*(73), 86-96.
- TASAM. (2020). *Afrika Gündem 2063 Birinci Kıtasal Peroformans Raporu*. TASAM.
- Tezcan, D. (2000). Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Divanı. *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, 1*, 271-298.
- Tongür, A. R. (2004). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kapsamı ve Yargılama Hukuku. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı.
- Ulusoy, O. (2008). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. İzmir: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- UN. (2013, Aralık). *United Nations Security Council*. Ağustos 4, 2021 tarihinde un.org: <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/2127> adresinden alındı
- Uygun, O. (2003). Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi. *Anayasa Yargısı*, 250-284.
- Uygur Akademisi. (2020). *Doğu Türkistan Raporu*. İstanbul: Uygur Akdemisi.
- Wald, P. M. (2007). Genocide and Crimes Against Humanity. *Washington University Global Studies Law Reivew*, 6(3), 621-633.
- Watch, H. R. (2013). *Turning Rhetoric into Reality, Accountability for Serious* . Human Rights Watch.
- Watch, H. R. (2019, Eylül 20). *hrw.org*. Temmuz 25, 2021 tarihinde hrw.org: <https://www.hrw.org/news/2019/09/20/dr-congo-warlord-sought-icc-killed> adresinden alındı
- Zaremba, B. (2011). Conflict in Darfur: Calculation and Inadequate International Response. *Journal of Theoretical and Philosophical Criminology*(1), 43-62.

Zorlu, S. E. (2016). Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarisnel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerine Yetileri. *Selçuk Üniversitesi Hkuk Fakültesi Dergisi*, 24(6), 111-150.

İnternet Kaynakları

Anadolu Ajansı. (2021, Mayıs 06). *aa.com.tr*. Temmuz 23, 2021 tarihinde *aa.com.tr*: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ucm-ugandali-ayrilikli-grubun-komutani-dominic-ongwene-25-yil-hapis-cezasi-verdi/2231383> adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (tarih yok). *aa.com.t*. Şubat 28, 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararasi-ceza-mahkemesi-savciligi-2020-yilinda-9-ulke-hakkinda-on-inceleme-yapti/2078550> adresinden alındı

Azarkan, E. (tarih yok). *www.hukukpolitik.com.tr*: <https://www.hukukpolitik.com.tr/2016/05/06/uluslararasi-ceza-mahkemelerinde-savas-suclari/> adresinden alınmıştır

BBC (2016, Haziran 21). *bbc.com*. Temmuz 26, 2021 tarihinde *bbc.com*: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160621_icc_bemba_kongo_hapis adresinden alındı

BBC. (2017, 11 29). *BBC Türkçe*. Nisan 14, 2021 tarihinde *www.bbc.com*: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42166479> adresinden alındı

BBC. (2017, Haziran 12). *bbc.com*. Ağustos 6, 2021 tarihinde *bbc.com*: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40246155> adresinden alındı

BBC. (2019, Kasım 7). *bbc.com*. Temmuz 25, 2021 tarihinde *bbc.com*: <https://www.bbc.com/news/world-africa-50329503> adresinden alındı

BBC. (2019, Nisan 9). Temmuz 5, 2021 tarihinde *bbc.com*: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47867441> adresinden alındı

BBC (tarih yok). *BBC*. 28 Şubat 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-18455498> adresinden alındı

- DW. (2021, Şubat 18). *dw.com*. Ağustos 13, 2021 tarihinde *dw.com*: <https://www.dw.com/tr/bmden-suriyede-%C3%A7at%C4%B1%C5%9Fan-araflara-a%C4%9F%C4%B1r-su%C3%A7lamalar/a-56619171> adresinden alındı
- euronews. (2016, Nisan 5). *euronews*. Ağustos 6, 2021 tarihinde *euronews*: <https://tr.euronews.com/2016/04/05/ucm-de-kenyali-liderlerin-dosyasi-kapandi> adresinden alındı
- euronews. (2020, Şubat 11). *euronews.com*. Temmuz 5, 2021 tarihinde *tr.euronews.com*: <https://tr.euronews.com/2020/02/11/sudan-omer-el-besir-i-uluslararası-ceza-mahkemesine-teslim-edecek> adresinden alındı
- euronews. (2021, Şubat 15). *tr.euronews.com*. Ağustos 4, 2021 tarihinde *tr.euronews.com*: <https://tr.euronews.com/2021/02/15/orta-afrika-hristiyan-milis-liderleri-uluslararası-ceza-mahkemesi-nde-yarg-lanacak> adresinden alındı
- Sputnik. (2017, Aralık 23). Ekim 18, 2020 tarihinde *tr.sputniknews.com*: <https://tr.sputniknews.com/analiz/201712221031514779-eski-yugoslavya-bm-mahkemesi-kapandi-adalet-yerini-buldu-mu/> adresinden alındı
- haberler.com. (2021, Mart 31). *haberler.com*. Ağustos 6, 2021 tarihinde *haberler.com*: <https://www.haberler.com/son-dakika-haberleri-uluslararası-ceza-mahkemesi-fildisi-sahili-14033799-haberi/> adresinden alındı
- İCC. (2015, Eylül 10). *icc-cpi.int*. Temmuz 23, 2021 tarihinde *icc-cpi.int*: <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=PR1147> adresinden alındı
- icc-cpi.int. (tarih yok). *International Criminal Court*. Şubat 28, 2021 tarihinde <https://www.icc-cpi.int/about/otp> adresinden alındı
- indytürk. (2021, Haziran 3). Temmuz 5, 2021 tarihinde *www.indyturk.com*: <https://www.indyturk.com/node/368706/d%C3%BCnya/ucm-ba%C5%9Fsavc%C4%B1s%C4%B1-bensouda-sudanl%C4%B1-yetkililerin-san%C4%B1klar%C4%B1n-lahey%E2%80%99de-yarg%C4%B1lanmas%C4%B1na> adresinden alındı

- indytürk. (2019, Kasım 7). *indyturk.com*. Ağustos 6, 2021 tarihinde indyturk.com: <https://www.indyturk.com/node/89326/d%C3%BCnya/uluslararası%C4%B1-ceza-mahkemesi-o%C4%9Ful-kaddafi-derhal-tutuklans%C4%B1n> adresinden alındı
- Keresten, M. (2016, Kasım 1). *justiceinconflict.org*. Ağustos 8, 2021 tarihinde justiceinconflict.org: <https://justiceinconflict.org/2016/11/01/what-the-icc-can-do-to-improve-its-relationship-with-african-states/> adresinden alındı
- Kuwonu, F. (2017, Temmuz). *un.org*. Ağustos 8, 2021 tarihinde un.org: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/may-july-2017/icc-beyond-threats-withdrawal> adresinden alındı
- Lemaitre, R. (2001). *Belgium rules the world: Universal Jurisdiction over Human Rights Atrocities*. Ağustos 27, 2020 tarihinde <https://www.law.kuleuven.be/>: <https://www.law.kuleuven.be/apps/jura/artikels/show/130> adresinden alındı
- news24.com. (2013, Ekim 2016). *news24.com*. Ağustos 6, 2021 tarihinde news24.com: <https://www.news24.com/News24/Rwandas-Kagame-slams-selective-ICC-justice-20131016> adresinden alındı
- Project, W. J. (2020). *World Justice Project*. Mayıs 11, 2021 tarihinde worldjusticeproject.org: <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2020> adresinden alındı
- Reuters. (2009, Mart 31). *reuters.com*. Ağustos 5, 2021 tarihinde reuters.com: <https://www.reuters.com/article/idUSLV509691> adresinden alındı
- Reuters. (2009, Mart 31). *reuters.com*. Ağustos 5, 2021 tarihinde reuters.com: <https://www.reuters.com/article/idUKLV509691> adresinden alındı
- Stefaan Smis, K. V. (2003, Haziran 4). *Belgian Law concerning The Punishment of Grave Breaches of International Humanitarian Law: A Contested Law with Uncontested Objectives*. Ağustos 28, 2020 tarihinde asil.org: <https://www.asil.org/insights/volume/8/issue/18/belgian-law-concerning-punishment-grave-breaches-international> adresinden alındı

t24. (2021, Ağustos 11). *t24.com.tr*. Ağustos 11, 2021 tarihinde t24.com.tr: <https://t24.com.tr/haber/sudan-in-devrik-lideri-omer-el-besir-savas-suclarindan-yargilanmak-uzere-uluslararası-ceza-mahkemesi-ne-teslim-edilecek,971419> adresinden alındı

washingtonpost.com. (2018, Mayıs 17). *washingtonpost.com*. Ağustos 10, 2021 tarihinde https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/former-inmates-of-chinas-muslim-re-education-camps-tell-of-brainwashing-torture/2018/05/16/32b330e8-5850-11e8-8b92-45fdd7aaef3c_story.html adresinden alındı

